

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
katedra geografie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

METODIKA VÝUKY VLASTIVĚDY MÍSTNÍHO
REGIONU NA PŘÍKLADU FOLKLORNÍCH
OBLASTÍ ČESKÉ REPUBLIKY

Dana KOHOUTOVÁ

ANOTACE

<i>Název diplomové práce:</i>	Metodika výuky vlastivědy místního regionu na příkladu folklorních oblastí České republiky
<i>Pracoviště:</i>	Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích Pedagogická fakulta, katedra geografie
<i>Autor:</i>	Dana Kohoutová
<i>Studijní obor:</i>	Učitelství pro I. stupeň základních škol Speciální pedagogika – certifikátový program
<i>Vedoucí diplomové práce:</i>	Mgr. Karolína Mičková

Diplomová práce se zabývá problematikou výuky místního regionu (místa, kde žáci bydlí a/nebo navštěvují školu) v předmětu vlastivěda na I. stupni základních škol.

V první části diplomové práce je vybráno pět výrazných folklorních regionů Česka, Haná, Chodsko, Krkonoše a Podkrkonoší, Prácheňsko, Valašsko, které jsou popsány, je charakterizováno jejich vymezení, jejich přírodní a kulturní zajímavosti, architektura, kroje, nářečí, literatura, tanec, hudba, zvyky a tradice, gastronomie, osobnosti, muzea a skanzeny, soubory a sdružení, festivaly.

Z těchto informací vychází didaktická část práce, která představuje učební texty a pracovní listy k výuce vlastivědy na I. stupni ZŠ. Pro každý region je vytvořen učební text, pracovní list a metodické poznámky pro vyučující.

REMARK

<i>Name of diploma thesis:</i>	The methodology of teaching the homeland study of a local region demonstrated on the example of folklore areas in the Czech republic.
<i>Department:</i>	University of South Bohemia in České Budějovice, Pedagogical faculty, department of geography
<i>Author:</i>	Dana Kohoutová
<i>Course:</i>	Teacher for the 1 st stage of elementary schools, certificate program in special pedagogy
<i>Tutor of diploma thesis:</i>	Mgr. Karolína Mičková

Diploma thesis deals with methodology problems of regional homeland study education (place, where pupils live and/or attend school) in the 1st stage of elementary schools.

At the first part diploma paper has been chosen five markedly folklor regions Czech, Hana, Chodsko, Krkonoše a Podkrkonoší, Prácheňsko, Valašsko, which are describe, is characteristic their limitation, their nature and culture interests, architecture, costumes, akcent, literature, dance, music, habits and tradition, gastronomy, personality, muzeum and open-air muzeum, chorus and association, festivals.

From this information emanate didactic part of diploma paper, which present study text and work sheets for teaching homeland study at first grade elementary school. For every region, there were created study text, jobsheetand methodicals notes for teachers.

Děkuji slečně Mgr. Karolíně Mičkové za její odbornou pomoc a vedení při vypracovávání této diplomové práce.

Děkuji pracovníkům Šmidingerovy knihovny ve Strakonících za pomoc při vyhledávání materiálů ke zpracování diplomové práce.

Dále děkuji celé své rodině za psychickou podporu a technickou pomoc při zpracování textu diplomové práce.

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla veškerou citovanou literaturu.

Ve Strakonících dne 27. 4. 2007

.....

Dana Kohoutová

Obsah:

	str.
1. Úvod	7
2. Rozbor literatury	9
2.1. Literatura použitá pro charakteristiku folklorních oblastí	9
2.2. Kurikulární dokumenty a didaktické materiály pro výuku	14
3. Metodika práce	18
4. Charakteristika vybraných folklorních oblastí	20
4.1. Haná	21
4.2. Chodsko	28
4.3. Krkonoše a Podkrkonoší	36
4.4. Prácheňsko	42
4.5. Valašsko	48
5. Didaktické zpracování tématu folklorní oblasti Česka pro výuku vlastivědy na I. stupni ZŠ	56
5.1. Učební text	56
5.2. Pracovní listy.....	77
5.3. Metodické poznámky pro učitele.....	92
6. Závěr	95
7. Seznam literatury a zdrojů	96
8. Seznam příloh	103
9. Přílohy	104

1. ÚVOD

Diplomovou práci na téma „Metodika výuky vlastivědy místního regionu na příkladu folklórních oblastí České republiky“ jsem se rozhodla vypracovat z osobních důvodů, protože nejen že pocházím z jednoho takového regionu - Prácheňska, kde se ještě poměrně dosti daří udržet alespoň nějaké folklórní tradice, ale především i já sama spolupracuji na rozvoji folklóru na Prácheňsku.

Ovšem z vlastní zkušenosti vím, že toto učivo bývá ve školách mnohdy opomíjené a není dostatečně doceněn jeho přínos pro žáky. Přesto že tato tematika je obsažena v kurikulárních dokumentech, učitelé nemají k dispozici odborné texty a pomůcky, metodické příručky, specifikaci obsahu učiva a úkolů. Stejně tak neexistují vhodné učebnice a pracovní sešity, se kterým mohou žáci pracovat. Každý vyučující je tedy nucen tuto problematiku učit podle vlastních příprav, což je pro něj velice časově náročné, problematické z hlediska zisku informací a vytváření vhodných materiálů pro výuku.

Vlastivědné učivo je ve Standardu základního vzdělávání zařazeno do integrované vzdělávací oblasti společenskovední a přírodovední, která má své specifické cíle. Tyto cíle, v rámci výuky místního regionu, směřují k tomu, aby si žáci vytvořili prvotní ucelený obraz světa se zaměřením na polohu a prostor domova, regionu, vlasti a na působení lidí v nich v dějinách i v přítomnosti (I), aby si osvojili základní metody a přístupy ke společenským, historickým, geografickým a přírodním dimenzím prostředí (II), aby získali schopnost rozumového i citového vnímání přírody, okolí i lidí a vzájemných vztahů (III), aby dokázali cíleně pozorovat a porovnávat společenské a přírodní děje, uvědomovali si vzájemné vztahy postavení člověka v přírodě a ve společnosti (IV), aby dokázali účinně se dorozumívat, tvořit jednoduché záznamy včetně nákresů, hodnotit situace, hledat souvislosti, vyvozovat závěry, zaujímat postoje a vytvářet si společensky žádoucí vzorce chování (V), aby získávali pozitivní a odpovědný vztah k přírodě, ostatním lidem a k lidským výtvorům (VI).

Specifikované cíle by měly být naplňovány v rámci okruhů kmenového učiva, přičemž problematika řešená touto diplomovou prací spadá hlavně do okruhu *Naše vlast, náš domov* (vlast; domov; krajina, území, země; místní oblast – nejbližší okolí; – Česká republika; mapa vlasti; názvy a vymezení území naší vlasti), do okruhu *Orientace v prostoru místní oblasti* (orientační body a linie; zobrazení krajiny na plánu a mapě; obyvatelstvo krajiny – lidé, národy, vesnice, města), ale je částečně zařazena i

do ostatních okruhů *Orientace v čase, Orientace v životě společnosti, Naše vlast – Česká republika, Svět kolem nás, Krajina, Člověk*, kde v rámci jednotlivých dílčích témat je též zmiňována problematika místní oblasti.

Bohužel ani v jednom ze vzdělávacích programů, které mi byly k dispozici při vytváření této diplomové práce – Vzdělávací program Základní a Obecná škola, které vycházejí ze vzdělávacího standardu, nevymezuje v rámci výuky vlastivědy také výuku místního regionu po stránce folklórní. Problematiku výuky místního regionu spíše zařazuje do zeměpisného vymezení, průmyslu, zemědělství.

2. ROZBOR LITERATURY

Tato diplomová práce je zaměřena na metodiku výuky vlastivědy místního regionu na příkladu folklorních oblastí. Proto mi jako prvotní zdroj informací pro její zpracování sloužily nejrůznější zeměpisné, vlastivědné, historické, národopisné a jiné odborné i populárně-naučné publikace o řešených folklorních regionech (Haná, Doudlebsko, Chodsko, Krkonoše a Podkrkonoší, Valašsko) a jejich okolí. Dalšími nápomocnými materiály pro mě byly materiály didaktické, zabývající se teorií i praxí vyučování vlastivědy na základní škole, tedy kurikulární dokumenty, učebnice vlastivědy, pracovní sešity a metodické příručky k nim patřící. V neposlední řadě jsem samozřejmě používala internetové zdroje a zde získané textové a grafické materiály. Problémem při zisku literatury byla nedostupnost publikací v regionálních knihovnách (Strakonice, České Budějovice) a nutnost jejich objednávání z jiných knihoven. Což by při aplikaci výsledků této diplomové práce do vyučovací praxe na základní škole bylo pro učitele/učitelky velkou překážkou. Také starší data vydání hlavně odborných publikací o lidových zvycích, tradicích, řemeslech, atd. nejsou pro práci kompilačního charakteru (kapitola 4.) nejvhodnější, ovšem nové národopisné práce odborného rázu, až na několik málo výjimek, nevycházejí.

2.1. Literatura použitá pro charakteristiku folklorních oblastí

Charakteristika folklorních oblastí (kapitola 4.) je členěna do pěti subkapitol podle jednotlivých popisovaných regionů. V úvodní části kapitoly je text pojednávající obecně o folkloristice, folkloru a národopisu. Text uvnitř subkapitol je pak uspořádán do odstavců pojednávajících vždy o určitém problému, resp. je informováno o vymezení regionu, jeho kulturních a přírodních zajímavostech, architektuře, krojích, nářečí, literatuře, tanci, hudbě, zvycích a tradicích, gastronomii, osobnostech, muzeích a skanzenech, folklorních sdruženích, spolicích, slavnostech a festivalech. Tomuto členění odpovídá i následující rozbor použité literatury.

Přesné *vymezení národopisných regionů* neřeší žádná odborná publikace a je velice těžké regionalizaci provádět mj. i z důvodu vzájemného překrývání a přesahů folklorních oblastí a suboblastí. Nejkompletnější členění Česka na národopisné regiony a jejich části uvádí Folklorní sdružení České republiky (<http://www.fos.cz>). Je zde uveden přehled oblastí a suboblastí a pouze schematický obrázek s přibližným zákresem lokalit do mapy. Chybí ale podrobnější charakteristiky regionů. V této práci bylo pro

vymezení regionů použito i dalších internetových zdrojů, nejpřesnější popis oblastí byl na webových stránkách <http://www.FolklorWeb.cz>, ze kterých čerpají i ostatní weby informující mj. o folkloru (<http://www.turistika.cz>, <http://tourism.cz>, <http://web.quick.cz>, <http://www.iriscrr.cz/regiony/chodsko.php>, <http://www.podkrkonosi.info>, http://web.quick.cz/v_hrdlicka/). Na zmiňovaných internetových stránkách jsou kromě vymezení regionu uváděny i další důležité informace, jednoduše a pro všechny věkové kategorie čtenářů je popisována architektura, hudba a tanec, kroje, významné osobnosti, folklorní soubory a festivaly, ale jen ve vztahu k výrazným národopisným oblastem (např. Valašsko, Haná), o ostatních regionech jsou informace velmi nekonkrétní a málo podrobné.

Pro sestavení textů o *kulturních a přírodních zajímavostech* a i pro základní zeměpisnou charakteristiku oblastí jsem využila zeměpisný atlas **Kolektiv (2000)** a turistický atlas **Kolektiv (2001)**.

Z odborných publikací o *architektuře* (včetně architektury lidové), jsem měla k dispozici několik titulů. Z těch, které se zabývají celou republikou, je zajímavé dílo **Škabrada (1999)**, v němž autor popisuje nejen stavbu a materiál jednotlivých domů, ale poukazuje i na typy rozložení celého dvora a jeho orientaci vůči komunikaci i vůči slunci. Svoji pozornost zaměřil převážně na český venkov, ať už na prosté chýše nebo velkolepá selská stavení.

V několikadílné, po krajích rozdělené, a velice podrobné encyklopedii českých vesnic autor rozebírá z architektonického a historického hlediska památkově hodnotné stavby ve vesnických rezervacích, památkových zónách a hodnotných vesnických sídlech. První díl (**Pešta, 2003**) se zaměřuje na střední Čechy a Prahu, druhý díl (**Pešta, 2004**) řeší jižní Čechy a třetí (**Pešta, 2005**) západní Čechy. Na architekturu na moravském a slezském venkově se soustředí publikace **Frolec (1974)**, stavbami v Pojizeří a v oblasti Krkonoš se zabývají **Coganová, Šolcová (1983)**, které ve své spíše fotografické než textové publikaci předkládají čtenáři obrázky typických dřívějších domků tamních lidí. J. Škabrada a S. Voděra ve své publikaci (**Škabrada, Voděra, 1983**) podrobně zpracovali textem i ve fotografiích lidovou architekturu jižních Čech. V knize čtenář najde, jakým způsobem se v dané oblasti stavělo a jaké materiály lidé při stavbě používali na zdi, na tvorbu střechy, komína apod. Pro laika je užitečná i kniha **Frolec, Vařeka (1983)**, jejíž podoba připomíná slovník výrazů používaných ve stavebnictví a vždy zde najdeme potřebný výraz, který je podrobně vysvětlen, popřípadě

i doplněn o obrázky, nákresy a náčrtý. Nápomocné mi byly i internetové stránky (<http://web.quick.cz>) které jsem využívala k doplnění a upřesnění informací.

Otázkou lidového oblečení, *kroje*, se u nás nejvíce zabývala J. Langhammerová, která toto téma zpracovala ve dvou obsáhlých a souhrnných knihách (Langhammerová, 1994, 2001), v nichž kroje nerozděluje jen podle oblastí a pouze nepopisuje, jak vypadalo lidové oblečení v různých regionech, ale charakterizuje kroje i podle toho, k jakému účelu byly používány (pracovní, sváteční, obřadní, dětské), jak se během let měnily, jaký zaznamenaly vývoj. Charakteristiku krojů v jednotlivých oblastech republiky zpracovala již na počátku 20. století Tyršová (1918), v našem národopisu má totiž popis krojů poměrně dlouhou tradici, jelikož se jedná o dobře odlišitelný a velice zajímavý folklorní znak regionů. Lidové kroje z Hodonínska zpracovali ve své knize Židlický, Orel (1979). Autoři podrobně rozebrali kroje jednotlivých oblastí Hodonínska a jeho okolí, jako např. Jihokvyjovsko, Podlužicko, Hornácko, Hanácko a všechny texty doplnili fotodokumentací. Regionálně zaměřené práce o krojích vytvořila i B. Šotková, která ve svých osmi sešitových dílech (k tématu této diplomové práce se vztahují 3 díly, Šotková 1951a, 1951b, 1951c) podrobně zpracovala střihy a vzory (včetně detailního popisu práce), které byly typické pro kroje v dané oblasti.

Otázkami z dialektologie a vývojem českého jazyka se ve svých publikacích zabývá kolektiv autorů pod vedením F. Cuřína (Cuřín a kol., 1977, 1984). Zvláště z první citované knihy jsem čerpala mnoho informací pro charakteristiku *nářečí* (lidové mluvy) řešených regionů. V knize jsou kromě popisu vývoje mluvy a jejích odlišností od spisovného jazyka zařazeny i ukázky textů psaných v jednotlivých dialektech.

Ke zpracování kapitoly o *literatuře* mi byly vodítkem tři knihy. První kniha (Šťastný, 1974) se zabývala převážně známějšími autory. V této knize však autor nerozebírá jen samotné autory, ale například i rukopisy královédvorský a zelenohorský, píseň Ktož sú boží bojovníci a nejrůznější legendy a balady. Jako druhou knihu jsem použila Slovník české literatury (Kolektiv, 1985), který se však zabýval pouze autory publikujícími pouze v letech 1970 – 1981. Třetí knihu, kterou jsem využila byla středoškolská učebnice literatury (Sochrová, 1996). Dále jsem k upřesňování údajů použila internetové stránky <http://www.wikipedia.cz>.

Pro zpracování textů o lidovém *tanci* jsem kromě již uváděných webových stránek čerpala hlavně ze čtyř dostupných publikací. Nejstarší pochází od Č. Zíbrta (Zíbrt, 1895), našeho předního etnografa a kulturního historika přelomu 19. a 20.

století, a pojednává o dějinách tance v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku od nejstarších dob do 19. století. Tato kniha vyšla i později ve vydání opatřeném doplňujícími poznámkami H. Laudové (**Zíbrt, 1960**). Další dvě publikace o lidových tancích (**Soukupová, 1980a, 1980b**) jsou metodickým materiálem pro soubory a jednotlivce v rámci zájmové umělecké činnosti. Stejně tak kniha (**Drdácký, 1983**) zpracovává lidové tance a taneční pásma v úpravě pro tělovýchovné hnutí, školy a zájmovou uměleckou činnost. Nejnovějším dílem, které jsem měla k dispozici, je publikace H. Laudové, pocházející ze souboru několika textů doplněných videokazetami. Knihy jsou od různých autorů a popisují lidové tance v různých regionech. Já jsem pracovala z druhým dílem (**Laudová, 1996**), který se zabývá jihočeskými tanci. Text doprovází videokazeta s ukázkami písní a tanců v podání Prácheňského souboru ze Strakonice.

Lidovou *hudbou, písněmi a hudebními nástroji* se ve svých dílech zabývají J. Režný a J. Markl, kteří zpracovávali problematiku lidových hudebních nástrojů u nás (např. **Režný, 1975**). Především se však soustředili na téma dud a dudáků v Čechách (**Markl, 1962, 1974; Režný, 1978**). Při charakterizování folklorních regionů vzhledem k typické hudbě, resp. písni, jsou důležitou pomůckou i nejrůznější zpěvníky. Z těch nejznámějších se jedná o osmidílný Jidřichův chodský zpěvník (**Fiala (ed.), 1926, 1927, 1928a, 1928b, 1929a, 1929b; Jindřich, 1930, 1955**), o Prácheňský zpěvník (**Janda, 1983**) či o zpěvník jihočeských lidových písní (**Čihák, 1961**). Pro doplnění informací z Valašska jsem použila internetové stránky <http://zlin.cz>.

Zvyky, tradicemi, lidovými obyčeji a také *uměním a řemesly*, které obvykle se zvyky souvisejí, se zabývá následující literatura. Jednotlivé tradice vážící se na určitá roční období jsou podrobně rozebrány a popsány pro všechny regiony Česka v knihách **Langhammerová (2004)** a **Vondrušková (2004)**. Rozboru vždy určitých konkrétních obyčejů se věnuje publikace **Frolec (1988)**, která řeší problematiku Vánoc v lidové kultuře. Velikonoční obyčeje pak popisuje **Frolcová (2001)**. Lidovými obyčeji a uměním, resp. výročními zvyky s důrazem na novoroční a jarní období, se zabývá **Václavík (1959)**. Velmi zajímavá kniha je o chodské svatbě (**Svačina, 1959**), v níž jsou přesně popsány veškeré zvyky se svatbou spojené. Lidovou výrobou se zabývá kniha **Vondrušková, Vondruška (1988)**, která je dělená do čtyř částí. V první jsou popisovány typy domů a zařízení interiéru, ve druhé je charakterizována práce s rozmanitými druhy materiálů, třetí se věnuje oděvu, ženskému a mužskému kroji a základním krojovým oblastem, v poslední čtvrté části je pojednáno o obživě na

venkově, o obilnářství, vinařství, chovu dobytka a tradiční kuchyni. Lidovou uměleckou tvorbou na Valašsku se zabývá ve své knize **Urbachová (1966)**. Ostatní publikace se pak nevěnují řemeslné a rukodělní výrobě jako celku, necharakterizují je v celém Česku či v jednotlivých národopisných oblastech, ale soustředí se vždy na určitý druh řemesla/výroby. Technikami výroby kraslic se zabývá **Orel (1973)**, lidovým malovaným nábytkem **Johnová (1989)**, keramickou výrobou **Jančář (1997)**, výrobou krajky **Vondrušková, Prošková (2004)**. Zajímavý je soubor sedmi příruček s charakteristikou, fotografiemi a popisy postupu výroby domácích, lidových, většinou dekoračních předmětů (malba na sklo, na dřevo, na porcelán, výroba ozdob ze slámy, výroba pečiva, aj.) od M. Brahové (**Brahová, 1994a, 1994b, 1994c, 1994d, 1994e, 1994f, 1994g**). Mimo tuto dostupnou literaturu jsem se opírala také o několik internetových stránek, např. http://www.johanek.net/folklor/materialy/chodsky_rok.htm, <http://www.czech.cz>, <http://www.ceske-tradice.cz>, <http://www.klic.cz>, <http://www.folklor.cz>.

Informace pro text charakterizující *gastronomii* (resp. recepty na typická lidová jídla z daného regionu), materiály o významných *osobnostech* s regiony spjatými, o *muzeích a skanzenech, folklorních sdruženích*, spolcích a *festivalech*, byly získány z různých webových stránek – ze stránek Folklorního sdružení České republiky, ze stránek příslušných městských a obecních úřadů a jejich informačních center, atp. (viz seznam www adres v kapitole 7.). Z tištěných publikací jsem využila knihu autorského kolektivu pod vedením M. Novákové (**Nováková a kol., 2006**), kde je souhrn nejzajímavějších muzeí a skanzenů u nás s informacemi pro turisty.

Dále chci ještě zmínit vynikající encyklopedickou pomůcku a velice obsáhle a podrobně zpracovanou populárně-naučnou knihu od širokého kolektivu autorů (**Kolektiv, 2005b**), kterou jsem (kromě jiných zdrojů) použila pro sepsání charakteristiky regionu Chodsko. Je škoda, že takové publikace dosud nebyly sestaveny i pro ostatní oblasti, protože by to velice usnadnilo práci vyučujících s přípravami materiálů pro hodiny vlastivědy i přírodovědy.

Vedle knižních publikací věnujících se etnografii existují i různé časopisy, z nichž je asi nejznámější časopis **Folklor**, který vydává Folklorní sdružení České republiky. První periodické číslo vyšlo roku 1990 a postupem času se z periodika stal cenný průvodce folklorním děním po všech regionech Česka. Čtenáři se tak na jeho stránkách nabízejí nejen široké spektrum názorů, informací a hodnotících zpráv o domácích folklorních festivalech či jiných akcích s folklorní tematikou, ale také řada

rozhovorů, profilů a jubilejních blahopřání významným osobnostem či folklorním souborům. Časopis **Národopisná revue** vznikl jako volné pokračování odborného časopisu *Národopisné aktuality*. Čtenáři se nabízejí problematika jak z tematiky tradiční lidové kultury (stavitelství, řemesla, oděv, hudba, tanec, píseň aj.), tak z výzkumů současné společnosti, které se dotýkají i mezioborových témat (etnická studia, člověk a město, člověk a ekosystém, folklorismus). Časopis **Valašsko** svým čtenářům nabízí poutavé a poučné čtení z historie této národopisné oblasti, neopomíná však přitom sledovat také současné dění v regionu. Jeho náplní jsou nejrůznější populárně naučné i odborné články tématicky zaměřené na regionální historii, přírodu, osobnosti, umění či aktuální kulturně společenské akce. Časopis **Malovaný kraj** je vlastivědným časopisem Slovácka a na jeho stránkách se čtenáři nabízejí široká škála příspěvků z různých společensko-vědných oborů, převážně z národopisu, historie, archeologie a výtvarného umění, doplněná o poutavé medailónky významných osobností, muzeí, pamětních síní či o recenze knih spjatých s uvedeným regionem.

2.2. Kurikulární dokumenty a didaktické materiály pro výuku

Před zpracováním vlastních didaktických částí této diplomové práce jsem nejprve musela prostudovat závazné kurikulární dokumenty, abych věděla, jak je učivo o regionu zařazeno do systému vzdělávání v rámci předmětu vlastivěda. Dále jsem pracovala s učebnicemi, pracovními sešity, metodickými příručkami a mapovými soubory k vlastivědě a též s psychologickými, pedagogickými a didaktickými publikacemi o teorii výchovy a vzdělávání na I. stupni základní školy. Inspirovala jsem se také diplomovými pracemi vzniklými a již obhájenými na katedře geografie Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, které se zabývaly problematikou výuky vlastivědy místního regionu (**Turková, 2005; Hnízdilová, 2006; Kotyzová, 2006**).

Ze závazných státních dokumentů věnujících se problematice vzdělávání je důležitá tzv. Bílá kniha – Národní program rozvoje vzdělávání v České republice (**Kolektiv, 2001b**). Tento program definuje vládní strategii v oblasti vzdělávání, odráží celospolečenské zájmy a dává konkrétní podmínky k práci škol. Pro první stupeň je důležitým požadavkem příprava žáků na specializované předměty na druhém stupni (ve vlastivědě se jedná o navazující zeměpis, dějepis a občanskou výchovu) a na získání praktických znalostí a dovedností.

Standard základního vzdělávání (**Kolektiv, 1999**), nejvyšší kurikulární dokument, ze kterého vycházejí jednak vzdělávací programy (**Kolektiv, 1997; Kolektiv, 2001b; Kolektiv, 2003; Kolektiv, 2005a; Kolektiv 2005c**) rozpracovávající standard co do podrobnosti témat a jednak učební materiály, definuje soubor závazných vzdělávacích cílů, obsahuje kmenové učivo pro základní vzdělávání, kmenové učivo základního vzdělávání na I. stupni základní školy a pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky k využití Standardu základního vzdělávání. Jeho cílem je zajistit všem žákům stejnou dostupnost znalostí a dovedností v rámci primárního vzdělávání. Vlastivědné učivo je ve standardu zařazeno do integrované vzdělávací oblasti společenskovední a přírodovědní, která má své specifické cíle. Tyto cíle, v rámci výuky místního regionu, směřují k tomu, aby si žáci vytvořili prvotní ucelený obraz světa se zaměřením na polohu a prostor domova, regionu, vlasti a na působení lidí v nich v dějinách i v přítomnosti (I), aby si osvojili základní metody a přístupy ke společenským, historickým, geografickým a přírodním dimenzím prostředí (II), aby získali schopnost rozumového i citového vnímání přírody, okolí i lidí a vzájemných vztahů (III), aby dokázali cíleně pozorovat a porovnávat společenské a přírodní děje, uvědomovali si vzájemné vztahy postavení člověka v přírodě a ve společnosti (IV), aby dokázali účinně se dorozumívat, tvořit jednoduché záznamy včetně náčrtů, hodnotit situace, hledat souvislosti, vyvozovat závěry, zaujímat postoje a vytvářet si společensky žádoucí vzorce chování (V), aby získávali pozitivní a odpovědný vztah k přírodě, ostatním lidem a k lidským výtvorům (VI). Specifikované cíle by měly být naplňovány v rámci okruhů kmenového učiva, přičemž problematika řešená touto diplomovou prací spadá hlavně do okruhu *Naše vlast, náš domov* (vlast; domov; krajina, území, země; místní oblast – nejbližší okolí; – Česká republika; mapa vlasti; názvy a vymezení území naší vlasti), do okruhu *Orientace v prostoru místní oblasti* (orientační body a linie; zobrazení krajiny na plánu a mapě; obyvatelstvo krajiny – lidé, národy, vesnice, města), ale je částečně zařazena i do ostatních okruhů *Orientace v čase, Orientace v životě společnosti, Naše vlast – Česká republika, Svět kolem nás, Krajina, Člověk*.

V praxi, při výuce vlastivědy na I. stupni škol, se zeměpisné a dějepisné učivo o místním regionu probírá většinou po jednotlivých správních jednotkách, po krajích, a důraz je kladen na ten kraj, ve kterém žáci bydlí a chodí do školy. Je ale možné toto učivo probírat i podle folklorních oblastí, ovšem problémem je nepokrytí území celého státu (ne všude jsou národopisné regiony tak „živé“, aby k nim bylo možno sehnat

dostatek materiálů pro výuku). Proto se přikláním k první variantě výuky s tím, že by v těch krajích, kde je národopisná tradice silná, měl být na ni kladen důraz, což samozřejmě vzdělávací programy umožňují.

Téma o místním regionu je zařazeno do učebnic vlastivědy již pro 4. třídu, kde se nejvíce řeší blízké okolí bydliště, resp. školy. Podrobnější a geograficky strukturované učivo o Česku podle jednotlivých krajů je většinou náplní učebnic pro 5. ročník. Problémem vlastivědných učebnic je však částečná nevyváženost zeměpisného a dějepisného učiva, záleží na autorovi, zda je geografem, nebo historikem, a potlačení složky společenskovední. Pro přehled o struktuře učebnic a jako inspiraci pro tvorbu vlastních návrhů didaktických materiálů (kapitola 5.), jsem prostudovala novější učebnice, cvičebnice (pracovní sešity) a mapové soubory pro vlastivědu (**Bloudková a kol., 2002; Bloudková, Chalupa, 2002; Čapek, 1996; Danielovská 1992 a 2003; Hronek, 1997; Hronek, Konečná, 1994; Chalupa, Zwettler, 1996; Chalupa 1995 a 1996; Chalupa a kol., 1994; Klímová, 2003; Kolbušovská, 1995; Kolektiv, 1995**) i pro zeměpis (**Holeček a kol., 2003; Novotná a kol., 1995; Řezníčková 2004a a 2004b; Sobotová, Sobotka, 1996**). Z publikací zabývajících se metodikou vlastivědného vyučování jsem měla k dispozici novější metodické příručky k vyučování vlastivědy, a to **Garzina (2000)**, která má poradit učitelům při problémech vyskytujících se v učební praxi. Jsou zde podrobně rozpracovaná témata vlastivědy a návrhy jejich výuky, hlavně různých úkolů. Obdobně koncipované jsou i metodické příručky **Dvořáková-Bloudková a kol. (2003)** a **Tomek (2004)**, které jsou taktéž dobře využitelné v praxi, protože neobsahují jen „suchou“ teorii o učivu v učebnicích, ale řeší, jak učit mezipředmětově a činnostně.

Z odborných knih o teorii vyučování a vzdělávání se informacím o vyučování vlastivědy věnuje publikace (**Kolláriková, Pupala, (eds.), 2001**), která se zabývá obsahem výuky a polemikou o důležitosti formálních a praktických informací, a publikace **Spilková a kol. (2005)**, která již obsahuje více detailních informací, dozvíme se z ní o historii výuky vlastivědy, o kritice tradiční koncepce vlastivědy, o problematice nahrazení vlastivědy společenskými vědami. Je to kniha, která přibližuje proměny primárního vzdělávání v Česku. Skripta o didaktice vlastivědy (**Matušková, 1998**) obsahují návod co a jak učit v předmětu vlastivěda. Dočteme se tu o vzniku a vývoji vlastivědného vyučování u nás i v jiných zemích, o mezipředmětových vztazích vlastivědy, o obsahové a procesuální stránce vlastivědného vyučování. Dále jsou v textu charakterizovány metody, organizační formy a didaktické prostředky

vlastivědného vyučování. Školní didaktice se věnuje mj. důležitá didaktická práce **Kalhous, Obst (2002)**, teoretickými otázkami hodnocení a tvorby učebnic se zabývá ve svém díle J. Průcha (**Průcha, 1998**).

3. METODIKA PRÁCE

Před tím, než jsem začala psát svoji diplomovou práci, jsem si shromáždila veškerý mně dostupný materiál týkající se folklóru. Jednalo se zejména o literaturu historickou, odbornou, populárně naučnou a vlastivědnou, která se zabývala některým z daných regionů mnou vybraných. Nadále jsem se pokusila vyhledat internetové stránky folklórních sdružení a organizací a stránky měst typických pro daný region. Dalším vodítkem pro mne byly nejrůznější učebnice vlastivědy pro 4. a 5. ročník základních škol, metodické publikace a pracovní listy. Rozbor této literatury je obsažen v kapitole 2., která je tématicky rozdělena do dvou subkapitol – literatura použitá pro charakteristiku folklorních oblastí (kapitola 2.1.) a kurikulární dokumenty a didaktické materiály pro výuku (kapitola 2. 2.).

Samotná diplomová práce se zabývá charakteristikou pěti folklorních oblastí (kapitola 4.), které byly záměrně vybrané pro svoji podobnost (Prácheňsko a Chodsko) i rozdílnost (Krkonoše a Podkrkonoší, Haná, Valašsko).

Každý region byl popsán ve čtrnácti menších kapitolách.

První kapitolka se zabývá přímo vymezením regionu po stránce zeměpisné a částečně i dějepisné. Na ní úzce navazují přírodní a kulturní památky daného území.

Následujících devět kapitol se zaměřuje již opravdu na život našich předků v době udržování folklorních tradic. Jedná se o části popisující architekturu, kroj, nářečí, tanec, hudbu, literaturu o regionu, zvyky a tradice, gastronomii a osobnosti regionu.

Dvanáctá kapitolka se zabývá muzei a skanzeny regionu, kde se můžeme podrobněji seznámit s tamním životem.

Poslední dvě kapitoly jsou jakýmsi seznamem souborů, sdružení a festivalů, jež se podílejí na udržování tradic.

Na danou charakteristiku navazuje kapitola pátá, ve které jsem vypracovala učební texty a pracovní listy k jednotlivým regionům. Výchozím textem byla právě kapitola čtvrtá.

Jednotlivé učební listy jsou rozděleny na tři části. První text se vždy zabývá zeměpisným vymezením a zajímavostmi regionu. Druhý text popisuje jednotlivé zvyky a tradice a třetí text seznamuje žáky s osobnostmi žijícími v těchto oblastech nebo alespoň pro ně významnými.

Všechny učební texty jsem se snažila doplnit názornými obrázky a rozlišovat stylem a barvou písma důležité a méně důležité věci.

Z učebních textů dále vycházejí pracovní listy. V nich mají žáci za úkol odpovídat a vypracovávat dané úkoly, na které by měli již znát odpovědi z učebních textů. Vše je doplněno o metodické poznámky, ve kterých jsou návrhy na práci s textem, odpovědi k pracovním listům a návrhy na doplnění textů.

Na závěr je práce shrnuta v závěrečném hodnocení, na které navazuje seznam literatury. Na konci práce jsou přiloženy přílohy, kterých nebylo použito do samotných kapitol.

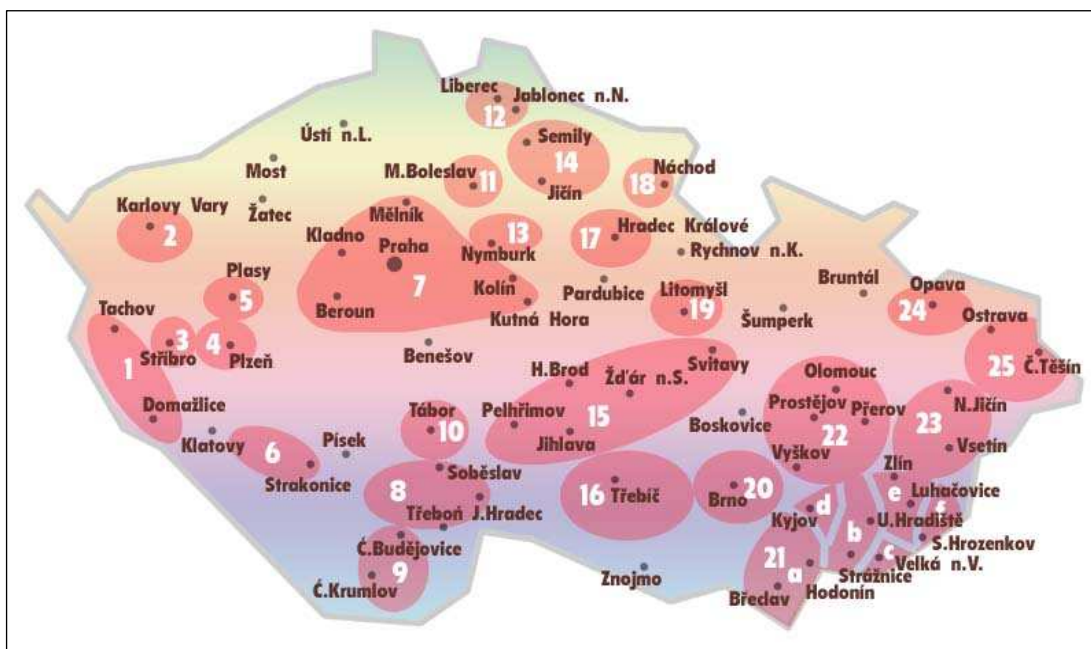
4. CHARAKTERISTIKA VYBRANÝCH FOLKLORNÍCH OBLASTÍ

Pod pojmem folklor se rozumí lidová kultura a veškeré její projevy, jako slovesnost, hudba, tanec, píseň, mluva atd. Věda, zabývající se vývojem, podmínkami a způsobem existence folkloru v souvislosti se společenským vývojem, se nazývá folkloristika. Synonymním výrazem pro folklor je národopis, pro adjektivum folklorní pak národopisný. Používá se i pojem etnografie (a adjektivum etnografický), ovšem tento pojem nepovažuji za přesné synonymum, jelikož etnografie je samostatná historická věda, která se zabývá hmotnou a duchovní lidovou kulturou národů, národností, etnických skupin (podle Kolektiv, 2001c).

Lidovou kulturou v našem prostředí se chápe materiální (architektura, nástroje a nářadí, oděv atp.), duchovní (hudba, písně, literatura aj.) a sociální (výroční obyčeje a zvyky, vztahy v rodině, obci atd.) projev nejširších venkovských a městských vrstev obyvatel. Členění na uvedené tři skupiny je čistě umělé a je samozřejmé, že dochází k mnoha kombinacím a vzájemnému prolínání. Lidová kultura procházela dlouhým vývojem a hlavně diferenciací. V období příchodu prvních slovanských kmenů na naše území se ještě vyznačovala jednotným charakterem, na konci prvního tisíciletí se začala odlišovat dle způsobu života jednotlivých společenských vrstev a sociální stratifikace společnosti. Nejbohatších forem, rozmanitosti a estetické úrovně dosáhla od konce 18. století do přelomu 19. a 20. století, a to zejména v oblasti malovaného nábytku, výšivky, malby na sklo, zdobené keramiky, staveb selského baroka, hudby a písně. V každém období byla lidová kultura ovlivňována způsobem života vyšších společenských vrstev, ale její základní projevy jsou určovány způsobem rolnické práce, vztahem k přírodě a tradicí rituálů přetrvávajících z doby předkřesťanské (Krejča, 2006).

Oblasti se zvláštními znaky a odlišnými projevy lidové kultury se začaly vymezovat asi od konce 18. století. Diferenciace byla nejvýraznější v lidovém odívání, ale velice dobře zřetelná je též ve způsobu prožívání svátků, ve stravě a ve způsobu řeči. Existují proto jednak prvky specifické pouze pro danou oblast, jednak prvky společné, celonárodní. U národopisných oblastí hrají roli vlivy přírodních podmínek, historicko-politické poměry a také vlivy sousedních oblastí, domácích i zahraničních (Krejča, 2006).

Z národopisného hlediska, z hlediska tradiční lidové kultury se Česko člení na 25 folklorních oblastí: Chodsko (1), Karlovarsko (2), Stříbrsko (3), Plzeňsko (4), Plasko (5), Prácheňsko (6), Střední Čechy (7), Blata (8), Doudlebsko (9), Kozácko (10), Boleslavsko (11), Podještědí (12), Polabí (13), Podkrkonoší (14), Horácko (15), Podhorácko (16), Hradecko (17), Náchodsko (18), Litomyšlsko (19), Brněnsko (20), Moravské Slovácko (21) – které se dále dělí na Podluží (a), Dolňácko (b), Hornácko (c), Kyjovsko (d), Luhačovické Zálesí (e), Moravské Kopanice (f) – Haná (22), Valašsko (23), Slezsko (24), Lašsko (25). Viz obrázek níže (převzato z <http://firsttouch.wz.cz/folklor>) s přibližným vymezením regionů, graficky znázorněné hranice oblastí v obrázku se však mohou lišit od vymezení regionů v textové části v následujících subkapitolách.

4.1. Haná

Vymezení regionu

Haná je nížinná, úrodná, převážně zemědělská oblast podél horního toku řeky Moravy, která se z větší části rozkládá v Olomouckém kraji a částečně zasahuje i do Zlínského kraje. V podstatě se rozprostírá mezi Vyškovem, Prostějovem, Litovlí, Šternberkem, Lipníkem nad Bečvou, Holešovem a Kroměříží, resp. v širším vymezení sahá od Bludova až po Napajedla. Haná sousedí s národopisnými regiony Valašsko na východě a Slovácko na jihu a je považována za velice výraznou národopisnou oblast s bohatou, starou lidovou kulturou, významným hudebním, písňovým a tanečním

folklórem, lidovými zvyky a nářečím. Celý etnografický region Haná se ještě dělí na tři etnografické subregiony, kterými jsou Prostějovsko, Kroměřížsko a Tovačovsko.

Oblast Hané byla osídlena již v nejstarších dobách, což dokládají nálezy pozůstatků stanovišť lovců mamutů (Mladečské jeskyně, Předmostí u Přerova). O keltském osídlení svědčí četná oppida, o slovanském osídlení pak hradiště. Centrem oblasti bylo vždy město Olomouc. Význam a známost regionu se začaly rozvíjet až asi od počátku 17. století (v Komenského mapě Moravy z roku 1627 je tento region poprvé přímo pojmenován vlastním jménem), vznikalo mnoho nových sídel i v okrajových částech (tzv. Malá Haná, Záhoří) a vesnice na úrodné Hané byly považovány za centra blahobytu. Dařilo se zemědělství, řemeslům, obchodu, byly zakládány i rybníky. V současnosti je pro tuto oblast stále charakteristická zemědělská výroba a potravinářský průmysl, z ostatních odvětví pak strojírenství, chemický a oděvní průmysl, výroba kožené galanterie.

Vzhled krajiny tvoří převážně Hornomoravský úval, nejvyššími místy v této oblasti jsou Vystříbro (289 m n.m.) a Stráž (288 m n.m.). Od severu sem zasahují Oderské vrchy, Moravská brána, Nízky i Hrubý Jeseník a Podbeskydská pahorkatina, od jihu sem proniká Litenčická pahorkatina a Vyškovská brána. Regionem probíhá hlavní evropské rozvodí mezi Odrou a Dunají. Hlavní vodní tepnou oblasti je řeka Morava, která protéká celým územím od severu k jihu spolu se svými četnými levostrannými i pravostrannými přítoky, z nichž nejvýznamnějšími jsou Haná a Bečva. Celý text shora byl zpracován podle <http://www.FolklorWeb.cz>; <http://www.fos.cz>; <http://www.turistika.cz>.

Přírodní a kulturní zajímavosti

Na území Hané nalezneme Chráněnou krajinnou oblast Litovelské Pomoraví a mnoho maloplošných chráněných území přírody, např. Špraněk, Na Skále, Škarbalka, Růžičkův lom, Žebračka. Mimo přírodních památek se zde nachází i mnoho památek kulturních, historických. Samotná města Olomouc a Kroměříž byla prohlášena za památky UNESCO. Na Hané je mnoho zámků (ve Vyškově, Prostějově, Náměšti na Hané, Tovačově, Přerově, Chropyni), hradů (Šternberk, Bouzov), židovských památek (Přerov, Kojetín, Tovačov) a památek lidové architektury (Rymice) (zpracováno podle Česká republika – sešitový atlas pro základní školy, www.tourism.cz).

Architektura

Haná je z architektonického hlediska součástí rozsáhlé oblasti, jejímž jádrem byla dřívější Panonie a pro kterou byl charakteristickou stavbou hliněný dům. Typickým znakem hliněného domu hanáckého regionu je mohutný žudr – jednopatrový přístavek čtvercového půdorysu vystupující asi 5 metrů před průčelí do návsi. V přízemí žudru byla prostorná předsíň s lavicemi k sezení podél stěny a v patře pak sýpka s malými okny. Výška žudru dosahovala výšky obytného stavení. Ještě v první polovině 19. století měly všechny hanácké grunty žudr, ovšem ve druhé polovině 19. století se začaly stavět rozsáhlejší sýpky nad celým stavením a žudry, které se tak staly zbytečnými, byly postupně bourány. Celý dům včetně přístavby se stavěl převážně z hlíny, jen obytná místnost, tzv. jizba, bývala ze tří stran dřevěná, srubová, obalená hlínou. Střecha se pokrývala slámovými došky. Od konce 19. století se postupně začal hliněný dům nahrazovat novostavbami z pálených cihel (podle Škabrada, 1999; Frolec, 1974; Frolec, Vařeka, 1983).

Kroj

Hanácký kroj se během jednotlivých století vyvíjel a v podstatě každé období v něm zanechalo určitý specifický prvek – renesance okruží a vyduté rukávce, rokoko široké sukně a hluboce vystřižené kordulky, empír vysoké pásání. Ovšem přes všechny tyto vlivy zůstal hlavní ráz kroje barokní. Změny prvků kroje ale nepronikaly do všech oblastí na Hané stejně rychle, stejně tak se všude neujaly. Hanácký kroj je proto možné charakterizovat jako velice mnohotvárný. Nosil se asi do konce 19. století, s příchodem manufakturní výroby odkládali kroj nejprve muži, později i ženy začaly oblékat městský šat. Od 20. století se kroje oblékají již jen ke slavnostním příležitostem.

Ženský kroj z Hané má dlouhou a rozložitou siluetu sukni, které byly doplněné stejně dlouhou širokou zástěrou nabranou v pase. Sukně vždy seděly v pase i pod ním (na rozdíl od jiných krojů, kde se k živůtku sukně vysunuly až do podpaží), mezeru, která vznikla mezi okrajem živůtku a úrovní pasu, zakrýval speciální díl oděvu, opléčko. Jednalo se o pruh bílého plátna se spodními šůsky, vpředu sešněrovaný, na úzkých ramínkách. Pod živůtkem nosily ženy krátkou košilku, tzv. rukávce, s nabranými rukávy do manžetek. Dominantou kroje byl zvlášť uvazovaný krejzlík, krézl. Byl to pruh plátna v délce několika metrů lemovaný žlutavou krajkou a hustě nabraný nebo naskládáný u krku, takže vytvářel rozměrné a pro kroj charakteristické

okružít. Další typickou součástí ženského kroje tvořil šátek na hlavě, který vystřídal staré čapce a šatky.

Mužské kroje z Hané si zachovaly rovněž řadu pozoruhodných prvků, např. dlouhé beraní kožichy či pro zdejší kraj typické límcové pláště. Kabát sahal k zemi, měl dlouhé rukávy a na ramenou rozložený vrstevnatý, varhánkový límec doplněný drobným vyšíváním. Stejně neobvyklé byly i hanácké krojové kalhoty, baně. Muži je nosili těsně pod pasem, pod koleny pak kalhoty končily. Byly široce nabrané, baňaté, zdobené jemným vyšíváním u rozparků. Vyšitá a precizně vypracovaná byla i mužská vesta a kamizola. Vesta měla kratší střih a u zapínání v dolní partii zad ji zdobila žlutozelená výšivka. Mezi vestou a kalhotami se nosil opasek – rovný kožený pás vyšitý protahovanými řemínky a proužky kovové fólie. Celý text o krojích byl zpracován podle Langhammerová (1994 a 2001); <http://www.fos.cz>).

Nářečí

Popisovaný národopisný region přísluší do jedné ze čtyř skupin hlavních nářečí v Česku, a to do skupiny nářečí hanáckých. Vlastní hanácké nářečí značně přesahuje oblast Hané, určující znaky tohoto nářečí je možné slyšet na Zábřežsku, Drahanské vysočině, Brněnsku, Záhoří i jinde. Charakteristickými a společnými jazykovými znaky nářečí jsou: náhrada é za každé ý/í po sykavkách a některých jiných souhláskách (stréc, vozék); náhrada ó za ú (móka, lóka); náhrada é za ej (dé, véce); užití krátké samohlásky (vrana, misa); a uvnitř slova se mění v e (Jeník, ležet), ale na konci slova je zachované (duša, slepica); zachovaná skupina šč. Text o nářečí zpracován dle Cuřín a kol. (1977), odkud je převzata i následující ukázka, a podle <http://www.fos.cz>.

Ukázka textu v hanáckém nářečí: Jednó v noce šli dvě kluci na rake. V noce raci velizajó na pastvo na loka. Jeden klug mňel mňech a drohé mňel velké žbán. Chetali rake na lóce. Najednó se vozval z řeke hlas: „Amáňe!“ a ze žbána mo to votpovidělo: „Jakpag mužo hit, deš so ve žbáňe.“ Drohé zas s té řeke volal: „Michle!“ A ten s pitla mo votpovidal: „Jak mužo hit, deš so f pitle.“ Kluci dostali strach, zahodili rake a hotekli.

Literatura

Nejvýznamnější díla, zabývající se životem v hanácké vesnici, byla Rok na Vsi od Aloise Mrštíka, Na úrodné půdě od Františka Serafinského Procházky a Býk, Beran a Váhy od Zena Dostála. (Šťastný, 1974; Kolektiv, 1985).

Tanec

Nejstarším a typicky hanáckým tancem je dodnes známá cófavá. V minulosti byl tento tanec označován i názvem hanácká, tedy jako tanec Hanáků. Tanečník drží tanečnici po své pravé ruce v tzv. vzosném držení, tančí-li trojice, je jedna tanečnice vždy po každé ruce tanečníka. Základním pohybovým a choreografickým prvkem tance jsou opakované kroky vpřed a vzad. Jde o tanec, který byl nejen tancem slavnostním, ale přistupovalo se jím při svatbě k oltáři a jako jediný mohl být tančen za doprovodu náboženských písní i v době postní a adventní. Kromě cófavé se na Hané tančilo dalších až sedmdesát figurálních tanců, které byly vždy vázané pouze na jeden taneční nápěv nebo píseň, čemuž odpovídala určitá konkrétní a pevně daná pohybová skladba. Šlo o tance nejružnějšího druhu, jednak volnějšího tempa – vážných i lyricky laděných (Sivá holubičko, Červené šátečku), ale i tanců veselých, hravých a žertovných (pleskává, obihavá), mnohdy s nádechem satiry (Steklé Janek) (zpracováno podle Zíbrt, 1960; <http://www.tourism.cz>; <http://www.fos.cz>).

Hudba

Podle doložených písemných zpráv z poloviny 18. století hrála hanácká lidová muzika v nástrojovém obsazení s převahou smyčců, a to většinou ve složení dvoje housle, basa a cimbál. Později byla kapela doplněna o klarinet (píšťalu) a flétnu. Od poloviny 19. století pak do většiny měst na Hané pronikla tzv. turecká muzika, která položila základy pro následný vznik dechových muzik, které se postupně prosadily i na venkově. Ke „znovuzrození“ hanácké lidové muziky s původním nástrojovým obsazením došlo až koncem 20. století (podle Režný, 1975; <http://www.FolklorWeb.cz>; <http://www.fos.cz>).

Zvyky a tradice

Klasické a typické hanácké zvyky se nijak moc neodlišují od zvyků v celé republice. Dodržují se zvyky vázané na křesťanské svátky (hlavně Vánoce a Velikonoce) a jsou podobné, mnohdy i úplně stejné jako v jiných regionech. Najdeme jen velmi málo tradičních aktivit, které se provádí na Moravě a ne v Čechách. Jednou takovou však je např. jízda králů, která se koná v období cyrilometodějských hodů (včetně následujícího popisu jízdy králů zpracováno podle <http://www.FolklorWeb.cz>).

Charakteristika slavnostní jízdy králů: Průvod slavnostně oblečených Hanáků na vyzdobených koních projíždí vesnicí. Když dojedou před dům krále, vyvolávači spustí: „Stréčko a tetičko, přešle sme

vás požádat, esle beste nemohle vašeho sena za krála dat. Bodeme ho opatrovat jak oko v hlavě, abe mo nikdo neskřevil ani vlásek na hlavě.“ Když král, oblečený v ženských šatech a s růží v ústech, nasedne na připraveného koně, pokračuje průvod dále vesnicí. Jako první jede praporečník, za ním dva vyvolávači, kteří cestou prozpěvují: „Jede králka, jede král, nemá koňu ani krav. Panimámo, déte kósek masa, abe se mo ta hoběnka spásla.“ Za nimi v průvodu jede král se svými dvěma ochránci vyzbrojenými šavlemi. Krále pak následuje celá družina jezdců. Jako poslední jede koňský povoz určený na dary pro krále. Během průvodu čeká jezdců několik zastávek u vybraných stavení. Jezdci s králem vyberou postupně od hospodářů dary – demižon slivovice nebo vína, klobásy, pytel mouky, hrachu, vajíčka, koláče a další. Na konci dědiny se průvod obrátí a vrací se zpět za doprovodu dechové kapely, zpěvu a vyvolávání.

Gastronomie

Mezi oblíbená a tradiční hanácká jídla patří mj. tři druhy masa podávané s bramborákem, nudle a koláče.

Hanácké maso s bramborákem: hovězí zadní, vepřová plec, uzené libové maso – nejlépe uzená rolka, cibule, česnek, kapie, sojová omáčka, sůl, pepř, olej, kečup. Všechny tři druhy masa nakrájíme na nudličky a s najemno nasekanou cibulí zprudka osmahneme na oleji. Přidáme sůl, pepř, kečup a sojovou omáčku. Poté přikryjeme pokličkou a bez podlévání chvíli podusíme. Když je maso poloměkké, přidáme na nudličky nakrájenou čerstvou nebo sterilovanou červenou kapii. Hotové maso podáváme s klasicky připraveným bramborákem (<http://www.bydleniprokazdeho.cz>).

Hanácké nudle: 300 g mouky, 1-2 vejce, podle potřeby voda, 1 l mléka, máslo na omaštění, cukr, strouhaný perník, skořice na posypání. Na vále zadělat tuhé nudlové těsto a vyválet z něj placky silné jako na cezené nudle. Ty nechat oschnout, potom každou placku svinout jako závin a ostrým nožem nakrájet širší nudle, které budou stočené v závitcích. Nudle zavájet po částech do dostatečného množství osoleného vařícího mléka. Uvařené nudle vyndat do vymaštěné mísy a ve vrstvách prosypat perníkem, cukrem a skořicí (<http://www.labuznik.com>).

Hanácké koláčky: 300-350 ml mléka, 100 g cukru, 90-100 ml oleje, 1 vejce, 1 žloutek, 1 lžička soli, 750 g polohrubé mouky, 2 celé kostičky droždí. Mouku si vysypeme do mísy, uprostřed uděláme důlek, vlijeme hrnek vlažného mléka, do něj nadrobíme kvasnice, nasypeme cukr, zamícháme a necháme vzejít kvásek. Jakmile kvasnice kynou, přidáme vejce, žloutek, cukr, olej a podle potřeby i další vlahé mléko. Zpracujeme na husté a lesklé těsto, které necháme přikryté na teplém místě asi 30 minut vykynout. Potom si z těsta vytvarujeme malé kuličky, které dále necháme nakynout, otočíme je a rukou mírně rozpláceme. Dovnitř dáme několik rozinek a tvarohovou náplň připravenou ze dvou kostek tvarohu, 1 vejce, 1 žloutku a 1 vanilkového cukru. Naplněnou kuličku položíme spojem dolů na sádlem pomaštěný plech a zase necháme chvíli kynout. Pak jemně kuličku roztlačíme např. kvedlačkou či obrácenou malou naběračkou. Do vzniklého důlku dáme povidla, bílkem pomašlujeme okraje a opatrně naložíme posypku připravenou z cca 80-100 g másla, 3 lžíc polohrubé mouky, 1 lžice cukru krupice. Koláče zase chvíli kynou na plechu. Pečeme je cca 20 minut při 150°C a pak dopékáme asi 5 minut při 100°C (<http://www.diskuse.dama.cz>).

Osobnosti

Mezi významné osobnosti regionu patří František Alex (1910 – 1988) duchovní, hudební historik, sběratel kostí, editor bibliofilských tisků, grafiky a drobné plastiky; Antonín Andrlík (1913 – 1988), středoškolský profesor, lingvista a historik; Aljo Beran (1907 – 1990), malíř a grafik; Jaroslav Böhm (1901 – 1962) akademik, doktor věd, archeolog; Ferdinand Vencík (1866 – 1942), učitel; Emil Filla (1882 – 1953), malíř, grafik, sochař a výtvarný teoretik; Jan Milíč z Kroměříže (1320 – 1374),

pražský kanovník a podkancléř na dvoře Karla IV., církevní reformátor; Karel Kryl (1944 - 1994); Alois Kučera (1905 – 1962), malíř a krajinář; Vladimír Kýn (nar. 1923 – datum úmrtí není znám), akademický sochař; Stanislav Menšík (1912 – 1970), malíř; Otakar Odložilík (1899 –1973), univerzitní profesor; Mirko Očadlík (1904 – 1964), univerzitní profesor, doktor věd, hudební vědec, kritik, pracovník československého rozhlasu; František Pavlíček (1923 - 2004), dramatik, spisovatel a scénárista; Otto Wichterle (1913 – 1998), profesor, vynálezce kontaktních čoček; Miroslav Tomšů (1926 – 1999) univerzitní profesor a vědec; Max Švabinský (1873 – 1962), malíř a grafik (zpracováno podle <http://www.tourism.cz>, <http://www.wikipedia.cz>).

Muzea a skanzeny

V regionu se nacházejí tři lokality, které mají statut muzea či skanzenu s ukázkami zachovalé lidové architektury typické pro Hanou. V Rymici u Holešova se nachází soubor nejstarších hanáckých hliněných stavení s doškovými střechami a dřevěný větrný mlýn. Příkazy u Olomouce jsou známé pro své originální „špaletové“ stodoly a zachovalé domy se žudrem. Lokalita Lysovice – Rostěnice u Vyškova zaujme původními domy se žudrem umístěnými na zdejší návsi (podle Nováková, 2006; <http://www.tourism.cz>).

Soubory a sdružení

Výčet následujících folklorních souborů a uměleckých sdružení na Hané byl převzat z <http://www.tourism.cz>. Podle tohoto zdroje působí na Hané následující celky: Hanácké folklorní sdružení – Prostějov, Bečvánek, folklorní soubor – Přerov, Bystřice, cimbálová muzika – Bystřice pod Hostýnem, Cholinka, folklorní soubor – Dubčany, Dunajec, folklorní soubor – Olomouc, Dunaječek, dětský folklorní soubor – Olomouc, Folklorní soubor Litavánek – Bučovice, Folklorní soubor Semínko – Křelov-Břuchotín, Haná, folklorní soubor – Přerov, Haná, národopisný soubor – Velká Bystřice, Hanačka, folklorní soubor – Litovel, Hanák, folklorní soubor – Troubky, Hatě, folklorní soubor – Tovačov, Jetelinka, folklorní soubor – Křenovice, Kanafaska, folklorní soubor – Velká Bystřice, Klas, hanácký soubor písní a tanců – Kralice na Hané, Klásek, dětský soubor písní a tanců – Kralice na Hané, Klebetníček, dětský folklorní soubor – Vyškov, Kosíř, hanácký folklorní soubor – Kostelec na Hané, Krajina, folklorní soubor – Olomouc, Krušpánek, dětský folklorní soubor – Velká Bystřice, Křenováček, dětský folklorní soubor – Křenovice, Křenovák, folklorní soubor – Křenovice, Lidová muzika Frgál –

Olomouc, Malá Olešnica, dětský folklorní soubor – Doloplazy, Malá Rusava, dětský valašský soubor – Bystřice pod Hostýnem, Maleníček, dětský folklorní soubor – Lipník nad Bečvou, Malý Kosíř, dětský folklorní soubor – Kostelec na Hané, Malý Záhoran, dětský folklorní soubor – Hranice, Mánes, národopisný soubor – Prostějov, Moravské děti – Holešov, Olešnica, folklorní soubor – Doloplazy, Pantla, národopisný soubor – Náklo, Pomněnka, folklorní soubor – Nezamyslice, Trnka, hanácké folklorní soubor – Vyškov, Týnečáci, národopisný soubor – Velký Týnec, Záhoran, folklorní soubor – Hranice.

Festivally

Každý rok probíhají na Hané následující festivaly a slavnosti: Folklorní festival Lidový rok Velká Bystřice – Velká Bystřice, Folklorní festival Pod křenovské máj – Křenovice, Hanácké slavnosti – Prostějov, Mezinárodní folklorní festival Na rynku v Bystřici – Bystřice pod Hostýnem (<http://www.tourism.cz>).

4.2. Chodsko

Vymezení regionu

Chodsko se nachází v západní části Česka při státní hranici s Německem a v současnosti je tento národopisný region již pouze částí původní oblasti chodského osídlení při státní hranici, které se ve středověku rozkládalo v pásmu od Domažlic přes Bor a Tachov až po Planou. Dnešní Chodsko se vymezuje jako region asi 25 sídel okolo Domažlic, přičemž podle charakteru krajiny, kroje a i zpěvu se dělí na Dolní Chodsko (blíže k Domažlicím s výraznými centry v Mrákově a Tlumačově) a na Horní Chodsko v okolí Klenčí pod Čerchovem, kde je výrazným centrem folkloru Postřekov. Vedle Domažlic se však řadí mezi významná střediska Chodska ještě města Tachov a Stříbro. Jedná se o nejvýraznější etnografický region v Čechách s dodržovanými lidovými obyčejí, typickou řečí a kroji uplatňovanými stále i v běžném životě; kroj je dokonce pro starší generace chodských žen dosud každodenním oblečením.

Chodsko je známé a v národním povědomí tradičně spojené se slavnou historií královských strážců hranic, od čehož má i svůj název – Chodové, chodit po hranicích. Za tuto službu, o níž je zmínka již v Dalimilově kronice, byli zdejší obyvatelé odměňováni četnými královskými privilegii; nejvýznamnější byla výsada osobní svobody, resp. poddanství pouze králi, a vlastní samospráva tvořená z rychtářů vsí a

purkrabího domažlického hradu. Krajina Chodska má ráz hornatiny a pahorkatiny, je tvořená reliéfem Českého lesa a Podčeskoleskou pahorkatinou na západě, od severu sem zasahuje Plaská a Plzeňská pahorkatina, od severovýchodu Švihovská vrchovina a na jihu oblast ohraničuje masiv Šumavy. Nejdůležitějšími řekami oblasti je Mže, na které u Stříbra začíná vodní nádrž Hracholusky, Radbuza a Úhlava, z menších pak Merklínka a Zubřina. Celý text o vymezení regionu byl zpracován podle <http://web.quick.cz>; <http://www.FolklorWeb.cz>; <http://www.iriscrr.cz/regiony/chodsko.php>; <http://www.turistika.cz>.

Zde ještě připojuji poznámku k používání pojmu region a subregion v případě Chodska (resp. i v případě Prácheňska, o kterém pojednává kapitola 4.4.). Ve většině literatury, se kterou jsem pracovala (viz citace shora a dále v textu), je Chodsko (Prácheňsko) vymezováno jako folklorní region, ovšem na www stránkách Folklorního sdružení České republiky jsem se setkala s pojmem subregion Chodsko (Prácheňsko). Podle tohoto zdroje je jako národopisný region je vymezeno celé Pošumaví, které se dělí na tři subregiony – Chodsko, Prácheňsko a Klatovsko. Pro zachování jednotnosti celého textu a z důvodu poměrně markantních národopisných odlišností jednotlivých oblastí pracuji v této diplomové práci s Chodskem a Prácheňskem jako s regiony.

Přírodní a kulturní zajímavosti

Mezi přírodními zajímavostmi Chodska je na prvním místě třeba jmenovat Chráněnou krajinnou oblast Český les, nejnovější na našem území (vyhlášena roku 2005), na kterou navazuje stejnojmenný přírodní park. Mezi další chráněná území přírody patří mj. Emerichova studna na Čerchově, přírodní parky Sedmihoří a Hvodňanská louka, Vojtěchův léčivý pramen v Milavčích, přírodní rezervace Bystřice u Pece pod Čerchovem, Čerchovské hvozdy, Herštýn, Jezvinec a Nový Herštejn.

Z nejstarších kulturních zajímavostí zde nalezneme archeologickou památku Milavče a archeologické naleziště v Pasečnici. Historickou hodnotu území dokumentuje několik set nemovitých kulturních památek, mj. Domažlice (městská památková rezervace s výraznými stavbami – Dolní brána opevnění, Domažlická věž, Náměstí Míru, dům Boženy Němcové, Chodský hrad aj.). Z dalších lokalit stojí za návštěvu hrad Starý Herštejn, zřícenina hradu Nový Herštejn, trojkřídlý zámek v Čečovicích, zámeček Kdyně, zámek a hrad Horšovský Týn, stavby lidové architektury v některých vsích či Kurzova rozhledna na Čerchově.

Mezi kulturně-historické zajímavosti patří i inspirující vliv regionu na významné české umělce, mj. K. J. Erbena, B. Němcovou, M. Aleše, J. Š. Baara, A. Jiráska, a jejich díla, nebo nejrůznější chodské artefakty, např. chodský prapor, na kterém měla být dle Jiráskova románu Psohlavci zobrazena psí hlava, ovšem podle historických pramenů na něm byl pár plstěných bot. Důležitá byla i pečeť domažlických Chodů s čakanem

lemovaným hvězdami a nápisem „Chodové z Domažlic“, používaná od konce 15. století k pečeti úředních listin (<http://web.quick.cz>).

Architektura

Výstavba chodských vsí byla uzpůsobena strážní službě a jejich dispozice vycházela z potřeby dobré obrany zajišťované malým počtem obránců. Sídla se proto stavěla na svazích či na úpatích kopců, aby byla co nejdéle ukryta před nepřítelem. Na vrcholcích kopců nad vesnicemi bylo strážní místo, odkud se vysílaly signály o hrozícím nebezpečí. Samotné vsi se skládaly z jednotlivých účelně a hospodárně vybudovaných dvorů/statků, které byly orientovány vchodem proti slunci (k východu), štítem k cestě, resp. do prostorné uzavřené návsi se dvěma přístupovými cestami. Cesty se tak daly snadno zatarasit a bránit. Obranu doplňovaly stodoly a hrazené zahrady ve dvorech. Základní charakter zástavby si uchovaly téměř všechny vsi v původní chodské oblasti, a to i přes pozdější dostavby a přestavby.

Vlastní stavení bývala roubená ze dřeva s podezdívkou z lámaného kamene, pozdější hliněné domy nesly charakteristický znak – špýchary (skladovací prostory pro obilí), které byly spojeny pod jednou střechou s vlastním obydlím (zděný špýchar a roubená světnice), což tvořilo typ tzv. špýcharového domu (vše podle <http://web.quick.cz>; <http://www.FolklorWeb.cz>; Škabrada, 1999; Frolec, Vařeka, 1983).

Kroj

Chodský lidový oděv má prostý, horský ráz a v oblasti Horního Chodska je méně zdobený, v oblasti bohatšího Dolního Chodska je pestřejší. Pro mužský oděv je typický polodlouhý kabát ušitý z režné polovlněné šerky (nevalchovaná tkanina, též tzv. mezulán), který je bez límce, šosů a ozdob. Kalhoty pod kolena i vesta se často vyráběly taktéž ze šerky, vesta si zachovala starý střih, takže byla obtočená kolem těla a zapínaná po straně, nebo byla na prsou překřížená (odtud její název křížovák). Košile byla prostá, lněná, kalhoty byly doplněné modrými vlněnými punčochy a na nohou se nosily tzv. škrpály. Mužský kroj doplňoval typický plstěný širák (klobouk se širokou krempou) a dlouhá hůl nahoře opatřená sekyrkou (čakana), symbolizující pozůstatek po předcích, zemských strážcích hranic.

Ženy nosily sukni z tmavě modré nebo černé polovlněné šerky, která se skládala po vzoru renesančních sukní do varhánků. Přes ni se vážala užší modrá (ve svátek žlutá) zástěra, která byla pouze u okraje zdobená jednoduchou stehovou linií. Živůtek měl

rovné, široce rozevřené přednice podložené tzv. puntem (podložkou, přes níž se převazoval stuhou). Rukávy košile byly dlouhé a košile i se živůtkem byla často překrývána dvěma šátký, v chladnějších obdobích pak černým kabátkem ze sukna s dlouhými varhánky v zádech, nebo stejně šitým kožíškem potaženým sukem. V pase byla žena stažena koženým vybíjeným opaskem. Šátek na hlavě se vázal v týle a jedním koncem splýval dopředu. Vdané ženy si na hlavu nasazovaly starodávné čepce, tzv. koláče. Na nohou se ke kroji se nosily červené punčochy a černé střevíce.

S vývojem kroje došlo postupně k jeho většímu zdobení, šátky byly vytkávané a ručně vyšíváné bílou prolamovanou výšivkou, stejně tak mužské košile. Změnu zaznamenaly i ženské zástěry, místo jednoduché se dostaly do oblíbenosti ručně tkané zástěry z červené vlny a barevného hedvábí, posléze jim ale konkurovaly i drahé zástěry z květovaného brokátu, vlněného kašmíru, atlasových a dalších látek. Informace o chodských krojích byly zpracovány podle <http://www.FolklorWeb.cz>; Langhammerová (1994 a 2001).

Nářečí

Chodské nářečí (tzv. bulačina) patří do skupiny nářečí českých, jejichž společným znakem je používání ej místo ý/í (dobrej, strejc), ú mění se v ou (mouka, louka), záměna ej za aj (dej, vejce), změna i, í z u, ú (cizí, klíč), náhrada í za starší ie (víra, stavení) či za é (říct, zelí), a do podskupiny dialektů jiho-západočeských (společně s nářečím doudlebským, pod které spadá i nářečí prácheňské). Hlavní znaky této podskupiny nářečí jsou patrné především v rodinných jménech, která se zakončují koncovkou -ouc/-ojc (sousedouc, Novákojc), a v místních jménech, která se zakončovaly koncovkou -ojce/-ouce (Horažd'ojce, Horažd'ouce). Mezi další znaky patří používání a místo e (čalo, fčála, žabro), oproti spisovné češtině je patrný rozdíl ve tvarech 2., 3. a 6. pádu jednotného čísla (vod tí studení vodi, k tej studenej vodě, f tej studenej vodě). Konkrétně pro Chodsko je typické vyslovování r místo d (děrek, pureš), ej a ý vyměněné za ij (dobrij, nijlepší) a vkládání souhlásky h před slovo začínající na samohlásku (Hadam, hucho, hukáže). Text o nářečí zpracován dle Cuřín a kol. (1977), odkud je převzata i následující ukázka.

Ukázka textu v chodském nářečí: Tak vám tera budu teki povídat jednu pohátku vo hloupím Hondzovi. Tak diš Hondzovi chud'inka maminka humřila, ňákij čásek bili tak spolu s tátou. Hale čím dále šel taťík do let, tím se mu to při Hondzovi tak bez ženské víc a víc zajídalo. Jampak ne! Takovij starij človjek už je teki nevhobanij a je netrpjelivij a íčko ne starí kolena vařit a prát! Ha proto povídá jednou táta Hondzovi: „Konec je, Hondzo, a dost, já dál nevařím. Na vaření musí být ženská, ti se musíš voženit.“

Literatura

O Chodsku bylo napsáno spoustu zajímavých knih, a to jak naučných, tak beletrie. Mezi nejvýraznější autory, kteří psali o Chodsku byli Jindřich Šimon Baar a jeho díla Pro kravičku, Hanče, Hu nás, Karel Matěj Čapek Chod – Tři chodské grotesky, Alois Jirásek a jeho Psohlavci, Eliška Krásnohorská – sbírka Ze Šumavy, ve které je obsažena báseň Chodská a v neposlední řadě Božena Němcová a její Obrazy z okolí Domažlického (Šťastný, 1974; Kolektiv, 1985).

Tanec

Nejrozšířenějším lidovým tancem na Chodsku je kolečko (též název do kolečka, chodské kolo). Jedná se o klasický typ vířivého hbitého tance v 3/8, 3/4 nebo 2/4 taktu, jehož podstatným pohybovým rysem je prudké otáčení dvojice na místě dokola. Hudebně cenné a mezi lidem oblíbené byly mateníky „zelené kousky“, tance s proměnlivým taktem nebo metrem. Z Horního Chodska pocházejí jukačky, se zřetelným vlivem sousedního Bavorska. Zpěváci při nich podobně jako při jódlování přecházejí na vyšší tóny falsetem a okamžitě se navracejí do původní hlasové polohy (dle <http://www.FolklorWeb.cz>; <http://www.fos.cz>).

Hudba

Nejméně od 13. století až doposud udávají tón v chodské lidové hudbě dudy (tzv. pukl). Dudáci (pukláci) nejprve chodívali sami a vlastní zpěv doprovázeli druhým hlasem na dudy. Později se k nim přidával houslista (houdek) a Es klarinet, čímž vznikla malá (selská) muzika, kde hlavní melodii hrál klarinet, houdek vedl hlas druhý a puklař melodii varioval. Od konce 19. století se však uplatňuje velká (čtyř- až šestičlenná) dudácká muzika se dvěma klarinety, kontrováním houslí a později i s kontrabasem. Paralelně existovala muzika panská (s flétnou a klarinetem) a muzika plechová (žesťové nástroje s klarinetem). Na vánoční a novoroční koledování se chodilo s fanfmochem, který tvoří džbán s hrdlem potaženým kůží, otvorem v kůži vyčnívají koňské žíně, které se přejíždějí mokřými dlaněmi (drhnou), čímž vydávají typický bručivý, houkavý zvuk.

Chodská lidová píseň je bezesporu ovlivněna stylem hry na dudy. Převážná většina písní je veselá, v durových tóninách s převládajícím třídobým taktem. Na jednu melodii bývá až 150 různých textů v chodském lidovém nářečí. Na Dolním Chodsku se nejvíce zpívá tenorem a typické je protahování koncových slabik. Zpěv Horních Chodů

má drsnější ráz s jednoduchými, ale působivými trojhlasý. Za chodskou hymnu je považována píseň Zelení hájové, stěžejní sbírkou chodských písní je několikadílný Chodský zpěvník Jindřicha Jindřicha (1876 - 1967), který se zároveň nejrozsáhlejší krajeovou sbírkou písní v Česku (text o hudbě a písních převzat z <http://www.fos.cz> a částečně upraven).

Zvyky a tradice

Zvyky a tradice na Chodsku se váží většinou na křesťanské církevní svátky a obyčejje a na období spojená s lidovými pranostikami, takže se moc neodlišují od folklorních zvyků v celé republice. Většinou jsou podobné, mnohdy i úplně stejné jako v jiných folklorních regionech Čech (velice podobné jsou zvykům Prácheňska) a na Moravě, prolínají se však také se zvyky ze sousedního Bavorska, kde se naopak v některých vesnicích uplatňují zvyky původem české. Mezi tradiční události patří zimní draní peří a přástky, adventní zvyky, přádlíce (Lucky), maškary na Klempera a Tomáše, roráty (rorátní mše), štědrovečerní zvyky (koleda, půst, podílka, ovazování stromků, ořechové skořápky, krájení jablka, lití olova, půlnoční mše), zvyky na Boží hod, na Štěpána, na Silvestra a na Nový rok, chození Tří králů, Masopust (poslední masopustní dny tzv. voračky; o masopustním pondělí se provádělo stínání kohouta, což je zvyk vázaný pouze na Chodsko), Hromnice, Velikonoce, stavění máje a májové procesí, Boží tělo, sv. Jan Křtitel, sklizeň posvícení, sv. Havel, z dalších událostí potom nejruznější procesí a mezi nepravidelnými zvyky vyniká svatba (tzv. chocká svarba) či zabijačka (podle Kolektiv, 2005; http://www.johanek.net/folklor/materialy/chodsky_rok.htm).

Gastronomie

Chodsko je v širokém povědomí veřejnosti gastronomicky proslulé svými koláči, které měly dvě varianty lišící se jen způsobem zdobení a množstvím nádivky. V chudším Horním Chodsku je jednotlivé náplně střídavě kladly vedle sebe, kdežto v bohatším Dolním Chodsku se překrývaly, základem byla tvarohová náplň a na ní se kladly náplně tmavé. V regionu se dnes setkáme i s jinými specialitami, např. zelnými hnětánkami či klasickou křenovou omáčkou, jídly, která přísluší do současného jídelníčku. Tradičně však bývaly pokrmem zdejšího lidu brambory (směrem do vyšších nadmořských výšek Českého lesa ubývalo zastoupení obilovin a přibývalo brambor) a nejruznější jednoduché zeleninové polévky. Svátečním jídlem byla masová polévka a

tzv. posvícenská husa s knedlíkem a zelím, ale v chudších oblastech se husa nahrazovala králíkem. Typickými nápoji byla voda a kyselé mléko, při slavnostnějších příležitostech a po práci pivo, jehož výroba je v Domažlicích doložena již roku 1341 (Kolektiv, 2005).

Chodské koláče: 300 g hladké mouky, 100 g hrubé mouky, asi 2 dl mléka, 80 g krupicového cukru, 3 žloutky, 25 g droždí, 120 g másla, sůl, hladká mouka na vyválení, kousek vejce na potřetí, tuk na vymazání plechů, oloupané mandle, rozinky; na makovou nádivku 200 g máku, 1/4 l mléka, 80 g cukru, 50 g perníku, vanilínový cukr; na tvarohovou nádivku 500 g měkkého tvarohu, 1 vejce, 1 žloutek, 80 g krupicového cukru, špetku muškátového květu; na povídkovou nádivku 400 g povidel, 2 polévkové lžíce cukru, 1 polévková lžíce rumu, vanilínový cukr, špetka mletého badyánu. Droždí rozmíchat se lžící cukru, potom se třemi lžícemi vlažného mléka a lžící mouky, poprášit moukou a nechat vykynout kvásek. Do mísy prosít mouku se solí, přidat cukr, žloutky, rozehřáté máslo, vykynutý kvásek a vlažným mlékem zadělat vláčné těsto. Těsto poprášit moukou, přikrýt utěrkou a nechat nakynout. Vykynuté těsto rozdělit na dva díly, z každého udělat bochánek a tence je rozválet do tvarů kol. Přenést na vymazané plechy, prsty ještě roztláčit, aby středy byly hodně tenké a okraje úzké a vyšší. Koláče mají být hodně velké. Na koláče urovnat do tvaru kruhů střídavě nádivky, tmavé nádivky ozdobit mandlemi, tvarohovou nádivku přebnanými, krátce povařenými a okapanými rozinkami. Koláče ještě nechat dokynout, okraje potřít vejcem rozšlehaným se lžící mléka a upéct ve středně vyhřáté troubě (<http://www.labuznik.com>).

Hnětánky ze zelí: 500 g hladké mouky, 200 g kysaného zelí, 1 vejce, 5 lžic smetany, sůl. Na vále zpracovat hladkou mouku s pokrájeným kyselým zelím, přidat vajíčko, smetanu a osolit. Vypracovat vláčné těsto, ze kterého se vyvalují placky asi centimetr silné. Povrch placek propíchat vidličkou, aby se netvořily vzduchové bubliny, a zprudka upéct na pomaštěném plechu (<http://recepty.vareni.cz>).

Chodská křenová omáčka: 500 ml hovězího vývaru, 250 ml smetany na vaření, 4 lžíce hladké mouky, 100 g křenu, sůl, mletý bílý pepř, muškátový oříšek. Křen oloupat, osušit a nastroumat na velice jemno. Nastrouhaný křen utřít se solí a nechat v misce uležet. Do vařícího vývaru přilít smetanu s dobře rozmíchanou moukou a za stálého míchání nechat chvíli povařit. Pak do základu omáčky vmíchat utřený křen, důkladně promíchat a nechat pomalu povařit. Podle chuti omáčku okořenit bílým pepřem, muškátovým oříškem a solí. Podávat horké, s hovězím masem a houskovými knedlíky (<http://recepty.vareni.cz/chodska-krenova-omacka/>).

Osobnosti

Mezi slavné osobnosti regionu patří Josef Dobrovský (1753 – 1829), český vědec, filolog, historik, zakladatel slavistiky; Jindřich Jindřich (1876 – 1967), národní umělec, hudební skladatel, sběratel lidových písní, klavírista, sbormistr, etnograf a národopisný znalec; Jindřich Šimon Baar (1869 – 1925), český spisovatel; Jan Sladký Kozina (1652 – 1695), vůdce chodského povstání; Volf Maxmilián Lamingen z Albenreuthu alias Lomikar (1634 – 1696), odpůrce Chodů při jejich povstání; Josef Abraham (1890 – 1933), spisovatel, básník Domažlicka, učitel; Karel Matěj Čapek Chod (1860 – 1927), spisovatel; Max Duffek (1856 – 1926), který se zasloužil o rozvoj turistiky v českém lese a je autorem prvního turistického průvodce Chodskem; Ladislav Klíma (1878 – 1928), spisovatel, osobitý myslitel a filozof; Jaroslav Špillar (1869 – 1917), významný malíř; Jan Vávra (1889 – 1961), spisovatel historických románů; Jaroslav Vrchlický (1853 – 1912), básník, dramatik, překladatel i mnoho jiných, kteří se na Chodsku narodili, nebo prožili část života, či s regionem spojili svoji tvorbu (zpracováno podle Kolektiv, 2005; <http://www.chodsko.tourism.cz>).

Muzea a skanzeny

Nejvýznamnější muzejní institucí regionu je Muzeum Chodska v Domažlicích, jehož součástí jsou expozice na Chodském hradu, v Muzeu Jindřicha Jindřicha a v galerii bratří Špillarů. V Újezdu u Domažlic se nachází rodný dům Jana Sladkého Koziny, na jeho statku byla zřízena pamětní síň (Kozinův statek v Újezdu) a na nedalekém strážném vrchu Hrádek je Kozinův pomník. Koloveč je proslulá po sedm generací dlouhou rodinnou (rodina Volfů) tradicí výroby modré kolovečské keramiky. Sídlí zde Muzeum techniky a lidových řemesel, kde jsou soustředěny ukázky dobového vybavení řemeslnických dílen. V prastaré a slavné chodské obci, v Klenčí pod Čerchovem, je muzeum tamních rodáků, spisovatelů J. Š. Baara a J. Vrby a hudebního skladatele J. Jindřicha. Další zajímavé expozice jsou k vidění v Muzeu Staňkovka ve Staňkově, v Muzeu v Horšovském Týně, v Hasičském muzeu v Postřekově, unikátní je stavba špýcharu v Draženově s ukázkami celého vnitřního vybavení domu (podle Kolektiv, 2005).

Soubory a sdružení

Výčet souborů a uměleckých sdružení je převzat z <http://www.tourism.cz>. Podle tohoto zdroje na Chodsku působí Domažlická dudácká muzika – Domažlice, Folklorní soubor Haltravan – Klenčí pod Čerchovem, dětský soubor Mráče – Mrákov, folklorní soubory z Postřekova.

Festivaly

Největšími a nejznámějšími folklorními slavnostmi, které každoročně přilákají velké množství návštěvníků, jsou Chodské slavnosti v Domažlicích a Vavřínecká pouť také v Domažlicích. Z menších událostí, které však jsou příkladem udržování národopisného povědomí a tradičních zvyků, jmenuji Postřekovský masopust v Postřekově a národopisnou slavnost Výhledy v Klenčí pod Čerchovem (<http://www.chodsko.tourism.cz>; <http://www.hotel-vyhledy.cz/kultura.html>).

4.3. Krkonoše a Podkrkonoší

Vymezení regionu

Folklorní region Krkonoše a Podkrkonoší patří do severovýchodních Čech, zabírá východní část Libereckého kraje a severozápadní část Královéhradeckého kraje, jeho hranici na severu tvoří státní hranice s Polskem a dále linie sídel Kořenov, Paseky nad Jizerou, Semily, Nová Paka, Lázně Bělohrad, Jaroměř, Trutnov a Žacléř. Mezi další významná sídla regionu patří Vrchlabí, Hostinné, Jilemnice, Dvůr Králové nad Labem a krkonošská centra proslulá hlavně zimní turistikou, horská střediska Harrachov, Rokytnice nad Jizerou, Pec pod Sněžkou, Špindlerův Mlýn, Janské Lázně. Z folklorních oblastí v okolí tento region přímo sousedí na východě s Náchodskem a na jihu s Hradeckem, o něco vzdálenější je pak na jihozápadě Polabí a na západě Boleslavsko a Podještědí. Vymezení regionu však není v prostudovaných zdrojích (viz dále) jednotné, někde je uváděno Podkrkonoší jako etnografický region, který se dělí na subregiony Jičínsko, Náchodsko a Orlicko, Krkonoše pak nejsou jako národopisná oblast vyčleňovány vůbec.

Povrch oblasti je horského a podhorského rázu, reliéf zdejší krajiny, který na jihu přechází do úrodných nížin Polabí, tvoří horské svahy našeho nejvyššího pohoří, Krkonoš, Krkonošské podhůří a hluboká dlouhá údolí významných vodních toků, Labe, Jizery a Úpy.

Těžko přístupný pohraniční hvozd dlouho tvořil přirozenou hranici českého království a území nebylo až do 12. století téměř osídleno. První české osady vznikaly kolem dálkové trasy z Kladska na Jaroměř u strážným míst. Pozdější kolonizace byla hlavně německá, resp. slezská a byly budovány lánové vsi v údolích kolem vodních toků a cest, případně v chráněných polohách i ve vyšších nadmořských výškách. Protože málo úrodná půda nemohla uživit všechny obyvatele, postupně se rozvíjel průmysl – hornictví, sklářství, perlařství, těžba dřeva a kamene, tkalcovství, lnářství. Do roku 1945 v oblasti převažovalo německé obyvatelstvo, které bylo po druhé světové válce odsunuto a nahrazeno novými osídlenci z vnitrozemí, Volyně a Rumunska. Text o vymezení regionu byl zpracován podle <http://www.podkrkonosi.info>, [http://www.Folklor Web.cz](http://www.FolklorWeb.cz); <http://www.fos.cz>; <http://www.turistika.cz>.

Přírodní a kulturní zajímavosti

Z přírodních památek bezpochyby vyniká Krkonošský národní park s množstvím dalších maloplošných chráněných území přírody. Atraktivní místa jsou zejména vrchol

Sněžky, Prameny Labe a Labská louka, Prameny Úpy a Úpské rašeliniště, černoohorské rašeliniště, Rýchory, Mumlavský, Labský a Pančavský vodopád, Vysoké kolo a Sněžné jámy, Obří důl, Bílé Labe či Labská soutěska, při jihozápadní hranici regionu pak Bozkovské dolomitové jeskyně.

Mezi kulturními památkami vynikají hrady či zámky Jilemnice, Stará Paka, Pecka, Lázně Bělohrad, Jaroměř, Kuks (významná barokní památkami se sochami Matyáše Bernarda Brauna), Dvůr Králové nad Labem, kde je i známé ZOO, safari. Unikátními stavbami lidové architektury jsou krkonošské a podkrkonošské roubenky, jejichž vyšší koncentrace se vyskytuje hlavně v několika vesnicích se statutem vesnické památkové zóny – Horní Šlapanice, Šímovy Chalupy, Modrý důl, Tippeltovy boudy, Pilníkov.

Architektura

Typickými stavbami pro charakterizovanou folklorní oblast, byly přízemní roubené domy s předsazenou členěnou lomenicí. U některých lidových staveb se vyskytovaly před vstupními dveřmi do chalupy krytá, dřevem bedněná zápraží. Z nich vedly dveře do chléva nebo kůlny, vzadu byly další dveře sloužící pro vyhánění dobytka do polí – pastevectví zde bylo hodně rozšířeno díky půdě většinou nevhodné pro rozsáhlejší pěstování plodin. Obytný dům a hospodářské budovy bývaly seskupeny kolem dvora, ovšem stavby v sídle netvořily okrouhlicovou náves (uzavřený centrální prostor). Charakteristickým rysem Podkrkonošských vesnic je jejich podélné uspořádání (lánové vsi) a množství dalších částí s rozptýlenou zástavbou na svazích, v údolích, v periferních polohách, v odloučených částech. Typické vsi se vinou údolími v délce až 8 km (Dolní a Horní Olešnice) a většinou postrádají historické jádro s návší, i když existují výjimky v případě sídel soustředěných více v podhůří, která podléhala městským vlivům.

Domky chudých chalupníků a bezzemků neměly uzavřené dvory, stodola a kůlna se připojovaly kolmo za obytnou budovu a chlév, nebo do pravého úhlu. Místy se vyskytovaly tzv. krčkové (též špalíčkové) stavby, jejichž stěny byly postaveny z krátkých dřevěných špalíčků nebo polínek kladených na sebe a spojovaných pilinovápenou maltou. V horských polohách Krkonoš se stavěly tzv. boudy, mohutné přízemní roubené stavby chlívniho půdorysu účelově zaměřené na chov dobytka. Krkonošská bouda byla členěna do 4 až 5 prostor, za roubenou světnicí s kachlovými kamny a pecí byla úzká světnička na spaní, síň pak byla přístupná z obou stran dveřmi.

Za síní byl kamenný chlév přístupný jedněmi dveřmi ze síně a druhými ze zápraží. Text o lidové architektuře byl zpracován podle zdrojů Coganová, Šolcová, 1983; Frolec, Vařeka, 1983; Škabrada, 1999; <http://www.podkrkonosi.info>.

Kroj

Zdejší kroj, stejně jako v jiných oblastech, vycházel z dobových zvyklostí a hlavně byl vytvářen na základě místních tradičních surovin. V horách se dosti dlouho, ještě na přelomu 19. a 20. století udržovaly všední formy oblečení. U žen to byly hlavně kusy vyšlé z díla venkovských tkalců, kanafasky a krizetky, tedy sukně se svislým barevným pruhováním. Dlouho se nosil i kanduš, sukně sešitá se živůtkem, zde šitá z modrého plátna nebo ze vzorového kartounu. K ní se pro práci na poli a kolem domu nosily jupky, ale i volné kabátky, tzv. flandy, sahající pod pas. Na hlavu se uvazoval šátek, na nohou se nosily pantofle, dřeváky, v zimě pak typické papučky známé zde i ve 20. století jako tzv. vysoké bačky.

Muži nosili krátké kalhoty, jen přes kolena a to chalupníci plátěné nebo bavlněné, sedláci koženky, a to kozlovice, skopovice nebo jelenice. K tomu dlouhé, vlněné punčochy, nebarvené. Na nohou vysoké kožené holínky u bohatších, nízké botky z černé kůže u chudších horalů. Košile bílá lněná z jemného plátna, s nabíranými rukávy do mohutné šíře, s manžetou na zápěstí vyšívanou nádhernou výšivkou a zdrhnutou do malé manžetky. Límec byl bez zapínání zdrhnutý šňůrkou do vysokého vyšívaného stojáčku. Vesta byla ušita ze sukna hnědé, modré i černé barvy, s lesklými knoflíky po obou stranách vesty, zdobená byla drobnou výšivkou po okrajích. Měla velké průramky a sahala nejvýše do pasu. Na punčochách pod kolenem a košili pod stojáčkem byly uvázané pentličky pestré barvy, zpravidla červené. Mladí muži měli za pokrývku hlavy klobouk s výraznou pentlí, chudší byli prostovlasí.

Novější a zdobnější styl vnesl do celé oblasti oblíbenou bílou barvu. Vzory i technika vyšití byly poměrně jednoduché, užívala se plná výšivka a dírkování v méně náročných ornamentálních sestavách. V kraji proslaveném nalezišti českých granátů se těchto polodrahokamů užívalo i k výzdobě cenných zlatých čepců, jednotlivé kamínky se všívaly jako klenoty do reliéfní výšivky. Avšak běžně se při slavnostních příležitostech nosily i levnější šperkařské práce (vše podle Langhammerová, 1994; Langhammerová, 2001; Šotková, 1951c).

Nářečí

Krkonošské a podkrkonošské nářečí přísluší do skupiny nářečí českých, jejichž společné charakteristiky byly uvedeny u Chodska (viz subkapitola 4.2.), a do podskupiny dialektů východočeských (též severovýchodních). Hranice mezi východočeskými (severovýchodními) a středočeskými nářečími prochází přibližně v okolí Mnichova Hradiště, Nymburka, Poděbrad a Havlíčkova Brodu. Hlavními znaky nářečí je změna koncovky -ovi v koncovku -oj (bratroj, mužoj) a hlásky í v ej (nosejk, vozejk). Místy se objevuje skloňování typu hoši, hošú, hošúm, hošma. V okrajovém pásu, právě v Podkrkonoší (a též na Ještědsku), se dále vyskytují ještě tyto znaky: místo slabičného r, l se používá er, el (peršet, misel), místo zdvojeného n i samotného n se vyslovuje dn (Adna, dřevjednej) a v přičestí typu trpného se vkládá koncovka -al (slišal, ležal). Text o nářečí je zpracován dle Cuřín a kol. (1977), odkud je převzata i následující ukázka.

Ukázka textu v hanáckém nářečí: Jó, to je taki ta pravá. To sou tři bratři, vona je toho nejmlačího, ten starší ji cejtít nemúže. Von povídá: „Diš si vibrál holku, tak ji má.“ Von teť chce každej jenom heskou. Tádle dostala dva tisíce po tátoj, peřinu ale nemňeli, leželi na štruzokách. Teť scháNej bit. Mňeli bi, ale je prej daleko. Bóže, mi sme dříf taki choďili daleko. Diš vona je holt zviklá. Maj teť mali vejplati.

Literatura

O těžký život v Krkonoších a Podkrkonoší v různém období se zajímali především tři významní autoři, a to: Alois Jirásek ve svých dílech F. L. Věk a U nás, Karel Václav Rais ve svém dvojdílném románu O ztraceném ševci a Antal Stašek v díle Blouznivci našich hor (Šťastný, 1974; Kolektiv, 1985).

Tanec

Pro tuto oblast je typický temperamentnější a divočejší tanec plný výskoků a dupání. Krkonošské a podkrkonošské lidové tance jsou charakteristické častým přerušováním rytmu (tzv. mateníky) a změnou pohybu, což vyplývá z toho, že zdejší obyvatelé vědomě užívali pohybu jako sdělovacího prostředku. Významné místo zaujímaly tance s řemeslnickými náměty, např. Bouda, Cibulářská, Dřevák, apod. Nejobvyklejšími zábavami s tancem byly tzv. šejdovce, které se pořádaly mimo hospodu, v některém stavení, často např. na dvorku či ve stodole. Většinou se při nich též zpívalo a zpěv mnohdy doprovázel jen jeden hráč (Zíbrt, 1960).

Hudba

V kraji se téměř pravidelně vyskytovala harfová muzika, v níž byla harfa jediný nástroj harmonicky doprovázející nástroje melodické. Nástrojové obsazení muziky bylo různé, někdy ve skupině byly dvě harfy, dvoje housle, flétna a baskřídlovka, jindy se místo dvou houslí zařazoval jeden klarinet a jedny housle. Podkrkonošský kraj a samotné Krkonoše byly poměrně vzdálené od všech hudebních center, lid byl tedy odkázán na vlastní inspirační zdroje a písně jsou proto zrcadlem prostého života, což mnohdy napovídají samotné názvy, např. Já mám holku z Bratrouchova, Já jsem tu ze Lhoty sám, Když jsem já šel s pašeráky přes hranice, Ta Rтынě je dlouhá ves, Když jsem šel z Bratřovic (Režný, 1975, <http://www.fos.cz>).

Zvyky a tradice

Zvyky krkonošského a podkrkonošského kraje nejsou odlišné od tradičních zvyklostí ostatních regionů. Opět jsou vázány na roční období a zemědělství či tradiční řemesla v případě světských slavností a na církevní rok, jedná-li se o církevní svátky. Tradiční příjezd Krakonoše, pána zdejších hor, a jeho družiny je zvláštností oblasti, či spíše lokální modifikací masopustu, reje masek a slavnostního průvodu. Tato tradice je stále živá v turisticky atraktivních horských střediscích, např. v Harrachově, v Černém Dole i jinde.

Gastronomie

Mezi místní kulinářské speciality a tradiční krajová jídla, přičemž pro mnoho z nich jsou typickou přísadou houby, patří krkonošská polévka (kyselo), krkonošský houbovec, ale i bramborové knedlíky, bramboráky, uzené maso nebo švestková omáčka.

Krkonošská polévka (kyselo): 4 brambory, hrstka hub, 1 velká cibule, tuk, majoránka, 1/4 l smetany (případně trochu zakysané smetany), hladká mouka, sůl, 2 vejce vařená natvrdo. Brambory pokrájete na kostky a dáte vařit do osolené vody zároveň s očištěnými a pokrájenými houbami. Mezitím do růžova osmahnout nadrobno nakrájenou cibuli, která se pak přidá k vařícím se bramborům. Krátce předtím, než jsou brambory měkké, přidat ještě majoránku. Polévku zahustit smetanou s rozkvedlanou moukou, chuť je možné vylepšit i troškou zakysané smetany. Do hotové polévky přidat na kostičky pokrájené vejce (<http://www.recepty.ekucharka.cz>).

Krkonošský houbovec: 125 g rýže, mléko, 50 g uzeného bůčku, 50 g uzeného masa (uzená libová plec), 125 g čerstvých hub, 50 g másla, 1 vejce, sůl, česnek. Do mléka zavařit vypranou rýži, osolit a dusit 20 minut do měkka. Na plátky nakrájené houby osmahnout na tuku (místo čerstvých lze použít 1/8 váhy sušených a předem namočených hub). Vařené uzené rozkrájet na menší kostky. Vychladlou rýži, houby, česnek, sůl, uzené maso promíchat, až se všechny suroviny spojí. Hmotu rozetřít do vymaštěného pekáčku a péct do růžova. Podává se s hlávkovým salátem nebo salátem z kyselého zelí (<http://www.infoweb.cz>).

Krkonošský závitok s houbami a omáčkou: 4 pěkné plátky zadního hovězího masa (každý o hmotnosti 200 g), 1 větší cibule, hrst sušených hub, 1 lžíce másla, 4 vejce, 4 plátky eidamu, 4 lžíce oleje, 250 ml smetany, 1 lžíce hladké mouky, citrónová šťáva, vývar, mletý pepř, sůl. Sušené houby namočit přes noc

do vody nebo do mléka a druhý den podusit na másle. Přidat rozšlehaná, osolená vejčička a nechat za stálého míchání ztuhnout tak, aby vznikla houbová míchanice. Plátky masa dotenka rozklepat, opepřit, položit na ně plátek syra a na něj navrstit porci vaječné míchanice s houbami. Zavinout a upevnit párátky nebo jehlami. Na rozehřátém oleji zpěnit nakrájenou cibuli, přidat závitky a zprudka je po všech stranách opéct. Poté zmírnit oheň, závitky nepatrně podlít vývarem (nebo vodou) a přikryté pod pokličkou zvolna dusit. Měkké závitky vyjmout a uchovat v teple, do zbylé šťávy přidat smetanu s rozmíchanou moukou a důkladně provařit. Na talíři závitky přelévat připravenou zhoustlou smetanovou omáčkou ochucenou citrónovou šťávou a podáváme s knedlíkem (<http://www.recepty.atlas.cz>).

Osobnosti

Mezi významné osobnosti regionu, které zde žily, pobývaly, tvořily, patří Karel Čapek (1890 – 1938), český prozaik, dramatik, novinář, filmový libretista, básník a překladatel, literární, divadelní a výtvarný kritik, estetik a filozof; Josef Čapek (1887 – 1945), český malíř, ilustrátor, grafik, spisovatel a fotograf; Josef Friml (1861 – 1946), spoluvůrce Třebechovického betlému, sekerník, řezbář; Josef Kapucián (1841 – 1908), spoluvůrce Třebechovického betlému, řezbář; František Ladislav Čelakovský (1799 – 1852), básník a vědec; Karel Jaromír Erben (1811 – 1870), básník sběratel lidové slovesnosti, prozaik, historik, folklorista; Božena Němcová (1820 – 1862), spisovatelka, sběratelka lidové slovesnosti; Karel Hynek Mácha (1810 – 1836), romantický básník prozaik; František Ladislav Rieger (1818 – 1903), politik, publicista; Václav Kliment Klicpera (1792 – 1859), spisovatel a dramatik.

(<http://www.tourism.cz>; www.Wikipedie.cz, www.spisovatele.cz)

Muzea a skanzeny

Muzea s výstavami o tradicích, původních řemeslech a životě zdejších lidí v minulosti se nacházejí ve všech větších sídlech regionu – Krkonošské muzeum Vrchlabí, Krkonošské muzeum Jilemnice, Podkrkonošské muzeum ve Rtyni, Podkrkonošské muzeum Trutnov, muzeum v Žacléři, Nové Pace, Vysokém nad Jizerou, Dvoře Králové nad Labem. Najdeme zde ale i muzea specializovaná vždy jen na určitý druh výroby – Muzeum Šindelka, Sklárna Novosad a muzeum skla s minipivovarem, Ski muzeum a Hornické muzeum v Harrachově, Památník zapadlých vlastenců v Pasekách nad Jizerou – nebo zajímavou technickou a architektonickou památku – Dlaskův statek, Boučkův statek, Mlýn zvaný Drnčák (Nováková a kol., 2006; <http://www.ceskevylety.cz>).

Soubory a sdružení

Přímo ve vymezeném a charakterizovaném regionu Krkonoše a Podkrkonoší se mnoho folklorních souborů nevyskytuje, v Lázních Běláhrad působí Hořeňáček, dětský

folklorní soubor a Hořeňák, folklorní soubor, ve Špindlerově Mlýně pak Špindleráček. Další soubory, které se zabývají interpretací převážně písní a hudby ze zdejší oblasti jsou častější v sousedních regionech, na Náchodsku, Hradecku (<http://www.tourism.cz>).

Festivaly

Stejná situace jako v případě souborů a sdružení se opakuje i v případě konání folklorních festivalů, v regionu je pořádán jen Mezinárodní folklorní festival Slavnosti pod Zvičínem v Lázních Běláhrad, MFF Červený Kostelec (<http://www.tourism.cz>, <http://www.kralovehradecky.fos.cz>).

4.4. Prácheňsko

Vymezení regionu

Národopisná oblast Prácheňsko, podle některých zdrojů folklorní subregion Prácheňsko, který spadá společně s Chodskem a Klatovskem do folklorního regionu Pošumaví (viz poznámka v kapitole 4.2.), spadá svojí zeměpisnou polohou do jižních Čech, jejichž velkou část v minulosti pokrývala. Od poloviny 15. století, kdy vzniklo krajské zřízení, až do správní reformy roku 1850 bylo území samostatnou administrativní jednotkou, Prácheňským krajem. Region byl osídlen již dávno v minulosti, protože místo v oblasti Otavy a Volyňky bylo atraktivní pro rýžování zlata a nálezy perel, stejně tak okolní vrchy byly vhodné pro budování hradišť a opevnění. Nejdůležitějším ze zdejších vrchů byl kopec Prácheň, kde byl již v 10. století postaven strategicky významný stejnojmenný správní hrad, podle kterého dostala celá oblast své jméno.

Název Prácheňsko přetrvával poměrně dlouho, ovšem ve 20. století se území více roztříštilo a používají se spíše názvy Strakonicko, Horažďovicko, Blatensko, Vodňansko. Pojmem Prácheňsko pak označuje národopisnou oblast mnohem menšího rozsahu (někdy vymezována jen jako Pootaví), než tomu bylo v minulosti. Tato oblast pak společně s Klatovskem tvoří „spojovací most“ mezi jižními a jihozápadními Čechami. Pro potřebu této práce budu považovat za Prácheňsko území v hranicích okresů Strakonice, Písek a Prachatice, protože hlavními středisky regionu vždy byla města Strakonice, Písek, Prachatice a Volary (na severu sem částečně inklinuje ještě tábořské Milevsko). Reliéf Prácheňska je tvořen od severu Středočeskou pahorkatinou, v centrální části se zasahuje Českobudějovická pánev a na jihu, u státní hranice

s Německem, se zdvihají vrcholky Šumavy a Šumavského podhůří. Přes celou oblast prochází řeka Otava se svými dvěma pravostrannými přítoky Volyňkou a Blanicí. Text o vymezení regionu byl zpracován podle <http://www.tourism.cz>, http://web.quick.cz/v_hrdlička/, <http://www.FolklorWeb.cz>.

Přírodní a kulturní zajímavosti

Z přírodních zajímavostí Prácheňska je nejdůležitější Národní park a Chráněná krajinná oblast Šumava (též biosférická rezervace UNESCO) s Boubínským pralesem, s nejvyšším vrcholem Šumavy, Plechým, s Plešným jezerem a jezerní ledovcovou stěnou. Ovšem nacházejí se zde i další zajímavá maloplošná chráněná území přírody. Z kulturních zajímavostí vynikají mj. městské památkové rezervace již zmiňovaných historických měst, městské opevnění v Prachaticích, hrad a zámek ve Strakonících, zřícenina hradu Helfenburk, zámek Blatná, pomník bitvy u Sudoměře, kamenný most v Písku, hrad Zvíkov či zámek Orlick nad Vltavou.

Architektura

Hojného rozšíření dosáhl na Prácheňsku špýcharový dům, kde byla obytná část spojena s vyšší sýpkou (viz též špýchary na Chodsku, v subkapitole 4.2., špýcharový dům je totiž typický pro všechny oblasti Podunají a k nám se tento typ stavení dostal ve 2. polovině 9. století a v 10. století se Slované opouštějícími oblasti východního Bavorska a horního Rakouska). Nejčastějším materiálem sýpek byl kámen – opuka (písčité slínovec s množstvím zbytků organismů).

Zcela roubených domů se na Prácheňsku nachází jen velmi málo. Jejich dochovaná podoba dokládá kombinovanou výstavbu se zděnou komorovou částí, nebo postupné přizdívání, při němž nejdéle zůstala zachována dřevěná světnice. Právě výrazné půvaby relativně mladých zděných staveb způsobily, že dnes existuje poměrně značný počet vesnických celků prohlášených za památkové rezervace (Dobrá, Stachy, Volary, Nahořany, apod.)

Zpracováno podle Škabrada, Voděna (1983), Škabrada (1999), Pešta (2004), Frolec, Vařeka (1983).

Kroj

Prácheňské kroje jsou považovány za přechodného rázu, protože se v nich mísí prvky folkloru celé jihočeské oblasti (z Táborska, Blatska, Doudlebska, odlišné byly kroje šumavské) i ze západních Čech (Klatovsko).

Ženy nosily široce rozevřené barokní šněrovačky s tzv. puntem (trojúhelníková tuhá vložka, přes níž se šněroval živůtek do velmi útlého pasu), široké vlněné dlouhé sukně lemované dole stuhami a kvítkované zástěry. Košilka s krejzlíkem (široký nabíraný límec) měla kratší i dlouhé rukávy, které se nad loktem převazovaly červenou stuhou. Doplnky tvořily červené punčochy s ozdobným klínem nad kotníky, střevíce zdobené přezkou a stuhou a na krku červené korálky.

Trochu odlišné byly všední kroje pocházející z části Prácheňska, která nejbližší přiléhá k Šumavě. Ve zdejších vesnicích se dlouho nosily kanafasové sukně (kanafas = barevná pruhovaná bavlněná tkanina plátňové vazby; odtud i pojem kanafaska = široká nabíraná vrchní sukně šitá z kanafasu) sešité postaru se živůtkem, zde zvané kaftan. K nim se nosily jednoduché plátěné zástěry, košilky s rovnými rukávy, různě vázané šátky a na nohou pantofle nebo dřeváky.

Muži měli kraj dosti běžného dobového stylu. Dlouho zde byla oblíbená červená vesta s řadou knoflíků, později z látek tmavých s dvouřadým zapínáním a klopami. Uprnuté kalhoty ze světlé jelenice sahaly pod kolena. K nim muži nosili vysoké černé boty. Přes oblečení měli polodlouhé kabáty s řasenými šosy, na hlavě širší klobouky.

Novější styl krajů se hlavně v blízkosti měst vyznačoval větší zdobností, bílou výšivkou či paličkovanou krajkou. Počátky krajkářství se v Čechách datují do 16. století, ale různé typy tkanic, prýmků či šňůr vyráběli již středověcí řemeslníci a městské i venkovské ženy znaly rozmanité textilní techniky ozdobného zakončování tkanin, z nichž mnohé tvoří vývojový předstupeň paličkování. Na Prácheňsku se krajkářství rozvinulo pod patronací hraběnky Ludmily Černínové v Sedlici u Blatné a zhotovovaly se bruselské a valencienské krajky. Základním materiálem byla bavlněná nit, ale používaly se také žíně, do nichž se vplétala sláma, zlato a stříbro. V šumavských vesnicích se zpočátku paličkovaly jemné krajky podle vzorů dodávaných zákazníkem. Text o krajích byl zpracován podle Langhammerová (1994, 2001), text o krajkách podle Vondrušková, Prošková (2004).

Nářečí

Nářečí prácheňské jazykově spadá pod nářečí douhlebské, do podskupiny nářečí jiho-západočeských, do skupiny nářečí českých. Společné charakteristiky českých nářečí byly uvedeny u Chodska (viz subkapitola 4.2.), stejně tak znaky nářečí celé podskupiny, které jsou typické i pro Prácheňsko. Odlišností u nářečí prácheňského je pak navíc jen používání bji, pji, vji místo bi, pi (mjilej, pjivo, bjič) a zřetelné vyslovování j nebo ň ve slovech obsahujících ě (mjesto, mje/mňe, mjekej). Text o nářečí zpracován dle Cuřín a kol. (1977), odkud je převzata i následující ukázka.

Ukázka textu v chodském nářečí: Tak bil jednou jeden d'eda a jedna bába a tři mjeli chaloupku a f tej bili živji. Jednou řekla bába d'edovji: „Ti d'edo, poslouchej, zasadíme si pod lejci hrách.“ A d'eda řek: „Nu tak tedi.“ Ten hrách rost a rost pořád aš k lejci. A oňi uđelali d'íru do lejce a ten hrách rost pořát vejš, aš narost ke stropu. A oňi uđelali d'íru do stropu a ten hrách rost pořát vejš a vejš.

Literatura

Prácheňský kraj poměrně podrobně zachytili tito čtyři autoři: Josef Kajetán Tyl v divadelní hře Švanda dudák, Fráňa Šrámek v díle Stříbrný vítr, Josef Holeček v desetidílné kronice jihočeského života Naši a František Herites v dílech Maloměstské humoresky a Vodňanské vzpomínky (Šťastný, 1974; Kolektiv, 1985).

Tanec

Taneční styl Prácheňska je charakterizován jako styl „od země“, což znamená, že je skočný a rázný, ale není těžkopádný, nýbrž lehký, svižný a jiskrný. Typickým tancem této oblasti je točivý tanec „do kolečka“, který je plně vázán na dudáckou hudbu. Jedná se o hbitý tanec ve tříčtvrtečním, tříosminovém nebo i dvoučtvrtečním taktu. Tam, kde byla dudácká hudba nahrazena dechovkou, zmizelo i klasické kolečko ve tříosminovém taktu, nebo bylo nahrazeno rytmem pochodovým, polkovým či valčíkovým. Kolečkové nápěvy jsou velmi prosté a krátké, ale výstižné a po stránce textové i hudební skvěle vybroušené. Platí zde hudební pravidlo – slabika proti notě.

K typickým lidovým tancům zde patří i tance figurální, např. Votava, Kominík, Kolíbačka, Zubák, Řezanka, Cibulačka, apod. Z Písecka je znám tanec letního cyklu, kterým se v období žní měla zajistit prosperita sklizně v příštím roce. Ke žním se vztahuje i tzv. skočná, tanec ženců přestrojených za snopy (zpracováno podle Laudová, 1996; Soukupová, 1980a, 1980b; Drdácký, 1983; Zíbrt, 1960; <http://www.FolklorWeb.cz>).

Hudba

Základním nástrojem hudby v regionu jsou dudy ve spojení s houslemi, později s klarinetem. Tomuto složení se říká „malá selská muzika“. Způsob hry na dudy ovlivnil jak zpěv, tak i taneční pohyb a vtiskl jim v celé této oblasti osobitý ráz. Způsob hudebního doprovodu i zpěvu je legátový s řadou melodických ozdob. Zpívá se většinou dvojhlasně, anebo často hrají dudy první hlas a zpěvák zpívá o oktávu výše druhý hlas. Dudácká muzika představuje hudbu vícehlasou, přičemž každý nástroj hraje svůj hlas. Primáše nepředstavuje v dudácké hudbě houslista (houdek), ale je jím klarinetista (písač), který hraje nejvýše. Dudácký huk (velké Es) pak zahušťuje celou harmonii hutným basem.

Na Písecku se ještě k malé selské muzice přidávala trubka nebo lesní roh a také je doloženo, že se zde používal i cimbál. Svátkem všech dudáků je Mezinárodní dudácký festival pořádaný od roku 1956 ve Strakonících. Jeho zakladatelem je Josef Režný, který je i vedoucím a zakladatelem Prácheňského tanečního a pěveckého folklórního souboru ve Strakonících (zpracováno podle Režný, 1975; Režný, 1978; Markl, 1974; Markl, 1962; <http://www.FolklorWeb.cz>).

Zvyky a tradice

Díky folklórním souborům a sdružením a také díky mnoha lidem se na Prácheňsku povedlo zachovat množství tradic. K nejrozšířenějším patří Masopust (hodokvasy, průvody maškar, divadelní hry), Velikonoční pomlázka, Filipojakubská noc (pálení čarodějnic), Máje (stavění májky), sklizňové zvyky (dožínky) a tradice spojené s Adventem (Barbora, Mikuláš, Lucie) a obdobím Vánoc (stavění betlémů, půst, štědrovečerní večeře, půlnoční mše, novoroční a tříkrálové koledování s fanfrnochem, ...).

Gastronomie

Prácheňský region není gastronomicky téměř vůbec vyhraněný (na rozdíl od např. Chodska či Valašska, nebo sousedního Blatska a Doudlebska). Mezi zdejší speciality v podstatě patří jídla rozšířená po celých jižních Čechách a jihočeskou oblast typická.

Jihočeská zelňačka s houbami: 250 g kysaného zelí, 3 větší brambory, 1 cibule, 30 g sušených hub, 0,5 l mléka, 2 lžíce másla, 1 lžíce hladké mouky, kmín, špetka mletého pepře, sůl. Drobně nakrájenou cibuli osmahnout na másle, zalít vodou, přidat mírně nadrcené propláchnuté houby, kmín a brambory nakrájené na kostičky. Vařit takřka doměkka. Potom vložit okapané a překrájené zelí a povařit ještě asi 15 minut.

Úplně nakonec zalít mlékem s rozkvedlanou hladkou moukou, dobře rozmíchat a povařit ještě asi 10 minut. Mírně opepřit a osolit podle chuti (Myrtin, 2002).

Jihočeský Černý Kuba: 250 g krup, 2 hrsti sušených hub, 2 lžíce sádla, na špičku nože tlučeného kmínu, 0,5 lžičky majoránky, 2 stroužky česneku, sádlo na vymazání pekáčku, mletý pepř, sůl. Sušené houby namočit do studené vody asi na jednu hodinu, pak je osolit, uvařit doměkka a scedit. Vývar z hub nechat stranou. Mezitím přebrat kroupy, spařit a propláchnout několikrát vodou. Okapané lehce osmahnout na troše sádla. Potom je zalít do roviny vodou a přidat vývar z hub. Osolit a uvařit rovněž doměkka. Cibuli nakrájet najemno a osmahnout dorůžova, přidat okapané a pokrájené houby, kmín a čtvrt hodiny dusit. Uvařené kroupy smíchat s podušenými houbami, přidat česnek utřený se solí a pepřem, okořenit majoránkou a promíchanou směs dát do vymaštěného pekáčku. Pokropit rozpuštěným sádlem a péct ve vyhřáté troubě, až se na povrchu vytvoří kůrka (Myrtin, 2002).

Osobnosti

Mezi významné osobnosti a rodáky z Prácheňska patří Marie Poledňáková (nar. 1941), filmová a televizní režisérka; Zdeněk Troška (nar. 1953), filmový a televizní režisér; **Petr Vachler** (nar. 1966), zakladatel nezávislé produkční filmové společnosti VAC, Josef Formánek (1844 – 1926), hudebník, houslista, ředitel školy ve Strakonících, sběratel lidových písní a ukázek hry na dudy; Stanislav Lacina (1878 – 1955), volyňský soudce, sběratel a restaurátor dud, František Ladislav Čelakovský (1799 – 1852), významný český básník národního obrození; Jan Vlastislav Plánek (1789 – 1808), prostý truhlář a vlastenecký básník, přítel Čelakovského; Josef Režný (nar. 1924), nestor strakonických dudáků, výrazná osobnost českého národopisu, jeden z největších osobností a znalců dudácké hry, zakladatel Prácheňského souboru lidových písní a tanců a Mezinárodního dudáckého festivalu; Valentin Kochan z Prachové (1561 – 1621), zemský direktor, měšťan, písař a přední radní Nového Města Pražského; Jakub Bursa (1813 – 1884); zednický mistr ve Vlachově Březí, autor zdobených selských štítů; Josef Skupa (1892 – 1957), národní umělec, český loutkoherec, režisér a scénograf, akademický malíř, profesor gymnázia, významná postava českého a světového loutkového divadla, tvůrce proslulých loutek Spejbla a Hurvínka, zakladatel divadla Spejbla a Hurvínka v Praze; Petr Chelčický (1390 – 1460), spisovatel a církevní reformátor (zpracováno podle <http://www.tourism.cz>, <http://www.wikipedia.cz>).

Muzea a skanzeny

Významnými muzei v regionu je Muzeum středního Pootaví ve Strakonících se stálou expozicí „Dudy a dudáci v Čechách“, s výstavami o lidové architektuře Strakonicka, o místních zvycích a tradicích, s ukázkou typického prácheňského kroje, Městské muzeum a galerie Vodňany, které slouží jako muzeum významných osobností (např. Mikoláš Aleš, atd.), Muzeum NP a CHKO Šumava ve Vimperku a v neposlední

řadě Sklářské muzeum Lenora, kde nalezneme expozici historického, ale i současného skla. Ze staveb lidové architektury vynikají památkové chráněné budovy a vesnické památkové zóny Jiřetice, Koječín, Křtětice, Zechovice a Smrkovice z okresu Strakonice, Budičovice, Květov, Tukleky, Varvažov z okresu Písek a Třešňový Újezdec, Makous, Laziště z okresu Prachatice. Z technických památek je zajímavý nejstarší a jedinečně dochovaný vodní mlýn v Hoslovicích u Strakonice (zpracováno podle Nováková, 2006; <http://www.lidova-architektura.cz>)

Soubory a sdružení

V regionu působí následující folklorní tělesa: Jihočeské folklorní sdružení – Strakonice, Jihočeské folklorní sdružení – Kovářov, Kovářovan – folklorní soubor Kovářov, Kovářovánek – dětský folklorní soubor Kovářov, Libín-S – folklorní sdružení Prachatice, Písečan – folklorní soubor Písek, Podlešáček a Notičky – dětské folklorní soubory Čestice, Pošumavská dudácká – dudácká muzika Strakonice, Prácheňáček – dětský folklorní soubor Strakonice a Prácheňský soubor lidových písní tanců Strakonice (podle <http://www.tourism.cz>).

Festivally

Mezi tradiční festivaly v řešené oblasti Prácheňsko patří Mezinárodní dudácký festival Strakonice, Jihočeský folklorní festival Písek, Mezinárodní folklorní festival Písek, Slavnosti Zlaté stezky v Prachaticích, Volarské slavnosti, Jihočeský folklorní festival Kovářov (podle <http://www.tourism.cz>, <http://www.jfos.cz>).

4.5. Valašsko

Vymezení regionu

Valašsko je poměrně hornatý kraj v příhraniční východní části Česka, na severovýchodě Moravy, který na jihu sousedí s Moravským Slováckem a na západě s Hanou. Jednoznačné vymezení regionu je poměrně obtížné, protože existují různá hlediska vymezení – hospodářský charakter, typ krajiny, způsob život, kroje, nářečí. Dříve bylo Valašskem označováno území, kde se provozovala valašské pastevectví a salašnictví, a to asi od 16. století, když Valaši rumunského původu kolonizovali hospodářsky nevyužité kopcovité oblasti severovýchodní Moravy. Slovem „Valach“ původně označovali Slované východní Rumuny, kteří se ve 13. a 14. století přesunuli do

slovanské části Karpat, do Zakarpatské Ukrajiny. Tak započala tzv. valašská kolonizace, která asi o tři sta let později (v 16. – 17. století) skončila v našich Beskydech. S úpadkem pastevectví se region vymezoval podle kroje a nářečí, dnes hraje hlavní roli spíše identita obyvatel a jejich ztotožnění se s územím. Valašsko (místo, kde se lidé považují za Valachy) je vymezováno přibližně územím okresu Vsetín a jihovýchodní částí okresu Zlín, okolím města Valašské Klobouky. Za jádrovou oblast je považováno Horní Vsacko, Vsetínsko, Rožnovsko a oblasti okolo Valašského Meziříčí a Valašských Klobouk. Na okraji území pak leží Slavičín či Vizovice. Mezi přechodné oblasti mezi dvěma národopisnými regiony náleží Podřevnicko (přechod mezi Slováckem, Hanou a Valašskem), Luhačovické Zálesí (mezi Valašskem a Slováckem), Hostýnské Záhoří (na hranicích s Hanou), Frýdecko-Místecko, též nazývané Lašsko, které se od Valašska liší jen nářečím, stejně jako Nový Jičín a okolí, tzv. Kravaňsko, které se řadí k Lašsku i Valašsku (<http://cs.wikipedia.org>; <http://www.tourism.cz>).

Jednodušší členění etnografického regionu Valašsko na subregiony je uvedeno na <http://www.FolklorWeb.cz>. Podle tohoto zdroje se Valašsko člení na 7 subregionů, Zlínsko, Vizovicko, Rožnovsko, Valašské Kloboucko, Valašskomeziříčsko, Frenštátsko a Vsacko.

Mezi nejvýznamnější města regionu patří kromě Vsetína a Valašských Klobouků Valašské Meziříčí, Rožnov pod Radhoštěm, Frenštát pod Radhoštěm či Vizovice. Povrch oblasti je tvořen Hostýnsko-vsetínskou hornatinou, Vizovickou vrchovinou, Moravskoslezskými Beskydami, Podbeskydskou pahorkatinou a částečně i Javorníky. Kraj je protkán mnohými vodními toky, z těch významnějších zde protékají Vsetínská Bečva a Rožnovská Bečva, Senice, Bystřice (s vodní nádrží Bystřička) či Ostravice (s vodní nádrží Šance).

Přírodní a kulturní zajímavosti

Již v roce 1973 byly Beskydy vyhlášeny chráněnou krajinnou oblastí, která je rozlohou 1166 km² největší v republice. Nejvýznamnější horou Beskyd je Radhošť (1129 m n.m.), nejvyšším místem horské sedlo Pustevny (1018 m n.m.) s unikátním souborem dřevěných malovaných staveb lidové architektury. Výškou dominuje Lysá hora (1324 m n.m.), malebností krajiny vyniká vrch Solán (861 m n.m.).

Valašsko, jedna z nejkrásnějších a na přírodní krásy nejbohatších oblastí republiky, má i bohatou historii a množství cenných kulturních památek spojených s tradičním folklórem a lidovou architekturou. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově

pod Radhoštěm představuje unikátní centrum lidového stavitelství. Významnou památkou je historické jádro měšťanských domů ve Valašském Meziříčí, zámek ve Vsetíně a městská památková rezervace Štramberk se zbytky hradu (tzv. truba) a s nedalekou jeskyní Šipka, proslulou nálezem čelisti člověka neandrtálského. U obce Hukvaldy je mohutná zřícenina hradu s rozsáhlou oborou. Dřevěný kostel v Hodslavicích z roku 1551 patří k nejstarším dřevěným stavbám u nás (<http://www.tourism.cz>; <http://www.turistika.cz>).

Architektura

Lidská sídla mají na celém území Valašska obdobné znaky. V případě řetězového typu vsi bylo umožňováno poddaným dědičně užívat půdu za odevzdání části úrody feudálnímu zeměpánovi. Rozptýlené dvorce pasekářského osídlení sloužily k hospodářskému využití rozsáhlých lesů a představovaly pouze způsob pronajímání panské půdy. V 18., 19. a na počátku 20. století se na Valašsku ustálil typ karpatského roubeného stavení, který se však lišil svojí formou dle jednotlivých podoblastí. Hlavním stavebním materiálem byl kámen a dřevo, střecha byla kryta šindelem. Domy měly obvykle tři základní prostory, jizbu s ohništěm a pecí, síň a komoru. Vyvrcholením valašské lidové architektury jsou malebné dřevěné kostelíky (Škabrada, 1999; Frolec, Vařeka, 1983; Frolec, 1974; <http://www.FolklorWeb.cz>). Většina zachovaných lidových staveb byla přemístěna ze svých původních lokalit do skanzenu v Rožnově pod Radhoštěm, kde jsou k vidění drobné stavby zemědělské, domky chudých pastevců, malé i velké měšťanské domy, průmyslové budovy (mlýny, pila, valcha), sakrální stavby.

Kroj

Region Valašsko charakterizují dva typy kroje. První je z okolí Vsetína a býval nošený před koncem 19. století. Ženský kroj tvořil spodní rubáč, vrchní košilka s nabranými rukávci a vrchní vpředu nesešitá sukň „kasanka“. Přes ní se vázala široká zástěra z drobně vzorkovaného modrotisku a i se sukni sahala nad kotníky. Živůtek byl z tmavě červeného sukna se zeleným lemováním. Ke kroji se nosilo speciální obutí, pro tento kroj byly charakteristické tzv. krpce – kožené opánky, vytvořené z kusu kůže, shrnuté a k noze připoutané řemínky. Základem mužského oblečení byla plátěná košile s rovnými volnými rukávy jednoduše vyšitá geometrickým vzorem na prsou. Vesta byla tlumeně červená a střídavě zdobená šňůrováním. Kalhoty, zvané nohavice, byly ze

sukna, byly dlouhé ke kotníkům, úzké a v barvě temně modré nebo fialové, u pasu držené dlouhým úzkým vybiřeným řemenem. Přes kalhoty se natahovaly silné vlněné ponožky a obouvaly krpce.

Druhý typ kroje, který se v běžném nošení uchoval nejdéle, je kroj z Rožnova pod Radhoštěm, který má základní prvky shora popsaného valašského kroje, avšak liší se ve vypracování a v použitých materiálech. Kroj sestával z černé skládané sukne, zástěry z modrého (případně černého) hedvábí nebo brokátu, která byla vyšívána drobnými pestrými kvítky. Živůtek byl různý – černý, červený zdobený portami a šňurováním. K tomu se nosily bílé, krajkově pletené punčochy a černé šněrovací boty. Mužský kroj se lišil jen barvou kalhot a vesty, nohavice byly v temných barvách a vesta měla sytě červenou barvu. Doménou obou krojů z Valašska byla unikátní výšivka, která provázela všechny bílé kusy kroje (vše dle Langhammerová, 1994 a 2001; Šotková, 1951).

Tradiční valašské kroje však až na výjimky postupně vymizely, dnes je můžeme vidět jen v muzeích, při národopisných slavnostech a u některých lidových tanečníků a hudebních souborů. Jednoduše shrnuto, mužský valašský kroj se skládá z bílé košile, úzkých kalhot, krpců a klobouku, v zimním období pak byl doplněn kožichem. Ženský kroj tvoří našasená sukne, zástěra, živůtek s rukávci a vyšívání šátek na hlavu, v zimě se pak přibíral kabátek či kožíšek (<http://www.czech.cz>). Protože byl valašský kroj původně oděvem pastýřského lidu, postrádal výstřednost a pestrost, byl hlavně jednoduchý a účelný. Valaši používali látky, které byly dostupné, sukno, lněné nebo konopné plátno, kůži, k ozdobám pak mosaz, perleť a stříbro. V jednotlivých částech Valašska byla původnost kroje velice bedlivě strážena, proto je známá vzájemná odlišnost valašských krojů (<http://www.FolklorWeb.cz>).

Nářečí

Popisovaný národopisný region zasahují dvě skupiny nářečí, lašská a moravskoslovenská. V případě lašských nářečí se jedná o mluvu ve Slezsku a na severovýchodní Moravě, jejíž společnými znaky jsou zachované *y* a *ú*, ale zkrácené (stryk, mlyn, muka, luka); zachované *aj* (daj, vajco); krátké samohlásky (mam, slava); přízvuk na poslední slabice slova; vkládání *y* před slabikotvorné *r* a *l* (syrp, kyrk, pylny). Moravskoslovenská neboli východomoravská nářečí zabírají východní oblast Moravy a na západě sousedí s hanáckými nářečími. Jejich hlavními znaky jsou zachované staré *y* změněné nejčastěji v *í* (stríc, starí, pícha); zachované *ú* a *aj* (múka,

vajco); zachované a po měkkých souhláskách (ležat, Janík); úžení ie v í (míra, víra, písek); asimilace znělosti sh – zh (zhon, zhledat); zachovaná skupina šč. Vyčleňuje se 5 skupin moravskoslovenských nářečí, v podstatě ve shodě s folklorními regiony či subregiony: nářečí podlužské v okolí Lanžhotu a Břeclavi (1), nářečí dolská jako západní přechodný pás s nářečím hanáckým (2), nářečí klečské (3), nářečí valašská (4) a nářečí kopaničářská (5). Text o nářečí zpracován dle Cuřín a kol. (1977), odtud převzata i následující ukázka.

Ukázka textu ve valašském nářečí: Indová chodili na vánoce po koledách. Pastíři práskali bičama a trúbili trúbama. Lidí vicházali před dveřa a dávali ím kouáče. To pastř chod'iu a pastřka chod'iu s ním od domu g domu a plnú putnu kouáčú si donéslí. Trúbili a práskali, jagdiž ženú stádo. Na noví rok zaznéslí pastřfáki. To bili březové pruti a ti prútki na konci bili svázané. To si vzali v domně dva aj tři ti pastřfáki. To chod'ili zaké s putnú na kouáče. Péct nemoseli aňi na vánoce aňi na noví rok.

Literatura

O životě na Valašsku, hlavně na valašských vesnicích, psali mnozí autoři. Několika z nich byli Bohumír Četyna – vlastním jménem B. Strnadel - , který se tímto tématem zabýval ve svém díle Valašský vojvoda, dalším z nich byl Jaroslav Nečas a jeho Valašské pohádky a Jiří Navrátil v mnoha svých dílech. Jedním z nich bylo například dílo Spálená stráž (Šťastný, 1974; Kolektiv, 1985).

Tanec

K nejstarším párovým tancům na Valašsku patří tance točivé, nejčastěji pojmenovány valaský nebo valaská. Tento tanec sloužil spolu s odzemkem a jeho variantou, tancem obuškovým, až do poloviny 19. století k zábavě i reprezentaci pastevců. Na středním a jižním Vsacku, na Vizovicku a Valaškokloboucku se pro tento tanec objevuje název točená. Z dalších tradičních tanců jsou důležité obřadní tance (masopustní skoky a skákání), zábavní příležitostné tance (přástevní tance) a taneční kolektivní hry (metlový či zrcadlový tanec, klobouková), ale také figurální tance tančené vždy na jednu píseň. Slavnostním tancem, který se tančil hlavně na svatbách, je starodávný (dle Zíbrt, 1960; <http://www.FolklorWeb.cz>; <http://www.tourism.cz>).

Hudba

K tancům se na Valašsku většinou zpívalo za doprovodu dud a píšťal nebo houslí a malého cimbálu. Tanec, hudba a text zde tvořily jednotu, logický celek. Text písňe totiž často navozoval i taneční atmosféru, ať už emotivně nebo tématicky.

Písňe vždy vznikaly na určitá témata, vycházející z každodenního života či svátečních chvil. Podrobně se jimi zabývali například F. Bartoš, E. Peck, A. Václavík, J. N. Polášek a další.

Typickou písní je například Dú, valaši, dú, My jsme Valaši, apod. (<http://zlin.cz>, <http://www.tourism.cz>)

Zvyky a tradice

Lidové zvyky na Valašsku byly stejné nebo obdobné jako v jiných koutech republiky a souvisely s pohanskými i křesťanskými svátky a zemědělskými činnostmi během jednotlivých ročních období. K předvánoční atmosféře patřila zabíjačka a nechyběl ani Mikuláš s andělem a čerty, o vánočním čase se scházela skupina žen ke draní peří, při kterém si, zahřívaje se pálenkou, sdělovaly lidové pověsti a báje. Jedním z prvních jarních obyčejů bylo vynášení Mařeny – smrtky. Velikonoční pomlázka – na Valašsku nazývaná šmigrust nebo buďačka – probíhá za bujarého veselí a děvčata jsou polévána vodou a šlehána březovými metličkami (<http://www.czech.cz>; <http://www.ceske-tradice.cz>; <http://www.klic.cz>; <http://www.folklor.cz>).

Gastronomie

Ke každému národopisnému regionu či subregionu se vztahují typická krajová jídla, která obvykle vycházela z vlastního charakteru oblasti (zemědělský, průmyslový, lesnický region). Na Valašsku tradičně patřila do jídelníčku pohanka a nejrůznější mléčné výrobky (ovčí a kozí), tradiční jsou kyselica, frgál, trdelník i štramberské uši.

Valašská kyselica: 400 g brambor, 1 l vody, 3 dl mléka, kyselá smetana, žloutek, sůl, kmín, 2 lžíce hladké mouky, pepř, 100 g klobásy. Brambory oškrábeme, opláchneme, nakrájíme na kostky, vložíme do vařící osolené vody, přidáme kmín a vaříme, až jsou skoro měkké. Potom přidáme mléko a smetanu s rozkvedlaným žloutkem a moukou. Do polévky přidáme pepř, podle chuti ji osolíme a povaříme. Na talířích ji doplníme na kolečka nakrájenou klobásou (<http://www.sweb.cz>).

Valašská velikonoční pečeně: 800 g vepřové pečeně, 200 g uzeného masa, 1 cibule, 2 rajčata, 1 paprika, 2 dl vývaru z kostky, 150 nastrohaného eidamu, 400 g uvařených brambor, olej, petrželka, sůl, pepř. Plátky vepřového masa naklepeme, opepříme, osolíme, opečeme na oleji, opečené vyndáme a vložíme do zapékací misky. Na zbylém oleji zpěníme pokrájenou cibuli, na ní podusíme na kostky nakrájené uzené maso, pokrájená rajčata, papriku a petrželku. Podlijeme vývarem a ještě chvíli povaříme. Směsí přelijeme maso v zapékací misce, pokryjeme plátky vařených brambor, posypeme sýrem a dáme péct do předem vyhřáté trouby (<http://www.blisty.cz>).

Valašský frgál: 500 g polohrubé mouky, 2 žloutky, 125 g másla, 75 g moučkového cukru, 1/4 l teplého mléka, 35 g droždí, špetka soli, citronová kůra (čerstvě nastrohaná nebo koupená sušená). Z droždí, trochy cukru, mléka a mouky připravíme kvásek. Utřeme máslo, zbylý cukr a žloutky, přidáme vykynutý kvásek a ostatní suroviny a necháme vykynout cca 2-3 hodiny. Vykynuté těsto rozdělíme na tři díly, rozválíme přímo na vymazaném plechu do průměru cca 35 cm a vykrojíme kruh. Okraje frgálu necháme trochu vyšší, aby nevytékala náplň. Ta může být tvarohová, maková, ze sušených hrušek, nebo třeba pouze borůvky; po upečení by na řezu mělo být vždy více náplně než těsta. Nakonec frgál posypeme drobenkou (polohrubá mouka, moučkový cukr, máslo), necháme ještě chvíli dokynout a upečeme ve

vyhřáté troubě při 180°C. Po upečení a krátkém vychladnutí se může koláč omastit – pokapat rozpuštěným máslem, do kterého přidáme rum (dle <http://muj.labuznik.com>).

Osobnosti

Mezi významné osobnosti regionu patří Jiří Demel (1923 – 2006), vlastivědný pracovník a publicista; Záviš Kalandra (1902 – 1950), divadelní a literární kritik, historik a novinář, představitel umírněného komunismu, jeden z obětí komunistického teroru; Jan Karafiát (1846 – 1929), evangelický farář, který revidoval Bibli kralickou, autor knihy Broučci; Josef Sousedík (1894 – 1944), významný meziválečný vynálezce v oboru elektrických strojů; Mojmír Trávníček (nar. 1931), český literární kritik a editor; Bartoš Vlček (1897 – 1926), český básník, prozaik a překladatel (<http://www.wikipedia.cz>, <http://www.tourism.cz>). Některé slavné osobnosti a rodáci jsou pohřbeny na tzv. rožnovském slavně ve skanzenu v Rožnově pod Radhoštěm.

Muzea a skanzeny

Národní kulturní památka Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, jeden z nejznámějších skanzenů v celém Česku, představuje unikátní centrum lidového stavitelství. Umožňuje v koncepci “živého muzea” předvádět tradiční řemesla, pěstovat původní plodiny i chovat tradičním způsobem dobytek. Návštěvník se zde seznámí se třemi oddělenými a tematicky zaměřenými expozicemi: valašská dědina, která svým charakterem staveb, okolní krajiny a způsobem hospodaření ukazuje tradiční vesnice na Valašsku (1), mlýnská dolina, kde je ukázáno využití vodních zdrojů jako energie k pohánění strojů – valchy, pily, mlýna, lisovny oleje, hamru (2), dřevěné městečko se souborem významných městských staveb je nejstarší částí skanzenu (3). (zpracováno podle <http://www.tourism.cz>; z turistických a informačních materiálů muzea).

Soubory a sdružení

Na Valašsku, stejně jako v ostatních národopisných oblastech se stále živým folklorem, působí velké množství nejrůznějších souborů a uměleckých sdružení. Asi nejúplnější výčet je na <http://www.tourism.cz>, kde jsou vyjmenovány následující: Bača – Valašské Meziříčí, Beskyd – valašský soubor písní a tanců Zubří, Bystřičanka – Valašská Bystřice, Dechová hudba Kotáranka – Lužná, DH Polančanka – Valašská Polanka, Grajcar – cimbálová muzika Rožnov pod Radhoštěm, Jaloveček – folklorní soubor Hovězí, Jasénka – folklorní soubor Vsetín, Javořina – folklorní soubor Rožnov

pod Radhoštěm, Juráš – cimbálová muzika Rožnov pod Radhoštěm, Karlovjanky – sbor žen Velké Karlovice, Lipta – folklorní sdružení Liptál, Malá Jasénka – dětský folklorní soubor Vsetín, Malá Lipta – dětský folklorní soubor Liptál, Malý Beskyd – dětský folklorní soubor Zubří, Malý Radhošť – dětský folklorní soubor Rožnov pod Radhoštěm, Ovčák – valašský soubor písní a tanců Hovězí, Ovečky – dětský folklorní soubor Valašské Meziříčí, Podskaláček – dětský folklorní soubor Rožnov pod Radhoštěm, Polajka – folklorní soubor Rožnov pod Radhoštěm, Polajka – folklorní soubor Vidče, Polančan – Valašská Polanka, Polančané – folklorní soubor Vsetín, Polanka – dětský pěvecký sbor Valašská Polanka, Radhošť – soubor valašských písní a tanců Rožnov pod Radhoštěm, Sedmikvítek – folklorní soubor Frenštát pod Radhoštěm, Soláněk – dětský folklorní soubor Hutisko-Solanec, Valášek – Horní Lideč, Valašský Vojvoda – soubor Kozlovice, Veselá Pětka – Valašská Polanka, Vsacan – soubor valašských písní a tanců Vsetín, Vsacánek – dětský folklorní soubor Vsetín.

Festivity

Podle <http://www.tourism.cz> se na Valašsku každoročně pořádají následující folklorní festivaly a slavnosti: Folklorní festival Dětské dny – Liptál, Mezinárodní folklorní festival Babí léto – Valašské Meziříčí, Mezinárodní folklorní festival Liptálské slavnosti – Liptál, Mezinárodní folklorní festival Rožnovské slavnosti – Rožnov pod Radhoštěm, Mezinárodní folklorní festival Vsetínský krpec – Vsetín, MFSF Jánošíkov dukát – Rožnov pod Radhoštěm.

5. DIDAKTICKÉ ZPRACOVÁNÍ TÉMATU FOLKLORNÍ OBLASTI ČESKA PRO VÝUKU VLASTIVĚDY NA I. STUPNI ZŠ.

5.1. Učební texty

Otázky a úkoly na úvod:

Vyhledej v encyklopedii a dostupných materiálech popis polohy regionu Haná.

Haná

Zeměpisné vymezení a zajímavosti regionu

Zeměpisné vymezení

Haná je nížinná oblast podél horního toku řeky Moravy. Rozkládá se v Olomouckém kraji a částečně zasahuje i do kraje Zlínského. Haná sousedí s národopisnými regiony Valašsko na východě a Slovácko na jihu.

řeka Morava

Vzhled krajiny tvoří převážně Hornomoravský úval, nejvyššími místy v této oblasti jsou *Vystřebro* (289 m n.m.) a *Stráž* (288 m n.m.). Hlavní vodní tepnou oblasti je řeka *Morava*, která protéká celým územím od severu k jihu spolu se svými četnými levostrannými i pravostrannými přítoky, z nichž nejvýznamnějšími jsou *Haná a Bečva*.

CHKO Litovelské Pomoraví

Přírodní a kulturní zajímavosti

Na území Hané nalezneme *Chráněnou krajinnou oblast Litovelské Pomoraví* a mnoho maloplošných chráněných území přírody, např. Špraněk, Na Skále, Škarbalka, a mnoho dalších.

Mimo přírodních památek se zde nachází i mnoho památek kulturních, historických. Samotná města Olomouc a Kroměříž byla prohlášena za *památky UNESCO*.

Kroměříž

Opakovací otázky k textu:

1. Kolem které řeky se Haná rozkládá?
2. Do kterých dvou krajů zasahuje?
3. Které jsou dva nejvyšší vrcholy Hané?
4. Jak se jmenují nejznámější přítoky řeky Moravy na Hané?
5. Která města byla prohlášena za památku UNESCO?

Tradice a zvyky na Hané

Architektura

Pro Hanou byl charakteristickou stavbou *hliněný dům*. Typickým znakem hliněného domu hanáckého regionu je mohutný *žudr* – jednopatrový přístavek čtvercového půdorysu vystupující asi 5 metrů před průčelí do návsi, který se postupně odbourával a byl nahrazován sýpkami.

Kroj

Ženský kroj je typický *dlouhou a rozložitou sukní*, která byla doplněna stejně dlouhou širokou zástěrou nabranou v pase. Pod živůtkem nosily ženy krátkou košilku, tzv. rukávce. Dominantou kroje byl zvláště uvazovaný *krejzlík, krézl*.

Mužský kroj měl neobvyklé krojové kalhoty - *baně*. Muži je nosili těsně pod pasem, pod koleny pak kalhoty končily. Byly široce nabrané, baňaté, zdobené jemným vyšíváním u rozparků.

Tanec a hudba

Nejstarším a typickým hanáckým tancem je dodnes známá *cófavá*. Kromě *cófavé* se na Hané tančilo dalších až sedmdesát figurálních tanců, které byly vždy vázané pouze na jeden taneční nápěv. Hanácká lidová muzika měla nástrojové obsazení s *převahou smyčců*, a to většinou ve složení *dvoje housle, basa a cimbál*. Později byla kapela doplněna o klarinet a flétnu.

Zvyky a tradice

Jednou z nejznámějších a nejrozšířenějších tradic na Hané je *Jízda králů*, která se koná v období cyrilometodějských hodů.

Opakovací otázky k textu:

1. Jaký typ domu byl typický pro Hanou?
2. Co bylo zvláštní součástí zdejších domů?
3. Co bylo dominantou ženského a co mužského kroje?
4. Jak se nazývá typický tanec na Hané?
5. Jak se říká nejznámější Hanácké tradici?
6. Vyhledej ve zpěvníku typickou Krkonošskou píseň.

Úkol na úvod:

Vyhledej co nejvíce osobností pocházejících z Hané (encyklopedie, časopisy, učebnice)

Osobnosti Hanáckého regionu

Max Švabinský (17. září 1873 – 10. února 1962)

Celým jménem se jmenoval Maxmilián Theodor Jan Švabinský. Byl významným *českým malířem, grafikem a rytcem*. Stal se členem Spolku výtvarných umělců Mánes. Zabýval se také *portrétem*, ale také například grafice řady *poštovních známek*.

Karel Kryl (12. dubna 1944 – 3. března 1994)

Český písničkář, básník a grafik. Texty a melodie písní si skládal sám. Tématem jeho písní – *protestsongů* – byl protest proti režimu.

9. září 1969 odešel do Německa, do *Mnichova*, kde zůstal již po celý zbytek svého života.

Bratříčku zavírej vrátka

*Bratříčku nevzlykej to nejsou bubáci
vždyť už jsi velikej to jsou jen vojáci
přijeli v hranatých železných maringotkách
Se slzou na víčku hledíme na sebe:*

*Buď se mnou bratříčku
bojím se o tebe na cestách klikatých
bratříčku v polobotkách*

Ⓢ: *Prší a venku se setmělo,
tato noc nebude krátká.*

Beránka vlku se zachtělo, bratříčku, zavírej vrátka!

*2. Bratříčku nevzlykej neplýtvej slzami
nadávky polykej a šetři silami*

Nesmíš mi vyčítat jestliže nedojdeme

Nauč se písničku není tak složitá opři se bratříčku cesta je rozbitá

Budeme klopýtat zpátky už nemůžeme!

Otázky k textu:

1. *Kdo to byl Max Švabinský?*

2. *Čím se zabýval kromě portrétu?*

3. *Jak se říkalo písním Karla Kryla?*

4. *Do kterého německého města odešel Karel Kryl v roce 1969?*

Chodsko

Zeměpisné vymezení a zajímavosti regionu

Chodsko se nachází v západní části Česka při státní hranici s Německem. Dělí se na Dolní Chodsko (blíže k Domažlicím s výraznými centry v Mrákově a Tlumačově) a na Horní Chodsko (v okolí Klenčí pod Čerchovem, kde je výrazným centrem folkloru Postřekov).

CHKO Český les

řeka Mže

Krajina Chodska má ráz hornatiny a pahorkatiny, je tvořená reliéfem Českého lesa a Podčeskoleskou pahorkatinou na západě, od severu sem zasahuje Plaská a Plzeňská pahorkatina, od severovýchodu Švihovská vrchovina a na jihu oblast ohraničuje masiv Šumavy. Nejdůležitějšími řekami oblasti je Mže, na které u Stříbra začíná vodní nádrž Hracholusky, Radbuza a Úhlava.

Mezi přírodními zajímavostmi Chodska je na prvním místě třeba jmenovat Chráněnou krajinnou oblast Český les, na kterou navazuje stejnojmenný přírodní park. Historickou hodnotu území dokumentuje několik set nemovitých kulturních památek, mj. Domažlice (městská památková rezervace

s výraznými stavbami Z dalších lokalit stojí za návštěvu hrad Starý Herštejn, zřícenina hradu Nový Herštejn či Kurzova rozhledna na Čerchově.

Otázky pro zopakování důležitých údajů v textu:

- 1. Kde se rozprostírá Chodsko?*
- 2. Na jaké části se dělí?*
- 3. Jaké tři řeky protékají regionem?*
- 4. Jak se jmenuje významná vodní nádrž na řece Mži?*
- 5. Jak se jmenuje CHKO a NP v tomto regionu?*

Úkoly a otázky na úvod:

Zjisti, pomoci tobě dostupných materiálů, co je to špýchar?

Lidové tradice a zvyky Chodska

Architektura

Výstavba chodských vsí byla **uzpůsobena strážní službě**. Sídla se proto stavěla na svazích či na úpatích kopců, aby byla co nejdéle ukryta před nepřítelem.

Vlastní stavení bývala roubená ze **dřeva** s podezdívkou z **lámaného kamene**, pozdější hliněné domy nesly charakteristický znak – **špýchary** (skladovací prostory pro obilí), které byly spojeny pod jednou střechou s vlastním obydlím.

Kroj

Chodský lidový oděv má prostý, horský ráz. Pro mužský oděv je typický polodlouhý kabát ušitý z režné polovlněné **šerky**, který je bez límce, šosů a ozdob, kalhoty pod kolena a vesta. Košile byla prostá, lněná, kalhoty byly doplněné modrými vlněnými punčochy a na nohou se nosily tzv. **škrpály**. Mužský kroj doplňoval typický plstěný širák a dlouhá hůl nahoře opatřená sekyrkou.

Ženy nosily sukni z tmavě modré nebo černé polovlněné šerky. Přes ni se vázala užší modrá zástěra, která byla pouze u okraje zdobena jednoduchou stehovou linií. Rukávy košile byly dlouhé a košile i se živůtkem byla často překrývána dvěma šátky.

Tanec a hudba

Nejrozšířenějším lidovým tancem na Chodsku je **kolečko**. Hudebně cenné a mezi lidem oblíbené byly **mateníky "zelené kousky"**, tance s proměnlivým taktem nebo metrem.

Od 13. století až doposud udávají tón v chodské lidové hudbě **dudy**. Později se k nim přidával houslista a Es klarinet.

Tradice a zvyky

Většinou jsou podobné, mnohdy i úplně stejné jako v jiných folklorních regionech Čech. Mezi tradiční události patří zimní draní peří a přástky, adventní zvyky, přádlíce (Lucky), maškary na Klempera a Tomáše, roráty (rorátní mše), štědrovečerní zvyky a mnoho dalších. Jeden ze zajímavých zvyků je chodská svatba, která trvala několik týdnů.

Opakovací úkoly:

1. Z jakého materiálu byla vyrobena typická chodská stavení?
2. Jak se říkalo skladovacím prostorám na obilí?
3. Jak se nazývala látka pro výrobu krojů?
4. Jaké dva tance byly typické pro tuto oblast?
5. Co bylo typickým hudebním nástrojem?

Otázky a úkoly na úvod:

Vyhledej a vypiš alespoň tři z významných osobností, které nějak souvisejí s Chodskem.

Významné osobnosti Chodska

Josef Dobrovský

(17. srpna 1753 – 6. ledna 1829)

Působil jako český bohemista, literární a církevní historik a zakladatel slavistiky.

Byl představitelem první obrozenecké generace.

Jindřich Šimon Baar

(17. srpna 1753 – 6. ledna 1829)

Český spisovatel, autor próz z chodského prostředí, básník a překladatel, který působil také jako kaplan. Mezi jeho nejslavnější díla patří *Naše pohádky*, *Chodské povídky a pohádky*. Napsal také **dílo o Boženě Němcové, které nazval jako Paní Komisarka.**

Jan Sladký Kozina

(1652 – 1695)

Jednalo se o legendárního **vůdce chodského povstání konce 17. století. Symbolizoval odpor českého lidu proti německému útoku v době temna. Za svoje protesty byl 26. listopadu 1695 v Plzni popraven.**

Jaroslav Vrchlický

(17. února 1853 – 9. září 1912)

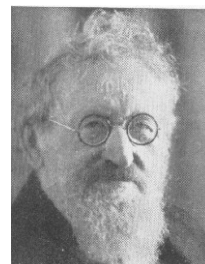
Vlastním jménem se jmenoval Emil Frída. Byl českým spisovatelem, básníkem, dramatikem a překladatelem.

Karel Matěj Čapek Chod

(21. února 1860 – 3. listopadu 1927)

český spisovatel a novinář, **představitel naturalismu, který působil také jako redaktor Národních listů a Národní politiky.**

Otázky a úkoly na úvod:

1. Prohlédni si mapu české republiky a odhadni, kam až by mohl zasahovat folklorní region Krkonošsko a Podkrkonoší.

Krkonoše a Podkrkonoší

Zeměpisné vymezení a zajímavosti regionu

Sněžka

Folklorní region Krkonoše a Podkrkonoší se prostírá na *území severovýchodních Čech*. Zabírá východní část Libereckého kraje a severozápadní část Královéhradeckého kraje, jeho hranici na severu tvoří *státní hranice s Polskem*. Mezi významná sídla regionu patří Semily, Nová Paka, Lázně Bělohrad, Jaroměř, Trutnov a Žacléř.

Povrch oblasti je *horského a podhorského rázu*, který postupně přechází do úrodných *nížin Polabí*. Tvoří horské svahy našeho nejvyššího pohoří, Krkonoš, Krkonošské podhůří a hluboká dlouhá údolí významných vodních toků, *Labe, Jizery a Úpy*.

Labe

Šipka

Protože málo úrodná půda nemohla uživit všechny obyvatele, postupně se zde začal *rozvíjet průmysl* – hornictví, sklářství, perlařství, těžba dřeva a kamene, tkalcovství, lnářství.

Z přírodních památek bezpochyby vyniká Krkonošský národní park s množstvím dalších maloplošných chráněných území přírody. Atraktivní místa jsou zejména vrchol *Sněžky*, Prameny Labe a Úpy, Pančavský vodopád a *Bozkovské dolomitové jeskyně*.

Mezi kulturními památkami vynikají hrady či zámky Jilemnice, Stará Paka, Pecka, Lázně Bělohrad, Jaroměř, Kuks a v neposlední řadě Dvůr Králové nad Labem, kde je i známé ZOO a safari.

Opakovací otázky k textu:

1. V které části republiky se nachází zmiňovaný region?
2. Co tvoří severní hranici regionu?
3. Jak se nazývá nížina, v kterou přechází hornatý reliéf Krkonoš?
4. Vyjmenuj tři vodní toky protékající tímto územím.
5. Co všechno můžeš navštívit ve Dvoře Králové.

Úkol na úvod:

Vyhledej v encyklopediích nebo na internetu, jak vypadala typická obydlí lidí žijících v Krkonoších.

Tradice a zvyky na Krkonošsku

Architektura

Typickými stavbami byly přízemní *roubené domy* s předsazenou členěnou lomenicí. U některých lidových staveb se vyskytovaly před vstupními dveřmi do chalupy krytá, dřevem bedněná *zápraží*.

Charakteristickým rysem Podkrkonošských vesnic je jejich podélné uspořádání.

Domky chudých chalupníků a bezzemků neměly uzavřené dvory. V horských polohách Krkonoš se stavěly tzv. *boudy*, mohutné přízemní roubené stavby

Kroj

Zdejší kroj vycházel z dobových zvyklostí. U žen to byly hlavně *sukně se svislým barevným pruhováním*. Dlouho se nosil i *kanduš* - sukně sešitá se živůtkem. Na hlavu se uvazoval *šátek*, na nohou se nosily *pantofle, dřeváky*, v zimě pak typické papučky.

Muži nosili *krátké kalhoty*, jen přes kolena, k tomu dlouhé, vlněné nebarvené *punčochy*, na nohou vysoké kožené *holínky nebo nízké botky* z černé kůže. Dále nosili bílé košile s límcem sdrhnutým na šňůrku a tmavou vestu s různými druhy knoflíků.

Tanec a hudba

Pro tuto oblast je typický *temperamentnější a divočejší tanec* plný výskoků a dupání. Krkonošské a podkrkonošské lidové tance jsou charakteristické častým přerušováním rytmu a změnou pohybu – *tzv. mateníky*.

V kraji se téměř pravidelně vyskytovala harfová muzika, v níž byla *harfa* jediný nástroj harmonicky doprovázející nástroje melodické.

Tradice a zvyky

Tradiční příjezd Krakonoše, pána zdejších hor, a jeho družiny je zvláštností oblasti, či spíše oblastní obměnou masopustu, reje masek a slavnostního průvodu.

Opakovací otázky k textu:

- 1. Jak se nazývá vstupní, dřevem pobytá část domu před vstupními dveřmi?*
- 2. Jak se říká typickým roubeným stavbám v horských oblastech?*
- 3. Jaké punčochy nosily muži ke svému kroji?*
- 4. Jak se jmenuje sukně sešitá se živůtkem?*
- 5. Jaký je typický tanec a hudební nástroj této oblasti?*

Úkol na úvod:

Pomocí učebnice Českého jazyka vyhledej autory píší o Krkonoších a Podkrkonoší.

Osobnosti Krkonošska

V Krkonoších a podkrkonoší se vyskytovalo mnoho významných osob důležitých pro náš stát. K nejvýraznějším patřili bratři Čapkové, K. J. Erben, B. Němcová, K. H. Mácha, Fr. L. Rieger, V. K. Klicpera a mnoho dalších.

Karel Čapek (9. ledna 1890 – 25. prosince 1938)

Byl českým spisovatelem, novinářem, dramatikem, překladatelem a fotografem. Pro nemoc byl odveden z armády, přesto *jeho díla byla válkou velmi ovlivněna*.

Působil jako redaktor časopisů Národní listy a Nebojsa a jako dramaturg Vinohradského divadla.

Autor slova „robot“, které použil ve svém díle R.U.R..

Díla: Továrna na absolutno, Krakatit, Zahradníkův rok, Povídky z jedné kapsy, Povídky z druhé kapsy, Válka s mlouky, Ze života hmyzu, Věc Makropulos, atd.

Pro děti: Devatero pohádek, Dášenska čili život štěněte.

Josef Čapek (23. března 1887 – duben 1945)

Starší bratr Karla Čapka. Byl českým malířem, spisovatelem, ilustrátorem, grafikem a fotografem. Spolupracoval s Národním divadlem, Státním divadlem v Brně a Městským divadlem Vinohrady.

Díla: Povídání o pejskovi a kočičce; Povídejme si, děti; Sběrka fejetonů

Ilustrace: Devatero pohádek, Žabákova dobrodružství, Edudant a Francimor, Poplach v Kovářské uličce, atd.

Karel Jaromír Erben (7. listopadu 1811 – 21. listopadu 1870)

Český básník, *sběratel lidové slovesnosti*, prozaik a historik. Typickým rysem jeho hrdinů je, že se nebouří proti trestu a nestojí proti společnosti.

Dílo: Vybrané báje a pověsti národů jiných větví slovanských, Soubor českých pohádek, Kytice, atd.

Božena Němcová (4. února 1820 – 21. ledna 1862)

Vlastním jménem Barbora Panklová byla významnou českou spisovatelkou a *sběratelkou lidové slovesnosti*. Její pohádky a povídky byly zařazeny do *Zlatého fondu české literatury*.

Dílo: Národní báchorky a pověsti, Slovanské pohádky a pověsti, Obrazy z okolí Domažlického, Babička, Pohorská vesnice, V zámku a podzámčí, atd.

Opakovací otázky k textu:

- 1. Vyjmenuj alespoň čtyři nejvýznamnější osobnosti Krkonoš a Podkrkonoší.*
- 2. V kterém divadle působili oba bratři Čapkové?*
- 3. Jaké slovo vymyslel a ve svém díle proslavil Karel Čapek?*
- 4. Čím byli známí Erben a Němcová?*
- 5. Jak se jmenovala B. Němcová vlastním jménem?*

Prácheňsko

Zeměpisné vymezení a zajímavosti regionu

Prácheňsko spadá svojí zeměpisnou polohou do *jižních Čech*. Nejdůležitějším ze zdejších vrchů byl kopec *Prácheň*, kde byl již v 10. století postaven strategicky významný stejnojmenný správní hrad.

kopec Prácheň

Ve 20. století se území více roztránilo a používají se spíše názvy Strakonicko, Horažďovicko, Blatensko, Vodňansko.

NP Šumava

Reliéf Prácheňska je tvořen od severu *Středočeskou pahorkatinou*, v centrální části se zasahuje *Českobudějovická pánev* a na jihu, u státní hranice s Německem, se zdvihají vrcholky *Šumavy a Šumavského podhůří*. Přes celou oblast prochází řeka *Otava* se svými dvěma pravostrannými přítoky *Volyňkou* a *Blanicí*.

řeka Otava

Z přírodních zajímavostí Prácheňska je nejdůležitější *Národní park a Chráněná krajinná oblast Šumava* s *Boubínským pralesem*. Nejvyšším vrcholem Šumavy je *Plechý*.

Boubínský prales

Z kulturních zajímavostí vynikají *městské památkové rezervace*, městské opevnění v Prachaticích, hrad a zámek ve Strakoncích, zřícenina hradu Helfenburk, zámek Blatná, pomník bitvy u Sudoměře, kamenný most v Písku, hrad Zvíkov či zámek Orlick nad Vltavou.

Opakovací otázky k textu:

1. Podle čeho vznikl název regionu?
2. Jaké řeky tímto regionem protékají?
3. Čím je tvořen místní reliéf?
4. Jak se jmenuje NP a CHKO na jihu Prácheňska?
5. Jak se nazývá nejvyšší vrchol Šumavy?

Tradice a zvyky Prácheňska

Architektura

Hojného rozšíření dosáhl na Prácheňsku *špýcharový dům*, kde byla obytná část spojena s vyšší sýpkou. Nejčastějším materiálem sýpek byl *kámen – opuka* (písčítý slínovec s množstvím zbytků organismů).

Zcela roubených domů se na Prácheňsku nachází jen velmi málo

Kroj

Ženy nosily široce rozevřené *barokní šněrovačky* s tzv. puntem, široké *vlněné dlouhé sukně* lemované dole stuhami a *kvítkované zástěry*. *Košilka s krejzlíkem* měla kratší i dlouhé rukávy, které se nad loktem převazovaly červenou stuhou.

Muži měli kroj dosti běžného dobového stylu. Dlouho zde byla oblíbená červená *vesta* s řadou knoflíků, později z látek tmavých s dvouřadým zapínáním a klopami. Upnuté *kalhoty* ze světlé jelenice sahaly pod kolena. K nim muži nosili *vysoké černé boty*. Přes oblečení měli *polodlouhé kabáty* s řasenými šosy, na hlavě širší *klobouky*.

Tanec a hudba

Taneční styl Prácheňska je charakterizován jako styl „od země“, což znamená, že je skočný a rázný, ale není těžkopádný, nýbrž lehký, svižný a jiskrný. Typickým tancem této oblasti je točivý tanec „do kolečka“.

Základním nástrojem hudby v regionu jsou *dudy* ve spojení s *houslemi*, později s *klarinetem*. Tomuto složení se říká „malá selská muzika“. Na Písecku se ještě k malé selské muzice přidávala *trubka nebo lesní roh* a také je doloženo, že se zde používal i cimbál.

Zvyky a tradice

K nejrozšířenějším patří *Masopust* (hodokvasy, průvody maškar, divadelní hry), *Velikonoční pomlázka*, *Filipojakubská noc* (pálení čarodějnic), *Máje* (stavění májky), *sklizňové zvyky* (dožínky) a *tradice spojené s Adventem* (Barbora, Mikuláš, Lucie) a *obdobím Vánoc* (stavění betlémů, půst, štědrovečerní večere, půlnoční mše, novoroční a tříkrálové koledování s fanfrnochem, ...).

Opakovací otázky:

1. Jaký je typický dům pro Prácheňsko?
2. Z čeho se nejčastěji tyto stavby stavěly?
3. Jaké dva tance jsou významné pro tento region?
4. Z jakých nástrojů se skládá typická kapela?
5. Jaké nástroje se přidávaly na Písecku k Malé selské muzice?

Významné osobnosti Prácheňska

Jakub Bursa

(1813 - 1884)

Jihočeský lidový umělec, zedník a stavitel. V jižních Čechách na mnoha místech vyzdobil řadu selských usedlostí výrazně *tvorovanými honosnými štíty*.

František Ladislav Čelakovský

(7. března 1799 Strakonice – 5. srpna 1852)

Byl český básník, kritik a překladatel. V roce 1822 vychází první díl Čelakovského díla "*Slovanské národní písně*". Dalším Čelakovského podobně laděným souborem je "*Mudrosloví národu slovanského v příslovích*". V roce 1829 vychází jeho sbírka "*Ohlas písní ruských*". Dalším dílem byla sbírka podobného zaměření i názvu, "*Ohlasy písní českých*", ve které byla zařazena balada "*Toman a lesní panna*".

Josef Režný

(nar. 1924)

Nestor strakonických dudáků, výrazná osobnost českého národopisu, jeden z největších osobností a znalců dudácké hry a *zakladatel Prácheňského souboru* lidových písní a tanců a Mezinárodního dudáckého festivalu

Josef Skupa

(16. ledna 1892 Strakonice – 8. ledna 1957)

Byl český *loutkář*. Roku 1920 vyřezal řezbář Karel Nosek podle Skupova náčrtku figurku Spejbla, který měl být partnerem Kašpárka. Roku 1926 přišel poprvé nesměle na scénu Hurvínek. Roku 1930 založil prof. Skupa první profesionální loutkovou scénu nového typu. Spejblova rodina se ještě téhož roku rozrostla o další členy – Hurvínkovu věrnou kamarádku Máničku a pejska Žeryka.

Opakovací otázky k textu:

1. Čím zdobil Jakub Bursa selské usedlosti?
2. Jak se jmenuje balada F. L. Čelakovského obsažená v Ohlasu písní českých?
3. Co založil Josef Režný ve Strakonících?
4. Jak se jmenují slavné postavičky Josefa Skupy?

Otázky a úkoly na úvod:

Pokusil by ses uhodnout, kde leží Valašsko?

Jak se nazývají lidé žijící na Valašsku?

Valašsko

Zeměpisné vymezení a přírodní zajímavosti

Zeměpisné vymezení

Bečva

Rožnov pod Radhoštěm

Valašsko je *hornatý kraj*, který na jihu sousedí s Moravským Slováckem a na západě s Hanou. Valašsko je místo, kde se lidé považují za Valachy. Mezi nejvýznamnější města regionu patří Vsetín, Valašské Klobouky, Valašské Meziříčí, Rožnov pod Radhoštěm, Frenštát pod Radhoštěm a Vizovice. Povrch oblasti je tvořen *Hostýnsko-vsetínskou hornatinou*, *Vizovickou vrchovinou*, *Moravskoslezskými Beskydami*, *Podbeskydskou pahorkatinou* a částečně i Javorníky.

Kraj je protkán mnohými vodními toky, z těch významnějších zde protékají *Vsetínská Bečva* a *Rožnovská Bečva*.

Přírodní a kulturní zajímavosti

Beskydy byly vyhlášeny *chráněnou krajinnou oblastí* v roce 1973. Nejpamátnější horou Beskyd je *Radhošť* (1129 m n.m.) s horským sedlem *Pustevny* (1018 m n.m.), kde nalezneme unikátní soubor dřevěných malovaných staveb lidové architektury. Výškou dominuje *Lysá hora* (1324 m n.m.)

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm představuje unikátní centrum lidového stavitelství. Významná je také jeskyně *Šipka*, proslulá nálezem čelisti člověka neandrtálského. Dřevěný kostel v Hodslavicích z roku 1551 patří k nejstarším dřevěným stavbám u nás.

Radhošť

Jeskyně Šipka

Opakovací otázky k textu:

1. Čím je tvořen povrch Valašska?
2. Vyjmenuj nejvýznamnější řeky protékající Valašskem?
3. Jaká je nejvyšší hora Beskyd a kolik metrů měří?
4. Jak se jmenuje památná hora Beskyd?
5. Jak se jmenuje významná jeskyně na Valašsku a co v ní bylo nalezeno?

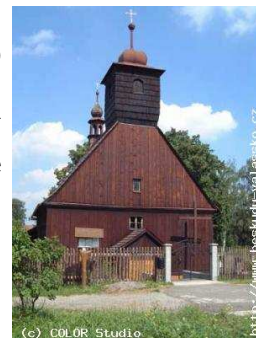
Otázky a úkoly na úvod:

Co všechno můžeme zařadit do zvyků a tradic?
Jaké znáš tradice ze svého okolí?

Tradice a zvyky na Valašsku

Architektura

V 18., 19. a na počátku 20. století se na Valašsku ustálil typ *karpatského roubeného stavení*. Hlavním stavebním materiálem byl *kámen a dřevo*, střecha byla kryta *šindelem*. Vyvrcholením valašské lidové architektury jsou malebné dřevěné kostelíky.

Kroj

Kroj Valašci v Kozlovicích

Region Valašsko charakterizují *dva typy kroje*. První je z *okolí Vsetína* a býval nošený před koncem 19. století (viz. obrázek vpravo). Druhý typ kroje je *kroj z Rožnova pod Radhoštěm* (viz. levý obrázek), který má základní prvky stejné, avšak liší se ve vypracování a v použitých materiálech. Doménou obou krojů z Valašska byla *unikátní výšivka*, která provázela všechny bílé kusy kroje.

Tanec a hudba

K nejstarším párovým tancům na Valašsku patří tance točivé, nejčastěji pojmenovány *valaský* nebo *valaská*. K tancům se většinou zpívalo za doprovodu *dud* a píšťal nebo houslí a *malého cimbálu*.

Zvyky a tradice

K předvánoční atmosféře patřila zabíjačka a nechyběl ani Mikuláš s andělem a čerty, o vánočním čase se scházela skupina žen ke *draní peří*, při kterém si sdělovaly lidové pověsti a báje. Velikonoční pomlázka – na Valašsku nazývaná *šmigrust* nebo *bud'ačka* – probíhá za bujarého veselí a děvčata jsou polévána vodou a šlehána březovými metličkami.

Opakovací otázky k textu:

1. Jaké materiály nejčastěji Valaši používali na stavbu svých obydlí?
2. Jaké dva typy krojů charakterizují oblékání na Valašsku?
3. Jak se nazývají valašské točivé párové tance?
4. Jaké nástroje doprovázeli tanečníky na Valašsku?

Otázky a úkoly na úvod:

Znáš nějaké významné osobnosti, které pocházejí z Valašska, nebo které tam alespoň nějaký čas pobývaly? Co o těchto osobách víš?

Osobnosti Valašska

Na Valašsku pobývalo a ještě pobývá mnoho významných osobností, ať už z řad herců, zpěváků nebo literátů. Společně se podíváme jednu z nejvýznamnějších osob, a to Jana Karafiáta

Jan Karafiát

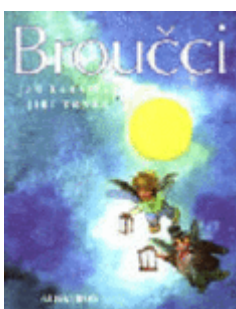
(narozen 4. ledna 1846 v Jimramově – zemřel 31. ledna 1929)

Dlouhá léta působil jako evangelický farář v Dlouhé Lhotě.

Věnoval se i pedagogice – v Čáslavi učil náboženství, pedagogiku a český jazyk.

Byl spoluzakladatelem studia kreslených a loutkových filmů – Bratři v triku.

Jeho nejznámějším dílem, kterým se zapsal do české literatury, je kniha **Broučci**. Kniha byla vydána v roce 1876. Od té doby byla kniha přeložena do mnoha světových jazyků.

Kniha vypráví o rodině svatojánským broučků. Broučci žili v souladu s přírodou a Biblí. Před jídlem se modlili, konali dobro a věřili, že vše, co je čeká, je z rukou Božích.

Opakovací otázky k textu:

Kdy se narodil Jan Karafiát?

Co bylo jeho pravým zaměstnáním?

Která kniha ho proslavila takřka po celém světě?

O jakém druhu broučků kniha vypráví?

5.2. Pracovní listy

Pracovní list Haná

1. Rozšifruj pomocí klíče

R6 K0 A4 K0´

	0	1	6	4	9
K	A	B	C	D	E
R	F	G	H	I	J
O	K	L	M	N	O
J	P	R	S	T	U
E	V	W	X	Y	Z

2. Je Haná oblast hornatá nebo nížinná?

V jakých krajích se rozkládá?

.....

.....

3. S jakými regiony Haná sousedí?

.....

.....

4. Jaké stavby byly typické pro Hanou?

.....

5. Co bylo pro tyto domy charakteristické - popiš to.

.....

.....

.....

6. Vyhledej obrázek domu se žudrem a nakresli jej.

7. Jak se jmenuje typický hanácký tanec?

.....

Zjistí v jakém je rytmu.

Tanec je v rytmu.

8. Jak se říkalo mužským kalhotám?

.....

9. Z jakých tří nástrojů byla složena hanácká muzika?

.....

.....

.....

10. Jaký je tradiční zvyk cyrilometodějských hodů na Hané?

.....

Pracovní list Chodsko

1. Vyluští šifru - Morseova abeceda

— — — — | — — — — | — · · | · · · | — · — — | — — — —

A	..	akát	B	...	blýskavice	C	...	cílovníci
D	...	dálava	E	.	erb	F	...	Filipíny
G	--	Grónská zem	H	...	hrachovina	Ch	---	chléb nám dává
I	..	ibis	J	...	jasmín bílý	K	..-	krákorá
L	...	lupíneček	M	--	mává	N	-.	národ, nástup
O	---	ó náš pán	P	...	papírníci	Q	--.	kvílí orkán
R	..-	rarášek	S	...	sobota	T	-	tón
U	..-	učení	V	...-	vyvolení	W	..-	Waltrův vůz
X	...-	Xénie má	Y	...-	ý se ztácí	Z	...	zýváme jen

2. Jaký je reliéf Chodska a co ho tvoří?

reliéf je

tvoří ho:
.....
.....

3. Vyhledej nejvyšší vrcholy:

- a) Šumava (m n. m.)
- b) Plzeňská pahorkatina (m n. m.)
- c) Český les (m n. m.)

4. Nalezneš na Chodsku CHKO nebo NP?

.....

5. Vyjmenuj řeky a vodní nádrž v tomto regionu.

řeky: vodní nádrž:
.....
.....

6. Zjistí podle čeho se jmenuje oblast Chodsko.

.....
.....

7. Vyhledej jak vypadá znak Chodů a kdo byl jeho autorem.

Znak nakresli nebo alespoň popiš.

Autor znaku:

8. Najdi obrázek kroje a pokus se ho nakreslit.

9. Čím je typický tanec "mateník"?

.....

10. Vyjmenuj alespoň tři významné osobnosti Chodska.

a)

b)

c)

11. O které spisovatelce napsal J. Š. Baar své dílo Paní Komisarka.

.....

Pracovní list Krkonoše a Podkrkonoší

1. Rozšifruj tajenku podle klíče

1/3 3/4 1/3 5/3 4/3 5/3 4/4 5/1 1/1

1/4 5/3 4/1 1/3 3/4 1/3 5/3 4/3 5/3 4/4 4/2

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	X	Y	Z
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
1					2					3					4					5				

2. Do jakých krajů zasahuje svojí rozlohou tento region?

.....
.....

3. Vyjmenujte tři významná sídla tohoto regionu.

.....
.....
.....

4. Jaké řeky protékají tímto regionem?

..... , a

5. Jaký průmysl se zde rozvíjel jako náhrada za zemědělství?

- a) d)
b) e)
c) f)

6. Jak se jmenuje nejvyšší vrchol Krkonoše a jak je vysoký?

.....

7. Jaké byly typické stavby Krkonošska?

.....

Jak se nazývaly domy typické pro horské oblasti Krkonoš?

.....

8. Jak se říká tancům se střídavým rytmem?

.....

9. Vyhledej si obrázek a podle něj nakresli pána zdejších hor.

Jak se jmenuje?

10. Jak se jmenovali bratři - spisovatelé české literatury?

.....

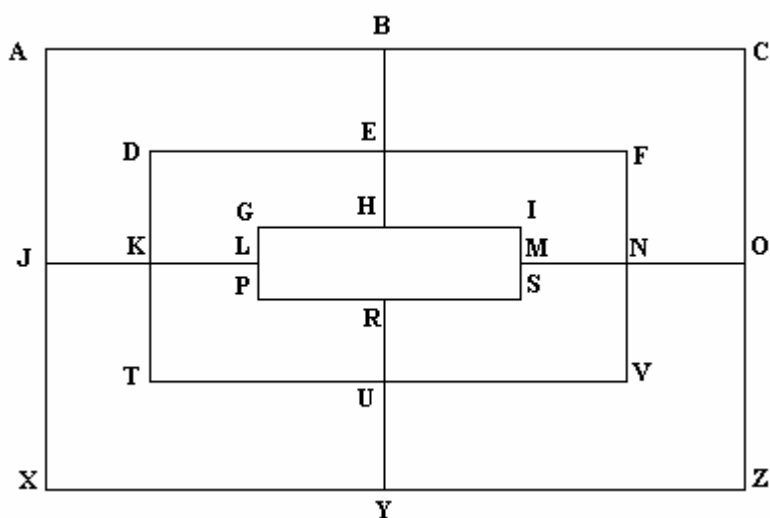
11. Napiš jména dvou slavných sběratelů lidové slovesnosti.

.....

Pracovní list Prácheňsko

1. Rozšifruj tajenku pomocí klíče

RS UY BC' OZ BE DF MO' IM JL CZ

2. Kde se rozprostírá region Prácheňsko?

.....

Podle čeho dostal svůj název?

.....

3. Jaké čtyři názvy se spíše užívají pro části tohoto regionu?

.....

.....

.....

.....

4. Vyjmenuj dvě přírodní a tři kulturní památky Prácheňska.

Přírodní: Kulturní:

.....

.....

.....

5. Jak se nazýval typický dům?

.....

Z jakého materiálu se stavěl?

.....

6. Čím byly zvláštní šněrovačky ženského kroje?

.....

Co je to?

7. Jak se říkalo lidové muzice složené z dud, houslí a klarinetu?

.....

8. Vyhledej obrázek jihočeských dud a nakresli je.

9. Čím se proslavil Jakub Bursa?

.....

10. Kdo to byl Josef Skupa?

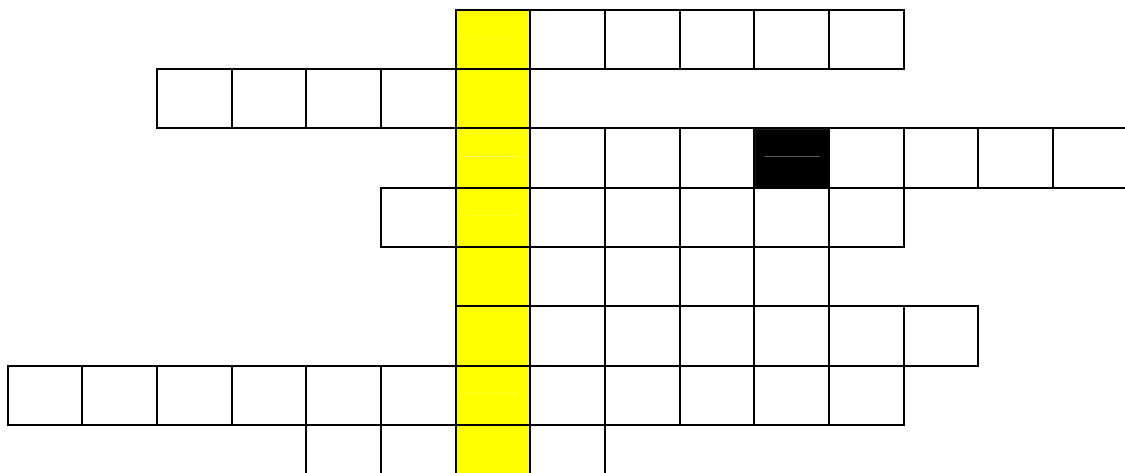
.....

11. Jak se jmenovali dvě nejslavnější loutky Josefa Skupy?

..... a

Pracovní list Valašsko

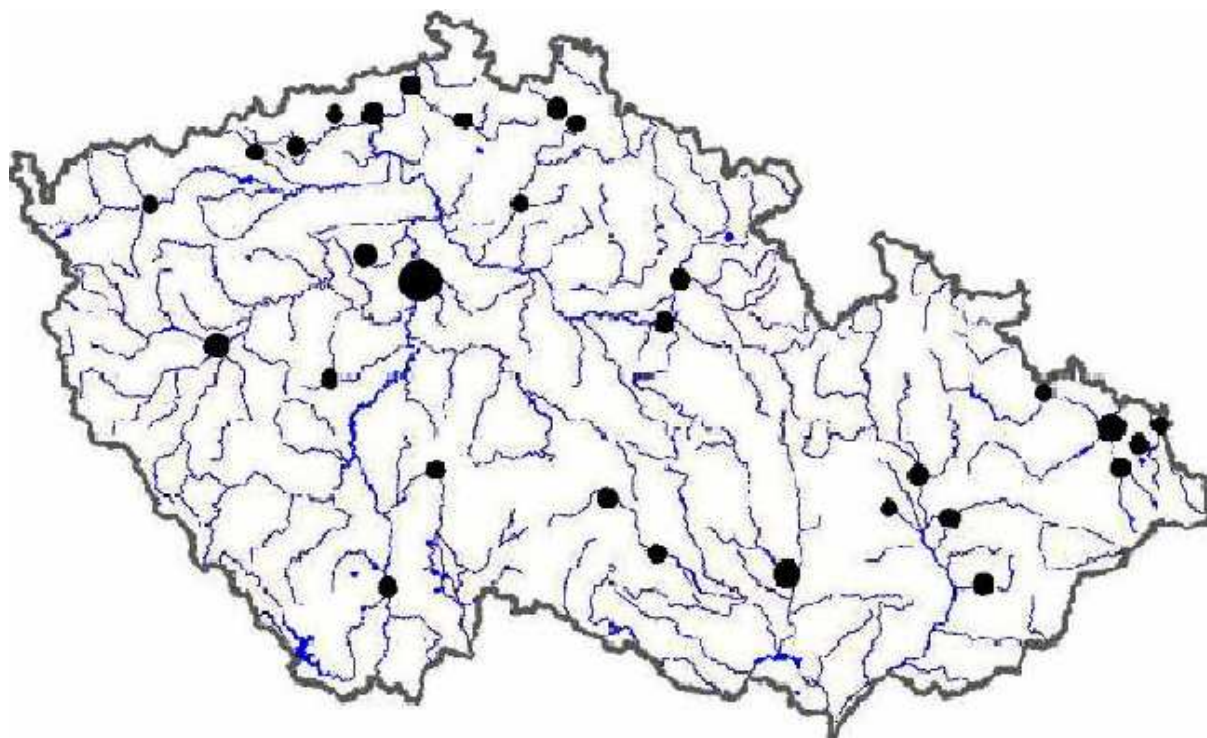
1. Doplně tajenku

- a) Nejvýznamnější město regionu
- b) Řeky Vsetínská a Rožnovská
- c) Nejvyšší hora Beskyd
- d) Nejpamátnější hora Beskyd
- e) Jméno jeskyně proslavené nálezem čelisti člověka neandrtálského
- f) Jak se říká muzeu v přírodě
- g) Pahorkatina, která se nachází na území Valašska
- h) jak se říká oblečení, které nosili naši předkové.

2. Pomocí atlasu se pokus zakreslit do slepé mapy

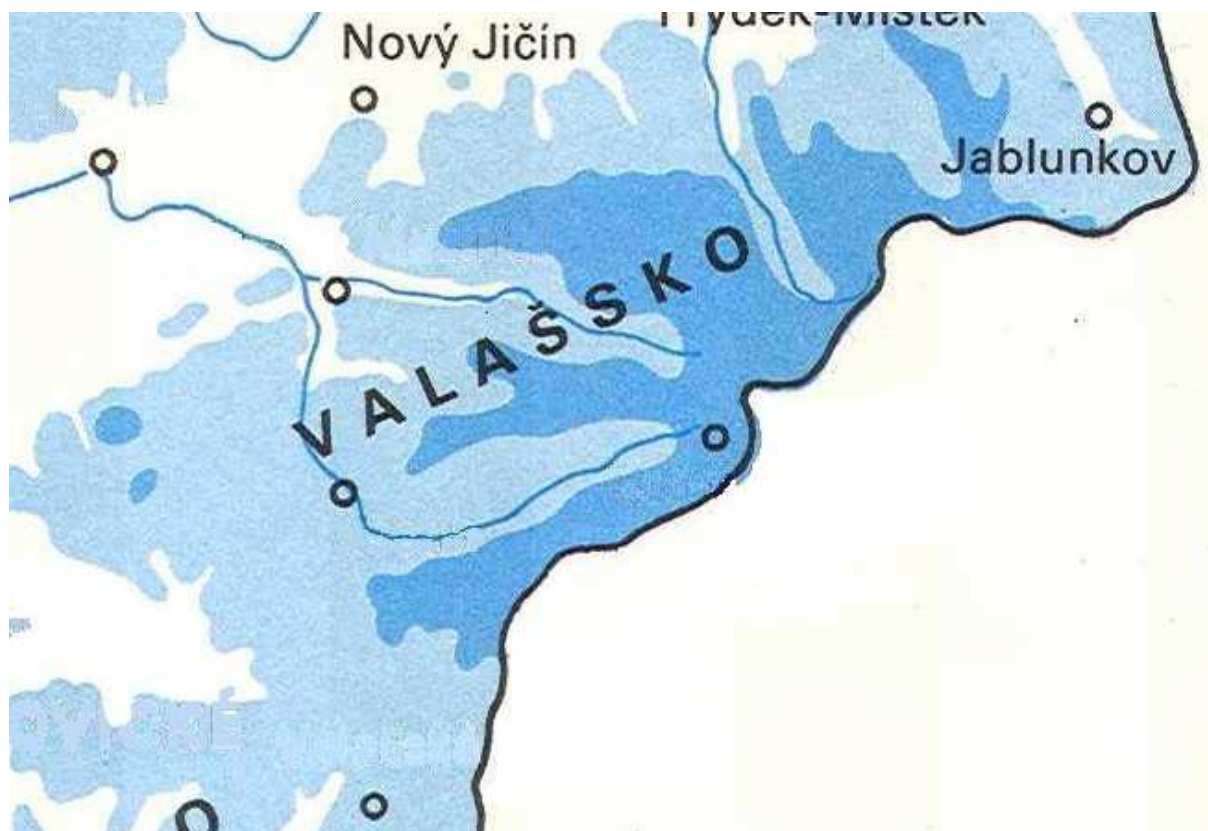
- a) žlutě vybarvi celou plochu, kde se rozkládá region Valašsko
- b) červeně zakresli města Vsetín, Valašské Klobouky, Rožnov p. Radhoštěm a Valašské Meziříčí
- c) modře označ řeky: Vsetínskou a Rožnovskou Bečvu, Bystřici a Ostravici
- d) zeleně zakresli území CHKO Beskydy a Lysou horu

3. Odpověz na otázky

- a) Kde se nachází a z kterého roku je nejstarší český dřevěný kostel?
- b) Co bylo nejpoužívanějším stavebním materiálem?
- c) Z jakých dvou oblastí pocházelo typické Valašské oblečení (kroje)?
- d) Jak se nazýval typický Valašský tanec?
- e) Bez čeho se neobešla typická předvánoční nálada?
- f) Ve kterém městě se nachází Národní kulturní památka Valašské muzeum v přírodě?

4. Práce s mapkou Valaška

- do mapky zapiš města: Valašské Klobouky, Vsetín, Valašské Meziříčí, Rožnov pod Radhoštěm
- V mapě památek vyhledej a do mapky zakresli: Pustevny, Štramberk, Radhošť, Vizovice
- pokus se vyhledat v mapě ČR jeskyni Šipka a zakresli ji do mapky
- Zakresli všechny řeky, které protékají Valaškem.

5. Otázky k tradicím a zvykům

- Jak se říká typické valašské pomlázce?
- Jak je nejčastěji pojmenován typický valašský tanec?
- Jak se nazývá nejtypičtější hudební nástroj valašské, ale i celé moravské muziky?
- Jaká byla typická práce žen při dlouhých zimních večerech?
- Jak byla děvčata trestána o Velikonocích kromě toho, že byla vyplácena pomlázkou?

6. Podle obrázku či fotografie nakresli typický valašský kroj

7. K číslům přiřaď správné odpovědi

1129m n. m.

vydání knihy Jana Karafiáta - Broučci

r. 1846

výška Radhoště

r. 1551

výška Lysé hory

1324m n. m.

narození Jana Karafiáta

r. 1876

výstavba dřevěného kostela v Hodslavicích

8. Pomocí zpěvníku lidových písní vyhledej nějakou valašskou píseň

9. Pomocí encyklopedí se pokus nakreslit městský erb jednoho z měst reprezentujícího Valašsko.

5.3. Metodické poznámky pro učitele

Podle RVP ZV spadá učivo vlastivědy do jediné vzdělávací oblasti určené pro I. stupeň základních škol, *Člověk a jeho svět*. Výuka o místním regionu spadá hlavně do tématického okruhu *Místo, kde žijeme*. Žáci se v tomto okruhu učí poznávat nejbližší okolí, vztahy a souvislosti v něm, chápat organizaci života v rodině, ve škole, v obci, ve společnosti.

Právě podrobným probíráním tématu o místním regionu žáci získají velké množství znalostí, návyků a osvojí si mnoho dovedností. Kromě zmiňovaného okruhu *Místo, kde žijeme* částečně spadá problematika výuky místního regionu i do ostatních okruhů vzdělávací oblasti *Člověk a jeho svět*, a to do okruhů *Lidé kolem nás* (žáci poznávají kulturu, instituce, řeší problémy společnosti, atd.), *Lidé a čas* (žáci se začínají orientovat v dějinách, přičemž vycházejí z událostí v regionu), *Rozmanitost přírody* (praktické poznávání okolní krajiny, sledování změn v krajině, dopadů lidské činnosti na krajinu, atd.) i *Člověk a jeho zdraví* (sledování konkrétních situací, např. mimořádných událostí v okolí bydliště, školy). Všechny uváděné skutečnosti mají vést ke zisku základních zeměpisných, dějepisných a občanskovědních znalostí a dovedností a sloužit tak jako podklad pro další vzdělávání a výchovu dětí na II. stupni základních škol ve specializovaných předmětech.

Každý učební text je rozdělen do tří kapitol, které by měl učitel/učitelka s dětmi určitě projít minimálně ve třech vyučovacích hodinách. Je důležité žáky před zahájením výuky vhodně motivovat. k tomu mohou posloužit i otázky na začátku každého textu. Odpovědi na otázky by měly být buďto všeobecně známé, nebo je mohou žáci vyhledat v encyklopediích.

První text, zaměřený na zeměpisnou část, obsahuje vymezení regionu po stránce polohy a reliéfní. Na to pak navazuje kapitola o přírodních a kulturních zajímavostech dané oblasti. Měl by seznámit žáky nejen s polohou oblasti odkud pocházejí, ale také by jim měl sloužit jako přehled nejvýznamnějších přírodních a kulturních pokladů. Tuto kapitolu by bylo vhodné doplnit procházkou (výletem) po okolí, nejlépe v oblasti bohaté právě na přírodní či kulturní památky. Pokud učitel nemá takovou možnost, doporučuji výukový text doplnit velkým množstvím obrázků. Vhodné je i uskutečnit se žáky besedu na téma – Která významná místa v regionu znáš?

Druhý text je zaměřen na život našich předků. Popisuje způsob jejich bydlení – kde je vždy popsáno typické obydlí regionu, oblékání – je rozděleno na část, která se

zabývá ženským a část, která se zabývá mužským krojem. Kapitola nastiňuje také, jak se lidé bavili, popisuje různé tradice a zvyky. Tuto kapitolu bych doporučila doplnit návštěvou v místním národopisném muzeu, nejlépe s výkladem místních pracovníků. Texty je nutno také doplnit o množství obrázků, dokumentárními filmy, samostatným vyhledáváním na internetu, apod.

Třetí text seznamuje žáky s nejvýznamnějšími osobnostmi, které se v dané oblasti narodili nebo alespoň po nějakou dobu působili. Především se zde žáci mohou seznámit se spisovateli, ale také hudebníky a jinými velmi významnými lidmi. Vhodné je žákům přímo představit díla těchto osobností.

Na konci textů jsou vypsány „opakovací“ otázky, které slouží nejen pro zopakování probrané kapitoly, ale učitelé jich mohou použít jako „vodítek“ při závěrečném opakování nebo jako domácí či samostatný úkol.

Pro doplnění informací a pro předvedení zajímavostí by měli učitelé vycházet z textů ve čtvrté kapitole. Popřípadě by bylo vhodné doplnit výuku obrázky, encyklopediemi, ale také například prací s internetem, kde nalezneme mnoho internetových stránek zabývajících se folklorem (viz kapitola 7).

Jednotlivé učební texty jsou ještě rozděleny do několika podkapitol, které se snaží nejlépe specifikovat předmět jejich popisu. Barevně a změnou textu jsou vyznačeny podstatné věci, které by měli žáci po probrání textu znát.

Na každou skupinu textů navazuje pracovní list, který vychází z probraného učiva. Žáci mají za úkol odpovídat na otázky z učebnicových textů, popřípadě jsou motivovány k hledání v nejrůznějších encyklopediích či na internetu.

Při vypracovávání jednotlivých úkolů by měli žáci pracovat samostatně, popřípadě v malých skupinkách. Každý úkol by si měli žáci po vypracování listů projít, zkontrolovat, popřípadě si popovídat o jednotlivých úkolech. Kresběné úkoly by žáci měli popsat a říci ostatním o obrázku více informací (např. když žáci kreslí erby měst regionu Valašsko, měli by svoje spolužáky seznámit nejen s erbem, ale také s městem, které tento erb specifikuje).

Odpovědi k pracovním listům:

Pracovní list Haná

1. Haná; 2. nížinná oblast, Olomoucký a Zlínský kraj; 3. Valašsko a Slovácko;
4. hliněný dům; 5. Žudr - jednopatrový přístavek čtvercového půdorysu vystupující asi 5 metrů před průčelí do návsi; 7. cófavá; 8. baně; 9. housle, basa, cimbál; 10. Jízda králů

Pracovní list Chodsko

1. Chodsko; 2. hornatý – Šumava, Český les, Podčeskoleská pahorkatina, Plaská a Plzeňská pahorkatina, Švihovská vrchovina; 3. Plechý (1378), Koráb (773), Čerchov (1042); 4. CHKO a NP Český les; 5. Mže, Radbuza, Úhlava, Hracholusky; 6. podle tamních strážců hranic Chodů; 7. Mikoláš Aleš; 9. střídáním rytmu; 10. Dobrovský, Vrchlický, Kozina, Čapek Chod; 11. Božena Němcová

Pracovní list Krkonoše a Podkrkonoší

1. Krkonoše a Podkrkonoší; 2. Liberecký a Královéhradecký kraj; 3. např. Semily, Nová Paka, Trutnov; 4. Labe, Jizera a Úpa; 5. hornictví, sklářství, perlařství, těžba dřeva a kamene, tkalcovství, lnářství; 6. Sněžka (1602); 7. roubené domy, boudy; 8. mateníky; 9. Krakonoš

Pracovní list Prácheňsko

1. Prácheňsko; 2. Jižní Čechy, podle kopce Prácheň; 3. Strakonicko, Horažďovicko, Blatensko, Vodňansko; 4. NP a CHKO Šumava, Boubínský prales, např. Helfenburg, Blatná, Zvíkov; 5. Špýcharový dům – kámen opuka; 6. punt; 7. malá selská muzika; 9. stavitel – zdobené štíty; 10. loutkář ; 11. Spejbl a Hurvínek

Pracovní list Valašsko

1. Valašsko; 3. Hodslavice 1551, kámen a dřevo, Vsetín a Rožnov pod Radhoštěm, valaský, zabíječka, Rožnov pod Radhoštěm; 5. šmigrust, valaská, cimbál, draní peří, polévána vodou; 7. Vydání knihy 1876, Radhošť 1129, Lysá hora 1324, narození J. Karafiáta 1846, výstavba dřevěného kostela 1551.

6. ZÁVĚR

Hlavním cílem této diplomové práce, jak je stanoveno v jejím zadání a specifikováno v úvodu, bylo zpracovat materiál obsahující komplexní vlastivědné údaje o folklorních regionech Haná, Chodsko, Krkonoše a Podkrkonoší, Prácheňsko a Valašsko, ze kterých by bylo možné vycházet při výuce vlastivědy na I. stupni základní školy, a to včetně zpracování těchto údajů do podoby didaktických prostředků a metodických poznámek pro učitele.

Myslím si, že jsem tento cíl diplomové práce splnila. Práce se skládá z kapitoly rozebírající odbornou, populárně-naučnou literaturu z oborů historie, geografie a pedagogiky. Charakteristika jednotlivých folklorních regionů je uvedena ve čtvrté kapitole a postihuje všechny geografické složky, historický vývoj území a vlastivědné zajímavosti. Kapitola je zpracována tak, aby sloužila jako základní zdroj informací pro učitele/učitelky vlastivědy na I. stupni základních škol v řešených územích.

Stěžejní část diplomové práce jsou učební texty a pracovní listy včetně souvisejících metodických poznámek pro učitele k výuce vlastivědného tématu místního regionu na příkladu folklorní oblasti České republiky. Učebnice je koncipována pro 4. ročník základní školy a jsou do ní zahrnuty všechny složky vlastivědného učiva regionu, které by měly děti poznat. K opakování a procvičení učiva slouží opakovací otázky v textech a pracovní listy.

Osobně mě tato práce obohatila o nové znalosti a zkušenosti. Doufám, že ji v budoucnu využiji ve své pedagogické praxi, a přeji si, aby také pomohla mým kolegům a kolegyním při výuce regionálního učiva na prvním stupni základních škol.

7. SEZNAM LITERATURY A POUŽITÝCH ZDROJŮ

Publikace:

- Bloudková, M. a kol., 2002.** Vlastivěda pro 4. ročník základní školy. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 55 s.
- Bloudková, M., Chalupa, P., 2002.** Vlastivěda pro 5. ročník ZŠ. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 55 s.
- Brahová, M., 1994a.** Drobnosti pro radost. Grafické závody Hronov, Hronov, 27 s.
- Brahová, M., 1994b.** Hrátky se slámou. Šmíd, Jílové u Prahy, 27 s.
- Brahová, M., 1994c.** Kouzlo lidového umění. Grafické závody Hronov, Hronov, 27 s.
- Brahová, M., 1994d.** Malujeme porcelán. Šmíd, Jílové u Prahy, 27 s.
- Brahová, M., 1994e.** Obrázky pro radost. Grafické závody Hronov, Hronov, 27 s.
- Brahová, M., 1994f.** Udělejte si betlém. Nakladatelství a zásilková služba Náchod, Náchod, 28 s.
- Brahová, M., 1994g.** Vizovické pečivo. Šmíd, Jílové u Prahy, 27 s.
- Coganová, V., Šolcová, L., 1983.** Lidová architektura Pojizeří a Krkonoš. Muzeum Podkrkonoší, Trutnov, 72 s.
- Cuřín, F. a kol., 1977.** Vývoj českého jazyka a dialektologie. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 213 s.
- Cuřín, F. a kol., 1984.** Jihočeská vlastivěda – jazyk. Jihočeské nakladatelství Růže, České Budějovice, 127 s.
- Čapek, F., 1996.** Vlastivěda – obrazy z novějších českých dějin. Alter, Praha, 62 s.
- Čihák, V., 1961.** Jihočeské lidové písně. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 292 s.
- Danielovská, V., 1992.** Vlastivěda – pracovní listy pro 4. ročník ZŠ. Fortuna, Praha, 16 s.
- Danielovská, V., 2003.** Poznávej zemi, v níž žiješ. Fortuna, Praha, 31 s.
- Drdácký, F., 1983.** Lidové tance. Olympia, Praha, 220 s.
- Dvořáková-Bloudková, M. a kol., 2003.** Vlastivěda pro 4. a 5. ročník základní školy. Metodická příručka pro učitele. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 136 s.
- Fiala, J. (ed.), 1926.** Jindřichův chodský zpěvník. Díl 1. Osvětový sbor, Kdyně, 84 s.
- Fiala, J. (ed.), 1927.** Jindřichův chodský zpěvník. Díl 2. Osvětový sbor, Kdyně, 124 s.
- Fiala, J. (ed.), 1928a.** Jindřichův chodský zpěvník. Díl 3. Osvětový sbor, Kdyně, 160 s.
- Fiala, J. (ed.), 1928b.** Jindřichův chodský zpěvník. Díl 4. Osvětový sbor, Kdyně, 148 s.

- Fiala, J. (ed.), 1929a.** Jindřichův chodský zpěvník. Díl 5. Osvětový sbor, Kdyně, 158 s.
- Fiala, J. (ed.), 1929b.** Jindřichův chodský zpěvník. Díl 6. Osvětový sbor, Kdyně, 146 s.
- Frolcová, V., 2001.** Velikonoce v české lidové kultuře. Vyšehrad, Praha, 277 s.
- Frolec, V., 1974.** Lidová architektura na Moravě a Slezsku. Blok, Brno, 399 s.
- Frolec, V., 1988.** Vánoce v české kultuře. Vyšehrad, Praha, 439 s.
- Frolec, V., Vařeka, J., 1983.** Lidová architektura – encyklopedie. Státní nakladatelství technické literatury, Praha, 359 s.
- Garzina, I., 2000.** Metodická příručka k učebnicím vlastivědy pro 4. a 5. ročník ZŠ. Scientia, Praha, 84 s.
- Hnízdilová, E., 2006.** Metodika výuky vlastivědy regionu na příkladu Třebíčska. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie, 94 s. + přílohy.
- Holeček, M. a kol., 2003.** Zeměpis České republiky. Nakladatelství České geografické společnosti, Praha, 95 s.
- Hronek, M., 1997.** Vlastivěda pro 5. ročník. Prodos, Olomouc, 110 s.
- Hronek, M., Konečná, L., 1994.** Vlastivěda pro 4. ročník. Prodos, Olomouc, 70 s.
- Chalupa, P., Zwettler, O., 1996.** Vlastivěda pro 5. třídy základních škol. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 63 s.
- Chalupa, P., 1995.** Vlastivěda – putování po České republice. Alter, Praha, 62 s.
- Chalupa, P., 1996.** Vlastivěda pro 4.-5. ročník, putování po Evropě. Alter, Praha, 36 s.
- Chalupa, P. a kol., 1994.** Lidé a jejich svět. Prospektrum, Praha, 93 s.
- Jančář, J., 1997.** Lidová keramika. Ústav lidové kultury, Strážnice, 59 s. + VHS.
- Janda, J., 1983.** Prácheňský zpěvník. Supraphon, Praha, 131 s.
- Jindřich, J., 1930.** Jindřichův chodský zpěvník. Díl 7., Okresní osvětový sbor, Kdyně, 352 s.
- Jindřich, J., 1955.** Jindřichův chodský zpěvník. Díl 8. – chodské písně a popěvky, Orbis, Praha, 420 s.
- Johnová, H., 1989.** Lidový malovaný nábytek v českých zemích. Panorama, Praha, 196 s.
- Klímová, E., 2003.** Vlastivědné mapy pro 1. stupeň základních škol. Kartografie, Praha, 7 mapových listů.
- Kalhous, Z., Obst O., 2002.** Školní didaktika. Portál, Praha, 447 s.
- Kolbušovská, V., 1995.** Česká republika – cvičebnice pro 4. ročník ZŠ. Pansofia, Praha, 46 s.

- Kolektiv, 1972.** Čeština nevšední. Academia, Praha, 489 s.
- Kolektiv, 1985.** Slovník české literatury 1970 – 1981. Československý spisovatel, Praha, 501 s.
- Kolektiv, 1995.** Vlastivěda – obrazy z českých dějin, Alter, Praha, 53 s.
- Kolektiv, 1997.** Vzdělávací program pro Národní školu. Asociace pedagogů základního školství České republiky (MŠMT), Praha, 144 s., <http://www.ok.cz/musicart/apzs/index.htm>.
- Kolektiv, 1999.** Standard základního vzdělávání. Fortuna, Praha, 55 s.
- Kolektiv, 2000.** Školní atlas České republiky. Kartografie, Praha, 32 s.
- Kolektiv, 2001a.** Atlas pro volný čas: Česká republika. Kartografie, Praha, 110 s.
- Kolektiv, 2001b.** Národní program rozvoje vzdělávání v České republice – Bílá kniha. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, Ústav pro informace ve vzdělávání, Praha, 90 s., dostupné na <http://www.msmt.cz/files/pdf/bilakniha/pdf>.
- Kolektiv, 2001c.** Akademický slovník cizích slov. Akademia, Praha, 843 s.
- Kolektiv, 2003.** Vzdělávací program Základní škola. Fortuna, Praha, 336 s.
- Kolektiv, 2005a.** Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Výzkumný ústav pedagogický v Praze, Praha, 126 s., dostupné na <http://www.vuppraha.cz/index.php?op=sections&sid=367>.
- Kolektiv, 2005b.** Český les: příroda, historie, život. Nakladatelství Miloš Uhlíř – Baset, Praha, 880 s.
- Kolektiv, 2005c.** Vzdělávací program pro Obecnou školu. Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy, Praha, 214 s., <http://www.msmt.cz/DOMEK/default.asp?ARI=101554&CAI=2701>.
- Kotyzová, J., 2006.** Metodika výuky vlastivědy území obce a okolní krajiny na příkladu Českých Budějovic. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie, 91 s. + přílohy.
- Kolláriková, Z., Pupala, B. (eds.), 2001.** Předškolní a primární pedagogika. Portál, Praha, 456 s.
- Krejča, F., 2006.** Etnografický obraz jihočeského regionu. In: Holub, Z., Vyčichlo, J. (eds.): Genius loci českého jihozápadu. Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje a Západočeská univerzita v Plzni, Plzeň, 154 s.
- Langhammerová, J., 1994.** České lidové kroje. Práce, Praha, 150 s.

- Langhammerová, J., 2001.** Lidové kroje z České republiky. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 262 s.
- Langhammerová, J., 2004.** Lidové zvyky. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 341 s.
- Laudová, H., 1996.** Jižní Čechy: popisy tanců ke stejnojmenné videokazetě. Ústav lidové kultury, Strážnice, 158 s.
- Markl, J., 1962.** Dudy a dudáci: o jihočeských písních a lidové hudbě. Krajské nakladatelství, České Budějovice, 99 s.
- Markl, J., 1974.** Dudy v české národní tradici. Ústav pro kulturně výchovnou činnost, Praha, 53 s.
- Matušková, A., 1998.** Cvičení z didaktiky vlastivědy. Západočeská univerzita v Plzni, Pedagogická fakulta, katedra geografie, 93 s.
- Myrtin, P., 2002.** Jihočeská kuchařka ze mlejna. Start, Benešov, 319 s.
- Novotná, M. a kol., 1995.** Česká republika. Scientia, Praha, 144 s.
- Nováková, M. a kol., 2006.** Skanzeny v Čechách, na Moravě, ve Slezsku. Olympia, Praha, 111 s. + přílohy.
- Orel, J., 1973.** O kraslicích. Technologie lidové výroby. Ústav lidové umělecké výroby, Uherské Hradiště, 189 s.
- Ország-Vranecký, J., 1968.** Lidové hudební nástroje na Valašsku. Katalog výstavy. Valašské muzeum v přírodě, Rožnov pod Radhoštěm, 23 s.
- Pešta, J., 2003.** Encyklopedie českých vesnic: vesnické památkové rezervace, zóny a ostatní památkově hodnotná vesnická sídla v Čechách. Díl I. – Střední Čechy a Praha. Libri, Praha, 327 s.
- Pešta, J., 2004.** Encyklopedie českých vesnic: vesnické památkové rezervace, zóny a ostatní památkově hodnotná vesnická sídla v Čechách. Díl II. – Jižní Čechy. Libri, Praha, 591 s.
- Pešta, J., 2005.** Encyklopedie českých vesnic: vesnické památkové rezervace, zóny a ostatní památkově hodnotná vesnická sídla v Čechách. Díl III. – Západní Čechy. Libri, Praha, 439 s.
- Průcha, J., 1998.** Učebnice: Teorie a analýzy edukačního média. Paido, Brno, 148 s.
- Režný, J., 1975.** Lidové hudební nástroje v Čechách. Ústav pro kulturně výchovnou činnost, Praha, 101 s.
- Režný, J., 1978.** Dudy a dudáci. Městské muzeum ve Volyni, Volyně, 10 s.
- Řezníčková, D., 2004a.** Pracovní sešit – Zeměpis světa, Evropa. Nakladatelství České geografické společnosti, Praha, 40 s.

- Řezníčková, D., 2004b.** Pracovní sešit – Zeměpis světa, kontinenty. Nakladatelství České geografické společnosti, Praha, 40 s.
- Sobotová, M., Sobotka, K., 1996.** Zeměpisný náčrtník. Česká geografická společnost, Praha, 60 s.
- Sochrová, M., 1996.** Literatura v kostce pro střední školy. Fragment, Havlíčkův Brod, 88 s.
- Soukupová, Z., 1980a.** Jihočeské tance I. Krajské kulturní středisko, České Budějovice, 242 s.
- Soukupová, Z., 1980b.** Jihočeské tance II. Krajské kulturní středisko, České Budějovice, 243 s.
- Spilková, V. a kol., 2005.** Proměny primárního vzdělávání v ČR. Portál, Praha, 312 s.
- Svačina, R., 1959.** Chodská svarba. Krajské nakladatelství, Karlovy Vary, 71 s.
- Škabrada, J., 1999.** Lidové stavby: architektura českého venkova. Argo, Praha, 246 s.
- Škabrada, J., Voděra, S., 1983.** Lidová architektura v jižních Čechách. Jihočeské nakladatelství Růže, České Budějovice, 235 s.
- Šotková, B., 1951a.** Naše lidové kroje 4: kraj chodský. Vyšehrad, Praha, 29 s. + 2 stříhy.
- Šotková, B., 1951b.** Naše lidové kroje 6: kraj chodský (postřekovský). Vyšehrad, Praha, 28 s. + 1 stříh.
- Šotková, B., 1951c.** Naše lidové kroje 8: kraj turnovský. Vyšehrad, Praha, 35 s. + 2 stříhy.
- Štika, J., 1973.** Etnografický region Moravské Valašsko: jeho vznik a vývoj. Profil, Ostrava, 78 s.
- Šťastný, R., 1974.** Čeští spisovatelé deseti století. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 293 s.
- Tomek, K., 2004.** Vlastivěda 4, 5 – příručka pro učitele. Prodos, Olomouc, 78 s.
- Turková, G., 2005.** Metodika výuky vlastivědy místního regionu na příkladu Netolicka. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie, 83 s. + přílohy.
- Tyršová, R., 1918.** Lidový kraj v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Topič, Praha, 73 s.
- Urbachová, E., 1966.** Lidová umělecká tvorba na Valašsku. Vlastivědný ústav, Vsetín, 22 s.
- Václavík, A., 1959.** Výroční obyčeje a lidové umění. Nakladatelství Československé akademie věd, Praha, 678 s.

- Vondrušková, A., 2004.** České zvyky a obyčeje. Albatros, Praha, 370 s.
- Vondrušková, A., Prošková, I., 2004.** Krajkářství. Grada, Praha, 163 s.
- Vondrušková, A., Vondruška, V., 1988.** Tradice lidové tvorby. Artia, Praha, 191 s.
- Zíbrt, Č., 1895.** Jak se kdy v Čechách tancovalo: dějiny tance v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku z věků nejstarších až do nové doby se zřetelem k dějinám tance vůbec. F. Šimáček, Praha, 443 s.
- Zíbrt, Č., 1960.** Jak se kdy v Čechách tancovalo: dějiny tance v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku od nejstarší doby až do konce 19. století se zvláštním zřetelem k dějinám tance vůbec (s úvodem a poznámkami Hany Laudové). Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha, 444 s.
- Židlický, V., Orel, J., 1979.** Lidové kroje na Hodonínsku. Osveta, Martin, 220 s.

Internetové odkazy:

http://www.blisty.cz	http://www.lidova-architektura.cz
http://www.bydleniprokazdeho.cz	http://muj.labuznik.com
http://www.ceskevylety.cz	http://www.podkrkonosi.info
http://www.ceske-tradice.cz	http://www.recepty.atlas.cz
http://www.czech.cz	http://recepty.vareni.cz
http://www.diskuse.dama.cz	http://www.recepty.ekucharka.cz
http://www.folklor.cz	http://www.spisovatele.cz
http://www.FolklorWeb.cz	http://www.sweb.cz
http://www.fos.cz	http://www.tourism.cz
http://www.hotel-vyhledy.cz/kultura.html	http://www.turistika.cz
http://www.chodsko.tourism.cz	http://web.quick.cz
http://www.infoweb.cz	http://web.quick.cz/v_hrdlička/
http://www.iriscrr.cz/regiony/chodsko.php	http://www.wikipedia.cz
http://www.jfos.cz/akce2006.htm	http://zlin.cz
http://www.johanek.net/folklor/materialy/chodsky_rok.htm	http://capek.misto.cz
http://www.klic.cz	http://www.cbox.cz
http://www.kralovehradecky.fos.cz	http://www.cojeco.cz
http://www.labuznik.com	http://www.cyklotoulky.com
	http://www.czech.republic.cz
	http://www.czexplorer.cz
	http://eo.wikipedia.org

<http://ecyklopedie.seznam.cz>
<http://www.eruditus.cz>
<http://www.eurobeds.cz>
<http://harrachov-v-krkonosich.turistik.cz>
<http://www.hodoninsko.info>
<http://www.hotelboucek.cz>
<http://www.chrudim-city.cz>
<http://img.radio.cz>
<http://ireferaty.zpravy.cz>
<http://www.jiznicechy.cz>
<http://khory.sumava.net>
<http://www.luzicke-hory.cz>
<http://www.mikroregionlitovelsko.cz>

<http://www.mvcr.cz>
<http://www.nakole.cz>
<http://www.nasehory.cz>
<http://old.nepomuk.cz>
<http://www.onice.vr.it>
<http://www.plzensky-kraj.cz>
<http://www.radio.cz>
<http://www.securitiprinting.cz>
<http://www.slovacko.cz>
<http://www.spvd.cz>
<http://www.tourism.cz>
<http://www.vitejte.cz>
<http://www.wikipedia.cz>
<http://www.7.oblast.cz>

8. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1. Typy mužské obuvi (Langhammerová, 1994)

Příloha 2. Typy ženské obuvi (Langhammerová, 1994)

Příloha 3. Typy mužských klobouků (Langhammerová, 1994)

Příloha 4. Typy ženských klobouků (Langhammerová, 1994)

Příloha 5. Siluety slavnostních ženských krojů (Langhammerová, 2001)

Příloha 6. Poduška s paličkami z okolí Domažlic (Vondrušková, Prošková, 2004)

Příloha 7. Stroj na paličkování krajek z konce 19. století (Vondrušková, Prošková, 2004)

Příloha 8. Hrnčířský kruh (Jančář, 1997)

Příloha 9. Kraslice – zleva: jihočeské, slovácké, hanácké a valašské (Orel, 1973)

Příloha 10. Kraslice zdobené voskovanou batikou, leptáním a vyškrabováním z Chodska, jižních Čech, moravského Dolňácka a Podluží pol. 20. století (Frolcová, 2001)

Příloha 11. Masky čertů z Valašska (Vondrušková, 2004)

Příloha 12. Tři králové z Valašska (Vondrušková, 2004)

Příloha 13. Hanácký dům se žudrem a výškou (Frolec, 1974)

9. PŘÍLOHY

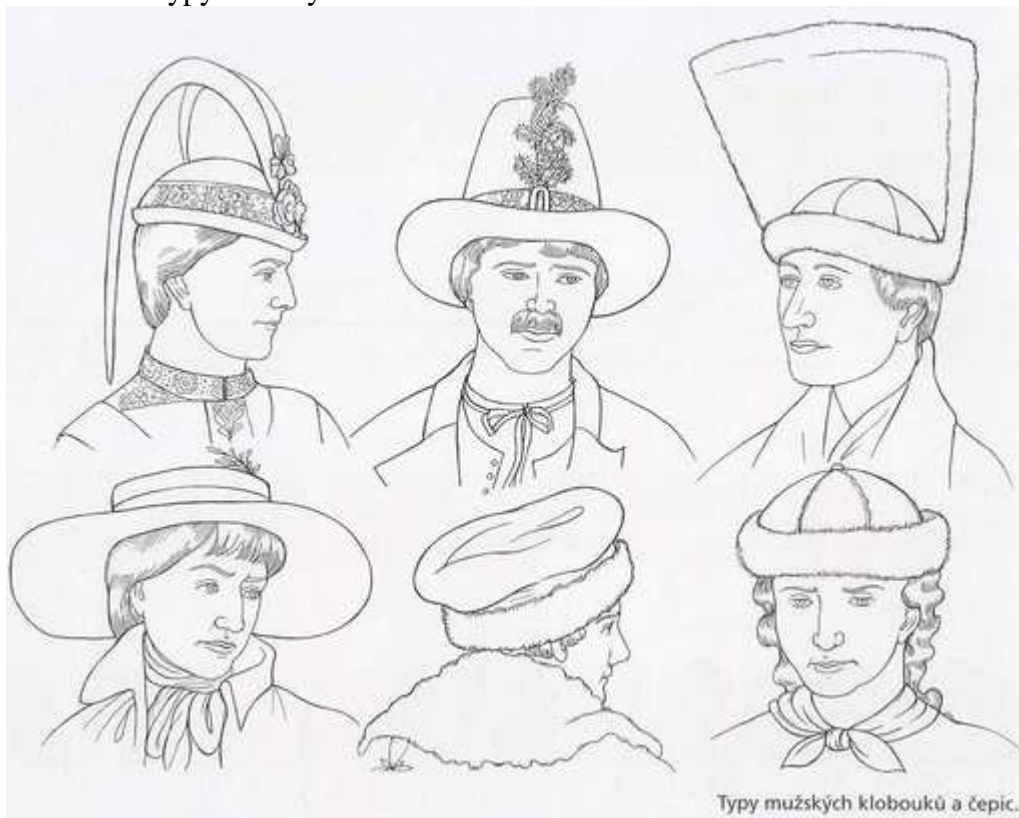
Příloha 1. Typy mužské obuvi

Příloha 2. Typy ženské obuvi

Příloha 3. Typy mužských klobouků

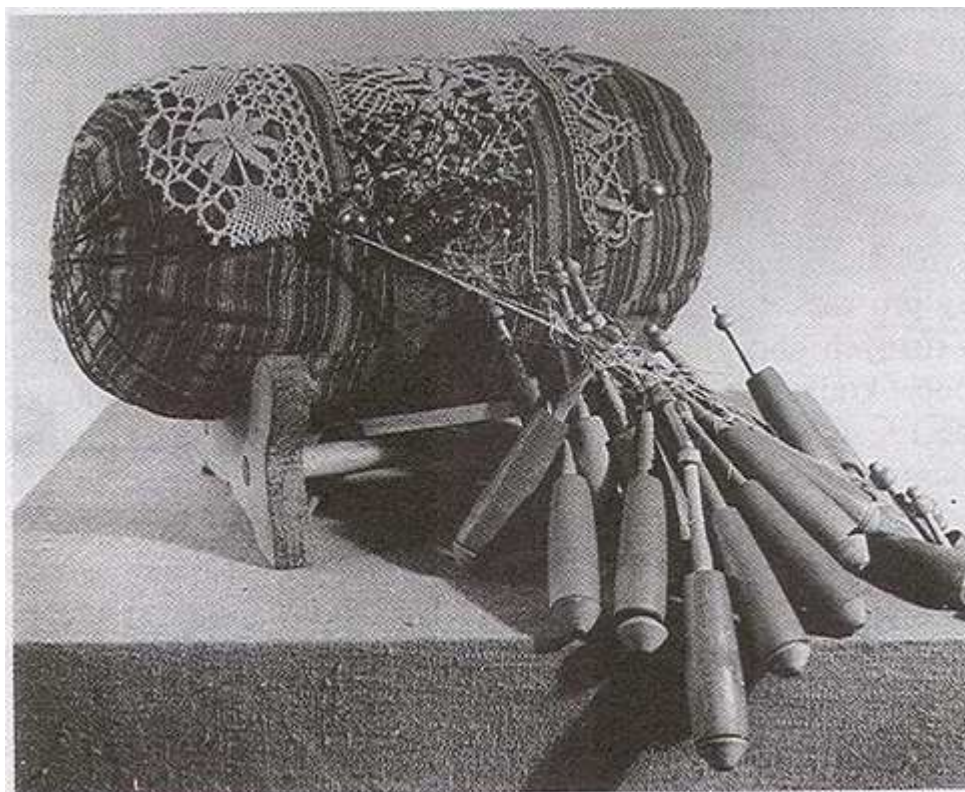
Příloha 4. Typy ženských klobouků

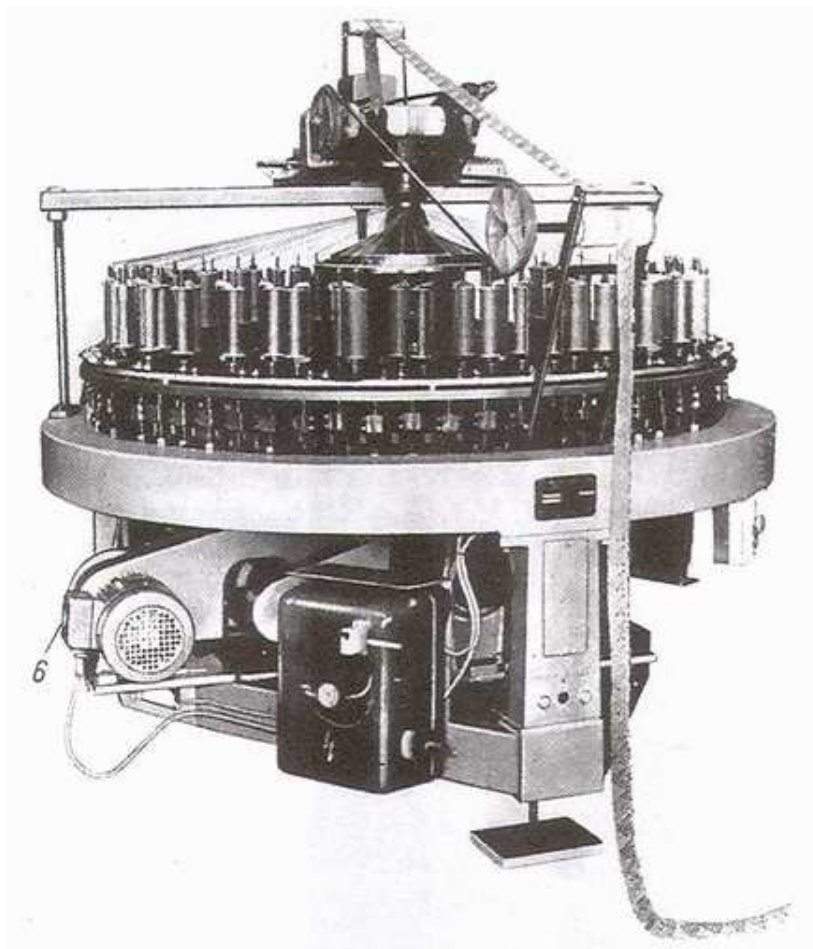
Příloha 5. Siluety slavnostních ženských krojů

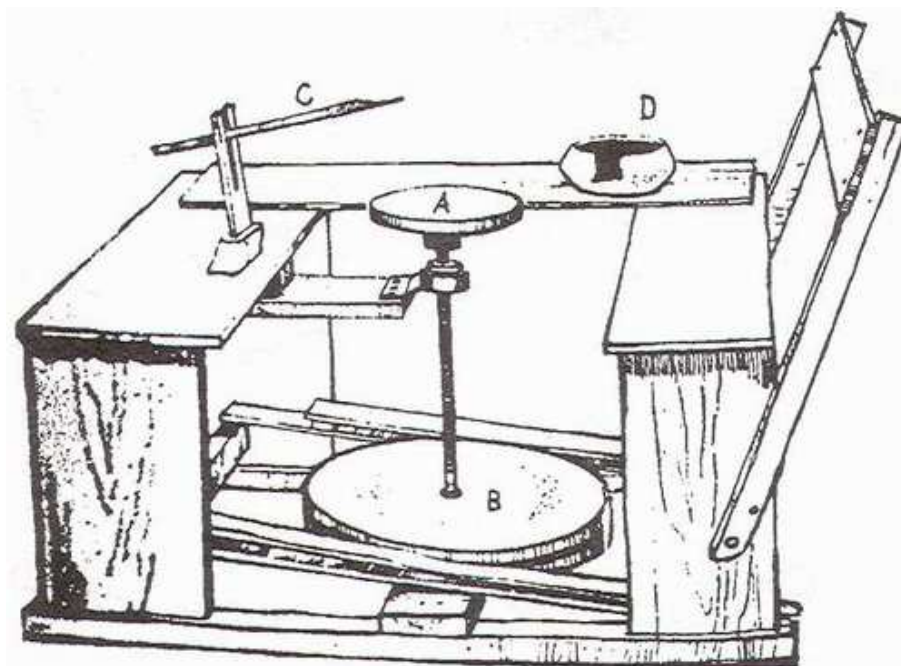
Příloha 6. Poduška s paličkami z okolí Domažlic

Příloha 7. Stroj na paličkování krajek z konce 19. století

Příloha 8. Hrnčířský kruh

Příloha 9. Kraslice – zleva: jihočeské, slovácké, hanácké a valašské

Příloha 10. Kraslice zdobené voskovanou batikou, leptáním a vyškrabováním z Chodska, jižních Čech, moravského Dolňácka a Podluží pol. 20. století

Příloha 11. Masky čertů z Valašska

Příloha 12. Tři králové z Valašska (Vondrušková, 2004)

Příloha 13. Hanácký dům se žudrem a výškou (Frolec, 1974)

